

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДНІПРОВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ОЛЕСЯ ГОНЧАРА**

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДНІПРОВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ОЛЕСЯ ГОНЧАРА**

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

ТРИКОЗА ТЕТЯНА ВІКТОРІВНА

УДК 340.5:342.9

**НАПРЯМИ ВИРІШЕННЯ ПРОБЛЕМИ НЕЕФЕКТИВНОСТІ
ПЕРВИННОГО ФІНАНСОВОГО МОНІТОРИНГУ В ПРОСТОРИ
НАЦІОНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА**

Спеціальність 081 Право

Галузь знань 081 Право

Подається на здобуття ступеня **доктора філософії**

Подані до захисту наукові досягнення є напрацюванням автора, а всі запозичені ідеї, наукові результати, цитати супроводжуються належними посиланнями на їх авторів та джерела опублікування

Т. В. Трикоза

Науковий керівник – д.юрид.н., професор **Патерило Ірина Володимирівна**

Дніпро – 2026

АНОТАЦІЯ

Трикоза Тетяна Вікторівна. Напрями вирішення проблеми неефективності первинного фінансового моніторингу в просторі національного законодавства. - Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право». Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара, Дніпро, 2026.

Дисертація присвячена комплексному дослідженню теоретичних і практичних проблем функціонування системи первинного фінансового моніторингу в Україні та розробленню науково обґрунтованих напрямів удосконалення національного законодавства у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення.

Актуальність теми зумовлена суттєвим зростанням ролі первинного фінансового моніторингу в умовах глобалізації фінансових ринків, цифровізації фінансових послуг, активізації транскордонних фінансових потоків, розвитку віртуальних активів та посилення міжнародних вимог у сфері AML/CFT. Особливого значення зазначена проблематика набуває в умовах воєнного стану в Україні, коли зростають ризики використання фінансової системи для обходу санкційних режимів, приховування походження активів, незаконного переміщення капіталу та фінансування діяльності, спрямованої проти національної безпеки держави.

У роботі доведено, що сучасна система первинного фінансового моніторингу виступає ключовим елементом національного механізму забезпечення фінансової безпеки держави. Саме на рівні суб'єктів первинного фінансового моніторингу реалізуються процедури ідентифікації та верифікації клієнтів, встановлення кінцевих бенефіціарних власників, оцінки ризиків, виявлення підозрілих фінансових операцій та передачі відповідної інформації до

спеціально уповноважених державних органів. Від ефективності функціонування цієї ланки залежить результативність усієї національної системи запобігання та протидії легалізації злочинних доходів.

На основі аналізу міжнародних стандартів FATF, рекомендацій MONEYVAL, нормативно-правових актів Європейського Союзу та національного законодавства України встановлено, що сучасна міжнародна практика поступово переходить від оцінки формального виконання законодавчих вимог до оцінювання фактичної ефективності функціонування систем фінансового моніторингу. Доведено, що подальший розвиток національного законодавства повинен орієнтуватися не лише на формальну імплементацію міжнародних стандартів, а й на досягнення реальної результативності діяльності суб'єктів фінансового моніторингу.

У дисертації досліджено становлення та розвиток правового регулювання первинного фінансового моніторингу в Україні. Встановлено, що еволюція національного законодавства відбувалася під безпосереднім впливом міжнародних стандартів FATF та євроінтеграційних процесів. Особливу увагу приділено аналізу сучасного етапу розвитку законодавства після прийняття Закону України № 361-IX, який запровадив ризик-орієнтований підхід, удосконалив процедури належної перевірки клієнтів та розширив коло суб'єктів первинного фінансового моніторингу.

У роботі здійснено комплексний аналіз правового статусу суб'єктів первинного фінансового моніторингу. Обґрунтовано, що чинний підхід до визначення їх обов'язків не завжди враховує специфіку діяльності окремих категорій суб'єктів та рівень ризиків, притаманних їх діяльності. Доведено необхідність диференціації правового регулювання залежно від характеру фінансових операцій, рівня ризиковості діяльності та потенційного впливу на фінансову безпеку держави.

Окрему увагу приділено дослідженню адміністративно-правового механізму державного управління та нагляду у сфері первинного фінансового моніторингу. Встановлено, що однією з основних причин недостатньої ефективності системи є фрагментарність інформаційної взаємодії між суб'єктами державного фінансового моніторингу, дублювання окремих контрольних функцій та недостатній рівень цифрової інтеграції державних інформаційних ресурсів. Запропоновано напрями вдосконалення міжвідомчої координації та розвитку сучасних цифрових механізмів інформаційного обміну.

Досліджено проблеми належної перевірки клієнтів, встановлення кінцевих бенефіціарних власників та застосування ризик-орієнтованого підходу. Доведено, що найбільш проблемним елементом системи залишається верифікація інформації про кінцевих бенефіціарних власників, особливо у випадках використання складних корпоративних структур та іноземних юрисдикцій. Обґрунтовано необхідність удосконалення механізмів автоматизованої перевірки інформації та розширення можливостей міжвідомчого інформаційного обміну.

У роботі проаналізовано судову практику щодо оскарження рішень та дій суб'єктів державного фінансового моніторингу. Встановлено, що значна частина спорів пов'язана із недостатньою правовою визначеністю окремих оціночних категорій законодавства, зокрема критеріїв ризиковості фінансових операцій та меж дискреційних повноважень контролюючих органів. Обґрунтовано необхідність посилення гарантій судового контролю та забезпечення балансу між інтересами фінансової безпеки держави і захистом прав учасників фінансових правовідносин.

Значна увага приділена дослідженню використання матеріалів фінансового моніторингу у кримінальному провадженні та міжнародному співробітництві в умовах воєнного стану. Доведено зростання ролі фінансового моніторингу як інструменту виявлення схем обходу санкцій, прихованого переміщення капіталу

та фінансування діяльності, що становить загрозу національній безпеці України. Запропоновано напрями вдосконалення нормативного регулювання міжнародного інформаційного обміну та використання матеріалів фінансового моніторингу у правоохоронній діяльності.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що воно є одним із перших у вітчизняній юридичній науці комплексних досліджень проблем неефективності первинного фінансового моніторингу та напрямів їх вирішення в умовах євроінтеграції, цифровізації фінансових відносин і воєнного стану.

Уперше сформульовано комплексний науковий підхід до розуміння неефективності первинного фінансового моніторингу як правового явища, що проявляється у невідповідності між нормативно визначеними цілями системи та фактичними результатами її функціонування.

Уперше запропоновано авторську класифікацію причин неефективності первинного фінансового моніторингу, які поділено на нормативно-правові, інституційні, процедурні, інформаційно-технологічні та транснаціональні чинники.

Уперше обґрунтовано концепцію ефективного первинного фінансового моніторингу, що базується на поєднанні принципів ризик-орієнтованості, пропорційності, цифровізації, інтегрованості інформаційних ресурсів та результативності.

Уперше запропоновано авторський підхід до гармонізації законодавства України з новим AML/CFT-пакетом Європейського Союзу через імплементацію окремих механізмів діяльності AMLA, розвиток ризик-орієнтованого нагляду та удосконалення процедур належної перевірки клієнтів.

Удосконалено наукові підходи до визначення правового статусу суб'єктів первинного фінансового моніторингу, адміністративно-правових механізмів державного нагляду, правового регулювання встановлення кінцевих

бенефіціарних власників та використання матеріалів фінансового моніторингу у кримінальному провадженні.

Подальшого розвитку набули наукові положення щодо співвідношення первинного та державного фінансового моніторингу, ролі міжнародних стандартів FATF і MONEYVAL у формуванні національного законодавства, використання цифрових технологій у сфері фінансового моніторингу та судового контролю за діяльністю суб'єктів державного фінансового моніторингу.

Практичне значення результатів дослідження полягає у можливості їх використання під час удосконалення законодавства України у сфері фінансового моніторингу, підготовки проєктів нормативно-правових актів, спрямованих на адаптацію національного законодавства до стандартів Європейського Союзу, а також у діяльності суб'єктів первинного та державного фінансового моніторингу.

Запропоновані висновки та рекомендації можуть бути використані у правозастосовній діяльності органів державної влади, правоохоронних органів, судів, банківських установ, адвокатів, нотаріусів, аудиторів та інших суб'єктів первинного фінансового моніторингу. Реалізація сформульованих у дисертації пропозицій сприятиме підвищенню ефективності функціонування національної системи AML/CFT, зміцненню фінансової безпеки держави та подальшій гармонізації законодавства України з європейськими стандартами у сфері запобігання та протидії легалізації злочинних доходів.

Ключові слова: *фінансовий моніторинг, юридична особа, суб'єкти первинного фінансового моніторингу, кінцевий бенефіціарний власник, ринки капіталу, нецільове використання бюджетних коштів, адміністративна відповідальність, адміністративне оскарження, судова практика, судові рішення, воєнний стан, правове регулювання, міжнародне співробітництво, європейська інтеграція, правова визначеність.*

ABSTRACT

Trykoza Tetiana Viktorivna. Directions for addressing the problem of inefficiency of primary financial monitoring within the national legal framework. - Qualifying scientific work submitted as a manuscript.

Dissertation for obtaining the degree of doctor of philosophy on the specialty 081 «law» of the field of knowledge 08 «Law». – Oles Honchar Dnipro National University, Dnipro, 2026.

The dissertation is devoted to a comprehensive study of the theoretical and practical issues related to the functioning of the primary financial monitoring system in Ukraine and to the development of scientifically substantiated directions for improving national legislation in the field of prevention and counteraction to money laundering, terrorist financing, and the financing of the proliferation of weapons of mass destruction.

The relevance of the research is обусловved by the significant increase in the role of primary financial monitoring under the conditions of financial market globalization, digitalization of financial services, intensification of cross-border financial flows, development of virtual assets, and strengthening of international AML/CFT requirements. This issue acquires particular importance under the legal regime of martial law in Ukraine, where the risks of using the financial system to circumvent sanctions, conceal the origin of assets, facilitate illicit capital transfers, and finance activities directed against the national security of the State have considerably increased.

The dissertation substantiates that the contemporary system of primary financial monitoring constitutes a key element of the national mechanism for ensuring the financial security of the State. It is at the level of primary financial monitoring entities that customer identification and verification procedures, the establishment of ultimate beneficial owners, risk assessment measures, the detection of suspicious financial transactions, and the transmission of relevant information to competent public

authorities are carried out. The overall effectiveness of the national system for preventing and combating money laundering directly depends on the efficiency of this component.

Based on an analysis of FATF standards, MONEYVAL recommendations, European Union legal instruments, and Ukrainian national legislation, it has been established that contemporary international practice is gradually shifting from assessing formal compliance with legislative requirements towards evaluating the actual effectiveness of financial monitoring systems. It is demonstrated that the further development of national legislation should focus not only on the formal implementation of international standards but also on achieving the practical effectiveness of the activities performed by financial monitoring entities.

The dissertation examines the formation and development of the legal regulation of primary financial monitoring in Ukraine. It has been established that the evolution of national legislation has occurred under the direct influence of FATF international standards and European integration processes. Particular attention is devoted to the analysis of the current stage of legislative development following the adoption of the Law of Ukraine No. 361-IX, which introduced a risk-based approach, improved customer due diligence procedures, and expanded the range of primary financial monitoring entities.

The study provides a comprehensive analysis of the legal status of primary financial monitoring entities. It is substantiated that the current approach to determining their obligations does not always take into account the specific nature of the activities of particular categories of entities and the level of risks inherent in their operations. The necessity of differentiating legal regulation depending on the nature of financial transactions, the level of risk exposure, and the potential impact on the financial security of the State is demonstrated.

Particular attention is paid to the study of the administrative and legal mechanism of public administration and supervision in the field of primary financial monitoring. It

is established that one of the principal causes of the system's insufficient effectiveness is the fragmented nature of information exchange among public financial monitoring authorities, the duplication of certain supervisory functions, and the inadequate level of digital integration of state information resources. Directions for improving interagency coordination and developing modern digital mechanisms for information exchange are proposed.

The dissertation investigates issues related to customer due diligence, identification of ultimate beneficial owners, and the implementation of a risk-based approach. It is demonstrated that the verification of information concerning ultimate beneficial owners remains the most problematic element of the system, particularly where complex corporate structures and foreign jurisdictions are involved. The necessity of improving automated verification mechanisms and expanding the possibilities of interagency information exchange is substantiated.

The study also analyses judicial practice concerning appeals against decisions and actions of public financial monitoring authorities. It is established that a significant proportion of disputes arises from the insufficient legal certainty of certain evaluative categories contained in the legislation, particularly those relating to the criteria for assessing the risk profile of financial transactions and the limits of discretionary powers exercised by supervisory authorities. The necessity of strengthening judicial review guarantees and ensuring an appropriate balance between the interests of the State's financial security and the protection of the rights of participants in financial legal relations is substantiated.

Considerable attention is devoted to the use of financial monitoring materials in criminal proceedings and international cooperation under martial law. The research demonstrates the growing role of financial monitoring as a tool for detecting sanctions evasion schemes, concealed capital transfers, and the financing of activities that pose a threat to the national security of Ukraine. Directions for improving the legal framework

governing international information exchange and the use of financial monitoring materials in law enforcement activities are proposed.

The scientific novelty of the research lies in the fact that it constitutes one of the first comprehensive studies in Ukrainian legal scholarship devoted to the problem of the inefficiency of primary financial monitoring and the development of mechanisms for addressing it in the context of European integration, the digitalisation of financial relations, and the legal regime of martial law.

For the first time, a comprehensive scientific approach to understanding the inefficiency of primary financial monitoring as a legal phenomenon has been formulated. This phenomenon is manifested through the discrepancy between the legally defined objectives of the system and the actual results of its functioning.

For the first time, the author proposes a classification of the causes of inefficiency of primary financial monitoring, distinguishing between regulatory and legal, institutional, procedural, information and technological, and transnational factors.

For the first time, the concept of effective primary financial monitoring has been substantiated. This concept is based on the combination of the principles of risk orientation, proportionality, digitalisation, integration of information resources, and effectiveness.

For the first time, an original approach to the harmonisation of Ukrainian legislation with the new European Union AML/CFT package has been proposed through the implementation of selected AMLA mechanisms, the development of risk-based supervision, and the improvement of customer due diligence procedures.

Scientific approaches to determining the legal status of primary financial monitoring entities, the administrative and legal mechanisms of state supervision, the legal regulation of the identification of ultimate beneficial owners, and the use of financial monitoring materials in criminal proceedings have been further developed and refined.

Further development has been given to scientific provisions concerning the relationship between primary and state financial monitoring, the role of FATF standards and MONEYVAL recommendations in shaping national legislation, the use of digital technologies in financial monitoring, and judicial oversight of the activities of state financial monitoring authorities.

The practical significance of the research findings lies in the possibility of their application in improving Ukrainian legislation in the field of financial monitoring, drafting regulatory legal acts aimed at aligning national legislation with European Union standards, and enhancing the activities of both primary and state financial monitoring entities.

The conclusions and recommendations developed in the dissertation may be used in the law-enforcement activities of public authorities, law enforcement agencies, courts, banking institutions, advocates, notaries, auditors, and other primary financial monitoring entities. The implementation of the proposed measures will contribute to increasing the effectiveness of the national AML/CFT system, strengthening the financial security of the State, and further harmonising Ukrainian legislation with European standards in the field of preventing and combating money laundering.

Keywords: *financial monitoring, legal entity, reporting entities of primary financial monitoring, ultimate beneficial owner, capital markets, misuse of budget funds, administrative liability, administrative appeal, judicial practice, court decision, martial law, legal regulation, international cooperation, European integration, legal certainty.*

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

Трикоза Т. В. Актуальні аспекти реалізації положень законодавства у сфері фінансового моніторингу. *Правові новели*. №14. С. DOI: <https://doi.org/10.32782/ln.2021.14.029> URL: https://www.legalnovels.in.ua/journal/14_2021/31.pdf

Трикоза Т. В. Реалізація заходів протидії відмиванню коштів та фінансування тероризму та інших заходів системи фінансового моніторингу. *Науковий юридичний журнал «Правові новели»*. №15. 2021. С. DOI: <https://doi.org/10.32782/ln.2021.15.37> URL: https://www.legalnovels.in.ua/journal/15_2021/39.pdf

Трикоза Т. В. Щодо порушень законодавства з питань фінансового моніторингу та заходів його посилення. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. №1.2024. С. 236-241. DOI: <https://doi.org/10.32782/2408-9257-2024-1-43> URL: https://apnl.dnu.in.ua/1_2024/45.pdf

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

Трикоза Т. В. Фінансовий моніторинг та заходи його посилення. Сучасний стан і перспективи розвитку держави і права. *Матеріали XV Міжнародної наукової конференції студентів, аспірантів та молодих вчених (10 листопада 2024 року) / За заг. ред. С.І. Оковитий та О.Л. Соколенко*. Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара. м. Дніпро, 2024. С. 76-78. URL: <https://repository.dnu.dp.ua/document-details/5575>

Трикоза Т. В. *Матеріали 3-ї Міжнародної науково-практичної конференції «Current Challenges in Scientific Research» (01-03.06.2026; м.*

Вроцлав, Польща). С. 296-301. URL: https://www.eoss-conf.com/wp-content/uploads/2026/06/Wroclaw_Poland_01.06.26.pdf

Трикоза Т. В. Якими були наслідки порушень законодавства з питань фінмоніторингу. Юридична практика. 28.12.2023. URL: <https://pravo.ua/iakymy-buly-naslidky-porushen-zakonodavstva-z-pytan-finmonitorynhu/>

Трикоза Т. В. Нюанси сингулярного правонаступництва у справах про банкрутство. Юридична практика. 31.03.2023. URL: <https://pravo.ua/niuansy-synhuliarnoho-pravonastupnytstva-u-spravakh-pro-bankrutstvo/>

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ.....	16
ВСТУП.....	18
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ТА МІЖНАРОДНІ ЗАСАДИ ПЕРВИННОГО ФІНАНСОВОГО МОНІТОРИНГУ	35
1.1. Правова природа первинного фінансового моніторингу та його роль у запобіганні легалізації (відмиванню) доходів	35
1.2. Міжнародні стандарти FATF, MONEYVAL та правові механізми Європейського Союзу у сфері фінансового моніторингу.....	45
1.3. Становлення та розвиток правового регулювання первинного фінансового моніторингу в Україні.....	59
Висновки до розділу 1.....	74
РОЗДІЛ 2. ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ ФУНКЦІОНУВАННЯ СИСТЕМИ ПЕРВИННОГО ФІНАНСОВОГО МОНІТОРИНГУ В УКРАЇНІ.....	77
2.1. Суб'єкти первинного фінансового моніторингу та особливості їх правового статусу	77
2.2. Адміністративно-правовий механізм державного управління, нагляду та взаємодії у сфері первинного фінансового моніторингу	91
2.3. Правові проблеми належної перевірки клієнтів, встановлення кінцевих бенефіціарних власників та застосування ризик-орієнтованого підходу	103
Висновки до розділу 2.....	120
РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА У СФЕРІ ПЕРВИННОГО ФІНАНСОВОГО МОНІТОРИНГУ.....	124
3.1. Оскарження рішень і дій суб'єктів державного фінансового моніторингу: судова практика та зарубіжний досвід.....	124
3.2. Використання матеріалів фінансового моніторингу у міжнародному співробітництві та кримінальному провадженні в умовах воєнного стану	139
3.3. Гармонізація законодавства України з правом Європейського Союзу та напрями підвищення ефективності первинного фінансового моніторингу.....	154
Висновки до розділу 3.....	165

ВИСНОВКИ	168
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	178
ДОДАТКИ	200

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

АРМА – Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів

БВ – бенефіціарний власник

Держфінмоніторинг – Державна служба фінансового моніторингу України

ЄДР – Єдиний державний реєстр юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань

ЄС – Європейський Союз

ЄСПЛ – Європейський суд з прав людини

ЗУ – Закон України

КК України – Кримінальний кодекс України

КМУ – Кабінет Міністрів України

КПК України – Кримінальний процесуальний кодекс України

НАЗК – Національне агентство з питань запобігання корупції

НБУ – Національний банк України

НПА – нормативно-правовий акт

ООН – Організація Об'єднаних Націй

ПВК/ФТ – протидія відмиванню коштів та фінансуванню тероризму

ПЕП (PEP) – політично значуща особа (Politically Exposed Person)

ПОД/ФТ – запобігання та протидія легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення

СПФМ – суб'єкт первинного фінансового моніторингу

СФМ – суб'єкт фінансового моніторингу

ФАТФ (FATF) – Financial Action Task Force

ФМ – фінансовий моніторинг

AML (Anti-Money Laundering) – протидія легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом

AML/CFT – система протидії відмиванню коштів та фінансуванню тероризму

CFT (Counter Financing of Terrorism) – протидія фінансуванню тероризму

EU AML Package – пакет законодавства Європейського Союзу у сфері протидії відмиванню коштів

KYC (Know Your Customer) – процедура ідентифікації та вивчення клієнта

SAR (Suspicious Activity Report) – повідомлення про підозрілу діяльність

STR (Suspicious Transaction Report) – повідомлення про підозрілу фінансову операцію

UBO (Ultimate Beneficial Owner) – кінцевий бенефіціарний власник

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. На сучасному етапі розвитку світової фінансової системи особливого значення набуває забезпечення ефективного функціонування механізмів запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення. Відмивання злочинних доходів становить одну з найбільш небезпечних загроз економічній безпеці держав, стабільності фінансових ринків, належному функціонуванню інститутів державної влади та міжнародній безпеці загалом. У зв'язку з цим система фінансового моніторингу розглядається міжнародною спільнотою як один із ключових інструментів виявлення та нейтралізації фінансових потоків, пов'язаних із злочинною діяльністю.

Особливе місце в системі запобігання та протидії легалізації злочинних доходів належить первинному фінансовому моніторингу, оскільки саме на рівні суб'єктів первинного фінансового моніторингу здійснюються ідентифікація та верифікація клієнтів, встановлення кінцевих бенефіціарних власників, оцінка ризиків, виявлення підозрілих фінансових операцій та передача відповідної інформації до Державної служби фінансового моніторингу України. Від ефективності функціонування цієї ланки залежить результативність усієї національної системи фінансового моніторингу, а також спроможність держави виконувати міжнародні зобов'язання у сфері AML/CFT.

Актуальність дослідження посилюється сучасними тенденціями розвитку міжнародного правового регулювання. Рекомендації FATF, оцінювальні процедури MONEYVAL та новітній пакет законодавства Європейського Союзу у сфері протидії відмиванню коштів передбачають перехід від формального виконання законодавчих вимог до оцінки фактичної ефективності функціонування системи фінансового моніторингу. Особливого значення

набуває діяльність новоствореного Європейського органу з питань протидії відмиванню коштів (AMLA), покликаного забезпечити уніфікований підхід до реалізації AML/CFT-політики на території Європейського Союзу. Зазначені процеси безпосередньо впливають на подальший розвиток національного законодавства України в умовах реалізації євроінтеграційного курсу держави.

Додаткової актуальності проблематиці надають умови воєнного стану та пов'язані з ними ризики використання фінансової системи для обходу санкційних обмежень, приховування походження активів, незаконного переміщення капіталу, фінансування терористичної діяльності та інших загроз національній безпеці. У таких умовах підвищуються вимоги до ефективності роботи суб'єктів первинного фінансового моніторингу, здатності своєчасно виявляти ризикові фінансові операції та забезпечувати належний рівень інформаційної взаємодії з державними органами.

Водночас аналіз національного законодавства та практики його реалізації свідчить про наявність низки проблем, що негативно впливають на ефективність первинного фінансового моніторингу. До таких проблем належать фрагментарність окремих елементів правового регулювання, недостатня узгодженість механізмів взаємодії між суб'єктами фінансового моніторингу, складність процедур належної перевірки клієнтів та встановлення кінцевих бенефіціарних власників, неоднорідність правозастосовної практики, а також недостатня адаптованість окремих законодавчих механізмів до сучасних цифрових технологій та ризик-орієнтованого підходу.

Незважаючи на значну кількість наукових праць, присвячених окремим аспектам фінансового моніторингу, міжнародним стандартам FATF, питанням банківського комплаєнсу, фінансової безпеки та протидії легалізації злочинних доходів, проблема неефективності саме первинного фінансового моніторингу в контексті комплексного вдосконалення національного законодавства не отримала належного рівня наукового опрацювання. Потребують подальшого

дослідження питання удосконалення правового статусу суб'єктів первинного фінансового моніторингу, розвитку адміністративно-правових механізмів нагляду та взаємодії, використання матеріалів фінансового моніторингу у кримінальному провадженні та міжнародному співробітництві, а також гармонізації законодавства України з новітніми стандартами Європейського Союзу.

Зазначені обставини зумовлюють теоретичну та практичну необхідність проведення комплексного наукового дослідження напрямів вирішення проблеми неефективності первинного фінансового моніторингу в просторі національного законодавства, що й обумовило вибір теми дисертації.

Ступінь наукової розробленості проблеми. Проблематика правового регулювання фінансового моніторингу, запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та забезпечення фінансової безпеки держави неодноразово ставала предметом дослідження вітчизняних і зарубіжних науковців. Водночас комплексне дослідження проблем неефективності саме первинного фінансового моніторингу в контексті вдосконалення національного законодавства залишається недостатньо розробленим.

Теоретичні засади правового регулювання фінансового моніторингу, протидії легалізації злочинних доходів та фінансової безпеки держави досліджувалися у працях О. М. Бандурки, О. Ф. Андрійко, В. Б. Авер'янова, Ю. П. Битяка, В. М. Гаращука, Т. О. Коломоець, В. К. Колпакова, О. П. Рябчинської та інших учених, які сформували концептуальні підходи до розуміння адміністративно-правових механізмів державного контролю та нагляду у фінансовій сфері.

Фінансово-правові аспекти функціонування системи фінансового моніторингу, правового регулювання банківської діяльності, валютного контролю та забезпечення фінансової безпеки держави знайшли відображення у

працях Л. К. Воронової, М. П. Кучерявенка, Н. Ю. Пришви, О. О. Дмитрик, І. Б. Заверухи, А. Т. Ковальчука, О. А. Музики-Стефанчук та інших дослідників.

Окремі питання запобігання та протидії легалізації злочинних доходів, реалізації рекомендацій FATF, функціонування системи фінансового моніторингу та діяльності Державної служби фінансового моніторингу України розглядалися у роботах українських і зарубіжних учених, а також у численних аналітичних матеріалах FATF, MONEYVAL, Egmont Group, Європейської комісії та інших міжнародних інституцій.

Значний вплив на формування сучасних наукових підходів мають міжнародні дослідження ефективності систем AML/CFT, присвячені ризик-орієнтованому підходу, належній перевірці клієнтів, встановленню кінцевих бенефіціарних власників, використанню цифрових технологій у фінансовому моніторингу та оцінюванню ефективності національних механізмів протидії відмиванню коштів. Особливого значення набули наукові та експертні дослідження, пов'язані з імплементацією нового AML/CFT-пакета Європейського Союзу та діяльністю Європейського органу з питань протидії відмиванню коштів (AMLA).

Разом із тим аналіз наукової літератури свідчить, що більшість наявних досліджень зосереджується на окремих елементах системи фінансового моніторингу: правовому статусі окремих суб'єктів, банківському комплаєнсі, питаннях бенефіціарної власності, фінансовій безпеці держави, міжнародному співробітництві або кримінально-правових аспектах легалізації злочинних доходів. Натомість проблема неефективності первинного фінансового моніторингу як комплексного правового явища, що обумовлюється недоліками нормативного регулювання, адміністративно-правових механізмів управління, процедур належної перевірки клієнтів, інформаційної взаємодії суб'єктів моніторингу та адаптації національного законодавства до сучасних міжнародних стандартів, фактично не отримала самостійного комплексного дослідження.

Недостатньо опрацьованими залишаються питання оскарження рішень суб'єктів державного фінансового моніторингу, використання матеріалів фінансового моніторингу у кримінальному провадженні, особливостей функціонування системи в умовах воєнного стану, а також правових механізмів гармонізації законодавства України з новітнім AML/CFT-пакетом Європейського Союзу.

Зазначене свідчить про наявність теоретичної та практичної потреби у проведенні комплексного дослідження напрямів вирішення проблеми неефективності первинного фінансового моніторингу в просторі національного законодавства.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано відповідно до індивідуального плану підготовки здобувача третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти за спеціальністю 081 «Право».

Тема дисертації відповідає стратегічним напрямам державної політики України у сфері забезпечення фінансової безпеки, запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення, а також реалізації євроінтеграційного курсу України щодо адаптації національного законодавства до правової системи Європейського Союзу та відповідає Стратегії розвитку наукових досліджень Національної академії правових наук України на 2016-2020 р.р., а також в межах наукової теми: «Виявлення особливостей та вдосконалення нормативних парадигм у сфері регулювання цивільно-правових відносин та господарської діяльності в Україні в умовах євроінтеграції», яка здійснювалась на кафедрі цивільного, трудового та господарського права Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара (2022-2025 р.). Затверджена 18.11.2021р.. протоколом №5 ВР ДНУ.

Дослідження узгоджується з положеннями Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення», Стратегії розвитку системи запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення на період до 2026 року, Державної антикорупційної програми на 2023-2025 роки, а також міжнародних зобов'язань України в межах співробітництва з FATF, MONEYVAL та Європейським Союзом.

Окремі положення дисертації спрямовані на наукове забезпечення процесів удосконалення правового регулювання первинного фінансового моніторингу в умовах воєнного стану, розвитку механізмів міжнародного співробітництва у сфері фінансової безпеки та гармонізації національного законодавства з новим AML/CFT-пакетом Європейського Союзу (Anti-Money Laundering and Countering the Financing of Terrorism) - Національної стратегії повернення активів в Україні на 2023–2025 роки (схвалена Розпорядженням КМУ №670-р) та План заходів до неї (схвалений Розпорядженням КМУ №759-р).

Мета дослідження полягає у комплексному дослідженні правових проблем функціонування системи первинного фінансового моніторингу в Україні, виявленні причин її неефективності та розробленні науково обґрунтованих напрямів удосконалення національного законодавства з урахуванням міжнародних стандартів FATF, MONEYVAL, правових механізмів Європейського Союзу та сучасних викликів, пов'язаних із воєнним станом.

Для досягнення поставленої мети визначено такі **завдання**:

1. з'ясувати правову природу первинного фінансового моніторингу та визначити його роль у системі запобігання легалізації (відмиванню) доходів, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення;

2. дослідити міжнародні стандарти FATF, MONEYVAL та правові механізми Європейського Союзу у сфері фінансового моніторингу і визначити їх вплив на формування національного законодавства;
3. проаналізувати становлення та сучасний стан правового регулювання первинного фінансового моніторингу в Україні;
4. охарактеризувати систему суб'єктів первинного фінансового моніторингу та визначити особливості їх правового статусу;
5. дослідити адміністративно-правовий механізм державного управління, нагляду та взаємодії у сфері первинного фінансового моніторингу;
6. виявити правові проблеми реалізації процедур належної перевірки клієнтів, встановлення кінцевих бенефіціарних власників та застосування ризик-орієнтованого підходу;
7. здійснити аналіз національної та зарубіжної судової практики щодо оскарження рішень і дій суб'єктів державного фінансового моніторингу;
8. визначити особливості використання матеріалів фінансового моніторингу у міжнародному співробітництві та кримінальному провадженні в умовах воєнного стану;
9. сформулювати пропозиції щодо гармонізації законодавства України з правом Європейського Союзу та розробити напрями підвищення ефективності первинного фінансового моніторингу.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають у сфері організації та здійснення первинного фінансового моніторингу як складової системи запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення.

Предметом дослідження є норми національного та міжнародного права, що регулюють діяльність суб'єктів первинного фінансового моніторингу, адміністративно-правові механізми державного управління і нагляду у відповідній сфері, практика їх застосування, а також напрями вдосконалення

законодавства України щодо підвищення ефективності первинного фінансового моніторингу.

Методи дослідження. Методологічну основу дисертаційного дослідження становить система загальнонаукових та спеціально-юридичних методів наукового пізнання, застосування яких забезпечило комплексне дослідження правових проблем функціонування системи первинного фінансового моніторингу в Україні, виявлення причин її неефективності та розроблення пропозицій щодо вдосконалення національного законодавства.

Базовим методом дослідження виступив діалектичний метод, який дав можливість розглядати первинний фінансовий моніторинг як складне багаторівневе правове явище, що перебуває у постійному розвитку під впливом міжнародних стандартів, євроінтеграційних процесів та внутрішньодержавних трансформацій. Використання зазначеного методу дозволило встановити взаємозв'язок між нормативно-правовим регулюванням, практикою його реалізації та ефективністю функціонування системи первинного фінансового моніторингу, а також виявити суперечності між законодавчо закріпленими механізмами та фактичними результатами їх застосування (підрозділи 1.1, 1.3, 3.3).

Історико-правовий метод застосовано для дослідження процесу становлення та розвитку інституту фінансового моніторингу, еволюції міжнародних механізмів протидії легалізації (відмиванню) доходів та формування національної системи фінансового моніторингу України. За допомогою цього методу простежено основні етапи розвитку міжнародних стандартів FATF, трансформацію підходів до фінансового моніторингу в державах Європейського Союзу та особливості імплементації відповідних механізмів у національне законодавство України (підрозділи 1.2, 1.3).

Формально-юридичний метод став основним інструментом аналізу нормативної основи дослідження. Його використання дозволило здійснити

тлумачення та систематизацію положень Конституції України, Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення», підзаконних нормативно-правових актів суб'єктів державного фінансового моніторингу, міжнародно-правових документів FATF і MONEYVAL, а також актів права Європейського Союзу. Застосування цього методу сприяло виявленню прогалин, колізій та недоліків правового регулювання, які впливають на ефективність функціонування системи первинного фінансового моніторингу (підрозділи 1.1-1.3, 2.1-2.3, 3.1-3.3).

Порівняльно-правовий метод використано з метою зіставлення положень національного законодавства України із міжнародними стандартами FATF, рекомендаціями MONEYVAL, правовими актами Європейського Союзу та практикою окремих іноземних держав у сфері фінансового моніторингу. Завдяки цьому методу визначено спільні та відмінні риси правового регулювання, виявлено напрями гармонізації українського законодавства з правом Європейського Союзу та обґрунтовано доцільність запозичення окремих зарубіжних правових механізмів для підвищення ефективності первинного фінансового моніторингу (підрозділи 1.2, 3.1, 3.3).

Системно-структурний метод застосовано для дослідження місця первинного фінансового моніторингу в загальній системі запобігання та протидії легалізації злочинних доходів, визначення структури системи суб'єктів фінансового моніторингу, аналізу їх компетенції та взаємодії. Використання цього методу дозволило розкрити внутрішні зв'язки між суб'єктами первинного та державного фінансового моніторингу, встановити особливості функціонування системи державного управління та нагляду у відповідній сфері (підрозділи 2.1, 2.2).

Функціональний метод використано для дослідження змісту та особливостей реалізації повноважень суб'єктів первинного фінансового

моніторингу, аналізу механізмів державного нагляду та контролю, а також оцінки результативності окремих елементів системи фінансового моніторингу. Застосування зазначеного методу дозволило визначити чинники, які негативно впливають на виконання покладених на суб'єктів фінансового моніторингу функцій, а також сформулювати пропозиції щодо підвищення ефективності їх діяльності (підрозділи 2.2, 2.3, 3.2).

Метод аналізу та узагальнення використано при опрацюванні наукових джерел, судової практики, статистичних даних, аналітичних матеріалів Державної служби фінансового моніторингу України, Національного банку України, FATF, MONEYVAL, Європейської Комісії та інших міжнародних інституцій. За допомогою цього методу узагальнено наукові підходи до розуміння проблем ефективності фінансового моніторингу, проаналізовано тенденції розвитку відповідного законодавства та сформульовано висновки за результатами проведеного дослідження (підрозділи 2.3, 3.1, 3.2).

Метод правового моделювання застосовано на завершальному етапі дослідження для розроблення пропозицій щодо вдосконалення правового регулювання первинного фінансового моніторингу, формування напрямів гармонізації законодавства України з новітнім AML/CFT-пакетом Європейського Союзу та обґрунтування авторського бачення підвищення ефективності функціонування системи первинного фінансового моніторингу в умовах сучасних викликів і євроінтеграційних процесів (підрозділ 3.3).

Нормативну основу дослідження становлять Конституція України, міжнародні договори України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, законодавство України у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення, зокрема Закон України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї

масового знищення», Закон України «Про банки і банківську діяльність», Закон України «Про валюту і валютні операції», Закон України «Про санкції», Кримінальний кодекс України, Кримінальний процесуальний кодекс України, Кодекс адміністративного судочинства України та інші нормативно-правові акти, що регулюють діяльність суб'єктів первинного та державного фінансового моніторингу. До нормативної основи також належать підзаконні нормативно-правові акти Національного банку України, Кабінету Міністрів України, Міністерства фінансів України, Державної служби фінансового моніторингу України, Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку, Міністерства юстиції України та інших суб'єктів державного фінансового моніторингу, які визначають порядок здійснення фінансового моніторингу, проведення належної перевірки клієнтів, встановлення кінцевих бенефіціарних власників, оцінки ризиків та інформаційної взаємодії між учасниками системи фінансового моніторингу. Важливе значення для дослідження мають міжнародно-правові акти та документи міжнародних організацій, зокрема Конвенція Ради Європи про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом, і про фінансування тероризму 2005 року, документи Організації Об'єднаних Націй, рекомендації FATF, звіти та оцінювальні матеріали MONEYVAL, документи Egmont Group, а також акти права Європейського Союзу у сфері AML/CFT, включаючи положення нового AML-пакета Європейського Союзу та нормативні акти, що регулюють діяльність Європейського органу з питань протидії відмиванню коштів (AMLA).

Емпіричну основу дослідження становлять рішення Конституційного Суду України, практика Верховного Суду, судова практика адміністративних, господарських та загальних судів щодо застосування законодавства у сфері фінансового моніторингу, оскарження рішень суб'єктів державного фінансового моніторингу, блокування фінансових операцій, застосування санкцій та використання матеріалів фінансового моніторингу у кримінальному

провадженні. До емпіричної бази також увійшли офіційні статистичні та аналітичні матеріали Державної служби фінансового моніторингу України, Національного банку України, Бюро економічної безпеки України, Офісу Генерального прокурора, FATF, MONEYVAL, Європейської Комісії, Європейського банківського органу (ЕВА), а також національні оцінки ризиків у сфері запобігання та протидії легалізації доходів, звіти про результати взаємних оцінок, типологічні дослідження, офіційні інформаційно-аналітичні матеріали та інші документи, що характеризують сучасний стан функціонування системи первинного фінансового моніторингу в Україні та зарубіжних державах.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дисертація є одним із перших у вітчизняній юридичній науці комплексних досліджень правових проблем неефективності первинного фінансового моніторингу та напрямів їх вирішення в умовах розвитку національного законодавства, євроінтеграційних процесів і функціонування правового режиму воєнного стану.

У результаті проведеного дослідження:

уперше:

– сформульовано комплексний науковий підхід до розуміння неефективності первинного фінансового моніторингу як правового явища, що проявляється у невідповідності між законодавчо визначеними завданнями системи первинного фінансового моніторингу та фактичними результатами їх реалізації суб'єктами первинного фінансового моніторингу;

– запропоновано класифікацію причин неефективності первинного фінансового моніторингу, до яких віднесено нормативно-правові, організаційно-управлінські, інформаційно-комунікаційні, технологічні та міжнародно-правові чинники, що впливають на результативність функціонування системи фінансового моніторингу;

– обґрунтовано концепцію правового забезпечення ефективності первинного фінансового моніторингу, основу якої становить поєднання ризик-

орієнтованого підходу, принципу пропорційності регуляторного впливу, цифровізації процедур фінансового моніторингу та посилення інформаційної взаємодії між суб'єктами первинного і державного фінансового моніторингу;

– запропоновано авторський підхід до визначення напрямів гармонізації законодавства України з новим AML/CFT-пакетом Європейського Союзу шляхом імплементації окремих правових механізмів діяльності АМЛА, удосконалення процедур належної перевірки клієнтів та розвитку системи ризик-орієнтованого нагляду;

удосконалено:

– наукові підходи до визначення правового статусу суб'єктів первинного фінансового моніторингу шляхом обґрунтування необхідності диференціації обсягу їх обов'язків залежно від характеру ризиків, виду діяльності та рівня залученості до фінансових операцій;

– положення щодо адміністративно-правового механізму державного управління та нагляду у сфері первинного фінансового моніторингу шляхом визначення напрямів оптимізації взаємодії між суб'єктами державного фінансового моніторингу, правоохоронними органами та суб'єктами первинного фінансового моніторингу;

– наукові підходи до правового регулювання процедур встановлення кінцевих бенефіціарних власників та реагування на розбіжності у відповідних реєстрах шляхом посилення правових механізмів верифікації інформації та міжвідомчого інформаційного обміну;

– теоретичні положення щодо використання матеріалів фінансового моніторингу у кримінальному провадженні та міжнародному співробітництві з урахуванням особливостей функціонування державних інституцій в умовах воєнного стану;

дістали подальшого розвитку:

– наукові положення щодо співвідношення первинного та державного фінансового моніторингу в системі запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення;

– доктринальні підходи до визначення ролі міжнародних стандартів FATF і рекомендацій MONEYVAL у формуванні національного законодавства України у сфері фінансового моніторингу;

– наукові уявлення про правові засади використання цифрових технологій, автоматизованих механізмів аналізу ризиків та інформаційно-аналітичних систем у діяльності суб'єктів первинного фінансового моніторингу;

– положення щодо судового контролю за діяльністю суб'єктів державного фінансового моніторингу та захисту прав учасників фінансових правовідносин при оскарженні відповідних рішень, дій чи бездіяльності.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що сформульовані у дисертації теоретичні положення, висновки та пропозиції можуть бути використані у нормотворчій, правозастосовній, науково-дослідній та освітній діяльності.

У нормотворчій діяльності результати дослідження можуть бути використані під час удосконалення законодавства України у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення, а також при підготовці проектів нормативно-правових актів, спрямованих на гармонізацію національного законодавства з міжнародними стандартами FATF, рекомендаціями MONEYVAL та правом Європейського Союзу.

У правозастосовній діяльності запропоновані в роботі висновки можуть бути використані суб'єктами державного фінансового моніторингу, правоохоронними органами, органами прокуратури та судами під час застосування законодавства у сфері фінансового моніторингу, розгляду спорів

щодо оскарження рішень суб'єктів державного фінансового моніторингу, а також при використанні матеріалів фінансового моніторингу у кримінальному провадженні.

Практичний інтерес результати дослідження становлять для суб'єктів первинного фінансового моніторингу, зокрема банків, фінансових установ, адвокатів, нотаріусів, аудиторів, бухгалтерів та інших спеціально визначених суб'єктів, діяльність яких пов'язана із виконанням вимог законодавства у сфері фінансового моніторингу. Запропоновані підходи можуть бути використані для вдосконалення внутрішніх процедур належної перевірки клієнтів, оцінки ризиків, встановлення кінцевих бенефіціарних власників та організації взаємодії з суб'єктами державного фінансового моніторингу.

У сфері міжнародного співробітництва результати дослідження можуть бути використані під час реалізації заходів з адаптації законодавства України до сучасних механізмів Європейського Союзу у сфері AML/CFT, а також у процесі вдосконалення механізмів інформаційного обміну та взаємодії з міжнародними організаціями у сфері фінансової безпеки.

У науково-дослідній діяльності положення та висновки дисертації можуть бути використані для подальших досліджень проблем правового регулювання фінансового моніторингу, фінансової безпеки держави, міжнародного співробітництва у сфері протидії легалізації злочинних доходів та гармонізації законодавства України з правом Європейського Союзу (акт впровадження Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара від 01.06.2026р. №2).

В освітньому процесі результати дослідження можуть бути використані під час викладання навчальних дисциплін «Фінансове право», «Банківське право», «Господарське право», «Валютне право», «Міжнародне кримінальне право», дисципліни, що містять в робочих програмах тематику щодо запобігання корупції та протидії легалізації (відмиванню) доходів, а також при підготовці

підручників, навчальних посібників, методичних рекомендацій та інших навчально-методичних матеріалів для здобувачів вищої освіти юридичних спеціальностей (акт впровадження Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара від 01.06.2026р. №1).

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійною завершеною науковою працею. Усі наукові результати, положення, висновки та пропозиції, що виносяться на захист і становлять наукову новизну дослідження, одержані автором особисто.

У дисертації самостійно здійснено аналіз наукових джерел, нормативно-правових актів України, міжнародно-правових документів, рекомендацій FATF, матеріалів MONEYVAL, актів права Європейського Союзу, судової практики та офіційних аналітичних матеріалів у сфері фінансового моніторингу. Автором сформульовано теоретичні положення щодо розуміння неефективності первинного фінансового моніторингу як правового явища, визначено основні чинники, що впливають на ефективність функціонування відповідної системи, а також розроблено пропозиції щодо вдосконалення національного законодавства України у сфері первинного фінансового моніторингу.

Усі наукові положення, висновки та рекомендації, викладені в дисертації та опублікованих за темою дослідження наукових працях, належать автору особисто. Ідеї та результати, що належать іншим авторам, використано виключно з дотриманням вимог академічної доброчесності та супроводжено відповідними посиланнями на джерела їх опублікування.

Апробація результатів дослідження. Основні теоретичні положення, висновки та практичні рекомендації, викладені в дослідженні, обговорювалися на засіданні кафедри цивільного, трудового та господарського права Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара, та були оприлюднені на міжнародних науково-практичних конференціях: «Сучасний стан і перспективи розвитку держави і права» (11-12.11.2024р., м. Дніпро,

Україна,.); 3-й Міжнародній науково-практичній конференції «Current Challenges in Scientific Research» (01-03.06.2026р., м. Вроцлав, Польща).

Окремі результати дослідження відображено у 2 практико орієнтованих публікаціях. Результати дисертаційного дослідження використані під час підготовки наукових доповідей, публікацій та обговорення актуальних проблем правового регулювання фінансового моніторингу, удосконалення механізмів запобігання легалізації (відмиванню) доходів та адаптації національного законодавства до міжнародних стандартів у сфері AML/CFT.

Публікації. Основні результати дисертаційного дослідження відображено у 7 наукових працях, з яких 3 статті опубліковані у фахових наукових виданнях України, включеному до переліку наукових фахових видань України категорії «Б» за спеціальністю 081 «Право», та 2 тези доповідей на міжнародних наукових конференціях та 2 статті у науково-практичних виданнях.

Структура дисертації зумовлена метою, завданнями, об'єктом і предметом дослідження. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, які об'єднують дев'ять підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатків.

У першому розділі досліджено теоретико-правові та міжнародні засади первинного фінансового моніторингу. Другий розділ присвячено аналізу правових проблем функціонування системи первинного фінансового моніторингу в Україні. У третьому розділі визначено напрями вдосконалення національного законодавства у сфері первинного фінансового моніторингу з урахуванням міжнародних стандартів, судової практики, умов воєнного стану та євроінтеграційних процесів.

Загальний обсяг дисертації становить 207 сторінок, із них основний текст - 176 сторінок. Список використаних джерел налічує 170 найменувань. Додатки викладено на 8 сторінках.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ТА МІЖНАРОДНІ ЗАСАДИ ПЕРВИННОГО ФІНАНСОВОГО МОНІТОРИНГУ

1.1. Правова природа первинного фінансового моніторингу та його роль у запобіганні легалізації (відмиванню) доходів

Правова природа первинного фінансового моніторингу розкривається лише через з'ясування того соціально небезпечного явища, для нейтралізації якого цей інститут був створений. Конституційний вимір такого аналізу задається статтею 17 Конституції України, відповідно до якої забезпечення економічної та інформаційної безпеки належить до найважливіших функцій держави [1]. Спеціально-галузевий вимір визначено Законом України від 06.12.2019 № 361-IX, який прямо встановлює, що цей акт спрямований на забезпечення національної безпеки шляхом визначення правового механізму запобігання та протидії легалізації відмиванню доходів, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення [2]. Уже на рівні законодавчої мети простежується, що фінансовий моніторинг не зводиться до технічної процедури комплаєнсу або внутрішнього контролю окремої фінансової установи, а виступає складовою механізму охорони публічного порядку у сфері обігу активів і захисту економічної безпеки держави.

Визначення легалізації відмивання доходів у національному праві також свідчить про багатовимірність цього явища. Стаття 209 Кримінального кодексу України охоплює набуття, володіння, використання, розпорядження майном, щодо якого фактичні обставини свідчать про його одержання злочинним шляхом, у тому числі здійснення фінансової операції, вчинення правочину, переміщення, зміну форми такого майна, а також дії, спрямовані на приховування або маскуванню його походження, права на нього, джерела походження та місцезнаходження [3]. Аналогічно стаття 5 Закону № 361-IX відносить до

легалізації будь-які дії, пов'язані із вчиненням фінансової операції чи правочину з доходами, одержаними злочинним шляхом, та дії, спрямовані на приховування чи маскуванню їх незаконного походження [2]. Отже, на рівні позитивного права легалізація відмивання доходів постає не лише як завершальна стадія використання кримінальних активів, а як цілісний процес перетворення кримінального результату на зовні правомірний економічний ресурс.

У науковій літературі слушно наголошується, що ефективне реагування держави на економічні правопорушення безпосередньо впливає на економічну стабільність, довіру до державних інституцій та загальний рівень правопорядку [18, с. 144-145]. Саме тому легалізація відмивання доходів обґрунтовано розглядається не як вузьке кримінально-правове питання, а як фактор дестабілізації фінансової системи, який руйнує конкуренцію, нівелює податкову базу, сприяє корупції, організованій злочинності, терористичній діяльності та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення. З погляду функціонального підходу відмивання доходів є спробою інтегрувати злочинний результат у легальний фінансово-економічний обіг, надати йому видимості законного походження та унеможливити встановлення зв'язку між активом і предикатним злочином. Саме ця властивість зумовлює потребу в існуванні спеціального превентивного механізму, який діє до моменту кримінального переслідування та покладає на учасників фінансового обігу обов'язок виявляти ризик використання їхніх послуг для злочинних цілей.

Авторське узагальнення цього логічного блоку полягає в тому, що первинний фінансовий моніторинг виник як правова відповідь не стільки на окремий склад кримінального правопорушення, скільки на системне явище криміналізації фінансового обороту. Тому його правова природа має визначатися через поєднання безпекової, превентивної, інформаційно-аналітичної та регулятивної функцій, а не лише через зв'язок із подальшим кримінальним провадженням.

Міжнародно-правові засади розвитку цього інституту підтверджують його первинно превентивний характер. На офіційному рівні FATF зазначає, що її Рекомендації встановлюють комплексну і послідовну систему заходів, які держави мають імплементувати для боротьби з відмиванням коштів, фінансуванням тероризму та фінансуванням розповсюдження зброї масового знищення [5]. Показово, що історично Рекомендації FATF були спрямовані спочатку на протидію використанню фінансової системи для відмивання доходів від наркоторгівлі, а згодом їх зміст був розширений на фінансування тероризму і фінансування розповсюдження, що свідчить про розширення функціонального призначення фінансового моніторингу від боротьби з кримінальними доходами до захисту міжнародної та національної безпеки [5]. Рекомендація 1 прямо вимагає, щоб держави і зобов'язані суб'єкти ідентифікували, оцінювали та розуміли ризики відмивання коштів, фінансування тероризму та фінансування розповсюдження, а запобіжні заходи були пропорційними виявленим ризикам [5]. Рекомендація 20, у свою чергу, покладає на фінансові установи обов'язок оперативно повідомляти підозри до підрозділу фінансової розвідки [5]. У такий спосіб міжнародний стандарт від початку формує архітектуру, в якій перша лінія виявлення підозрілих потоків належить не лише державі, а насамперед приватним або професійним учасникам фінансового ринку та визначених нефінансових професій.

Методологія FATF підкреслює ще одну принципову рису цього інституту. Оцінювання національних систем здійснюється за двома пов'язаними вимірами, технічна відповідність і ефективність [6]. При цьому ефективність трактується як здатність країни реально використовувати ухвалені закони, регуляторні механізми та політики для захисту фінансової системи від зловживань [6]. Ця обставина має безпосереднє значення для дослідження первинного фінансового моніторингу, оскільки формальна наявність у законі вимог щодо належної перевірки клієнта, ідентифікації кінцевого бенефіціарного власника, моніторингу

ділових відносин або повідомлення про підозрілі операції сама по собі ще не означає існування ефективного інституту. Ефективність перевіряється тим, чи спрацьовує система на практиці, чи дає вона своєчасний сигнал фінансовій розвідці, чи перетворюється цей сигнал на оперативний, аналітичний та кримінально-процесуальний результат.

Важливо, що міжнародна правова рамка не обмежується актами FATF. Конвенція Ради Європи про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом, та про фінансування тероризму від 16.05.2005 закріпила комплексний підхід, за якого криміналізація, виявлення, замороження, конфіскація та міжнародна співпраця розглядаються як взаємопов'язані елементи єдиної системи [4]. На рівні Європейського Союзу сучасну уніфікацію підходів репрезентує пакет 2024 року, в якому Регламент ЄС 2024/1624 встановлює правила щодо заходів, які повинні застосовуватися obliged entities для запобігання відмиванню коштів і фінансуванню тероризму [8], а Регламент ЄС 2024/1620 створює Authority for Anti-Money Laundering and Countering the Financing of Terrorism, що має перебрати частину функцій прямого нагляду за selected obliged entities на рівні Союзу [9]. Ці акти демонструють загальноєвропейську тенденцію: первинний фінансовий моніторинг розуміється як центр тяжіння всієї системи AML/CFT/CPF, бо саме на рівні суб'єкта, який безпосередньо взаємодіє з клієнтом, формується базовий масив даних про ризик.

Для України міжнародний вимір має не лише теоретичне, а й практичне значення. MONEYVAL у П'ятому раунді взаємної оцінки України зафіксував, що корупція є домінуючим ризиком відмивання, а підрозділ фінансової розвідки генерує фінансову інформацію високого рівня; водночас застосування превентивних заходів у банківському секторі було визнано broadly effective, тоді як щодо багатьох інших наглядових органів, небанківських установ та designated non-financial businesses and professions відзначено потребу в істотному поліпшенні [7]. Такий висновок є надзвичайно важливим для теми цього

дисертаційного дослідження, оскільки він безпосередньо демонструє: ефективність усієї національної системи залежить від неоднорідної якості функціонування саме первинного рівня.

Авторське узагальнення цього логічного блоку дає підстави стверджувати, що в міжнародному праві первинний фінансовий моніторинг сформувався як обов'язкова децентралізована система раннього виявлення ризикових операцій, яка поєднує приватний професійний обов'язок із публічно-правовою метою захисту фінансової системи. Саме тому сучасне розуміння його правової природи неможливе без урахування міжнародних стандартів FATF, механізмів оцінювання MONEYVAL та процесу європейської гармонізації.

У вітчизняній доктрині відсутній єдиний підхід до визначення фінансового моніторингу, що закономірно пояснюється міжгалузевістю та функціональною складністю цього явища. Д. Петрюк визначає фінансовий моніторинг як важливий механізм забезпечення економічної безпеки держави, спрямований на запобігання легалізації доходів, фінансуванню тероризму та розповсюдженню зброї масового знищення [12, с. 113-115]. Така позиція є цінною тим, що переносить акцент із формального процедурного боку на телеологію інституту, тобто на його безпекову спрямованість. О. Гетьманець та А. Добровінський, аналізуючи правовий механізм державного фінансового моніторингу, вказують, що традиційним у науковій літературі є розуміння фінансового моніторингу як засобу запобігання та протидії легалізації відмиванню доходів, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення, але водночас пропонують розглядати його ширше, як різновид правоохоронної діяльності у сфері обігу публічних фінансів [14, с. 35-37]. Такий підхід розширює межі традиційного розуміння та підкреслює, що фінансовий моніторинг має не лише сервісно-інформаційне, а й правоохоронне значення.

Найбільш концептуальною з позиції з'ясування правової природи є праця Н. Маринів та С. Водолазького, які спеціально присвятили дослідження фінансового моніторингу як інституту фінансового права. Вони наголошують на відсутності єдиного підходу до визначення поняття фінансового моніторингу, здійснюють демаркацію між фінансовим моніторингом і фінансовим контролем та обґрунтовують, що фінансовий моніторинг має вузьку спеціалізовану мету, а саме виявлення та блокування операцій, пов'язаних із протиправною діяльністю [10, с. 153-155]. Принципово важливим є їх висновок про те, що правова конструкція цього інституту поєднує публічно-правові елементи, владні приписи, імперативні норми, юридичну відповідальність, і приватноправові начала, оскільки значний масив обов'язків реалізується суб'єктами первинного моніторингу в межах приватних ділових відносин [10, с. 153-154]. Саме ця теза найбільш повно відображає подвійний характер досліджуваного явища.

Окремої уваги потребує ризик-орієнтований підхід, який у сучасних умовах уже не можна розглядати лише як технічний метод організації комплаєнсу. В. Сосенко обґрунтовує, що ризик-орієнтований підхід є принципом права, а саме принципом фінансово-правового інституту фінансового моніторингу, і вказує на його подвійну природу, як принципу права та як практичного підходу, на якому базуються заходи, що вживаються суб'єктами первинного фінансового моніторингу [11, с. 186-188]. Ця позиція узгоджується з чинним Законом № 361-ІХ, який серед основних принципів запобігання та протидії прямо називає застосування ризик-орієнтованого підходу, а у статті 7 зобов'язує суб'єкта первинного фінансового моніторингу застосовувати його у своїй діяльності, оцінювати та переоцінювати притаманні ризики і документувати відповідні результати [2]. Таким чином, ризик-орієнтованість становить не факультативну характеристику, а нормативно визначену основу правового режиму первинного фінансового моніторингу.

Сучасні виклики цифровізації додатково підтверджують, що правова природа цього інституту не вичерпується класичною банківською сферою. К. Єфремова, досліджуючи співвідношення технологій цифрової економіки і фінансової безпеки, звертає увагу на потенціал RegTech і SupTech, а також на необхідність того, щоб нормативно-правові рамки базувалися на оцінці ризиків та одночасно забезпечували кібербезпеку, конфіденційність даних і захист споживачів фінансових послуг [16, с. 7-13]. У контексті фінансового моніторингу це означає, що його інструментарій дедалі очевидніше охоплює інформаційно-правову складову, а отже правова природа інституту набуває рис комплексності не лише міжгалузевої, а й технологічно зумовленої [98; 100; 108; 122; 166; 168].

Авторське узагальнення цього логічного блоку дає підстави для такого висновку. У сучасній українській доктрині переважають три взаємодоповнювальні підходи до розуміння фінансового моніторингу: безпековий, правоохоронно-превентивний і фінансово-правовий інституційний. Їхнє зіставлення дозволяє стверджувати, що первинний фінансовий моніторинг не можна адекватно пояснити ані лише як різновид фінансового контролю, ані тільки як супровід кримінального переслідування. Його правова природа є комплексною і виявляється в тому, що держава покладає на приватних учасників ринку публічно-правовий обов'язок здійснювати превентивне виявлення, оцінку і повідомлення про ризикові операції в інтересах охорони публічного фінансового порядку.

Нормативна конструкція Закону № 361-IX відтворює саме таке розуміння. Стаття 6 встановлює, що система фінансового моніторингу складається з первинного та державного рівнів [2]. Первинний фінансовий моніторинг законодавець визначає як сукупність заходів, які вживаються суб'єктами первинного фінансового моніторингу і спрямовані на виконання вимог законодавства у сфері запобігання та протидії [2]. Відповідно, законодавче визначення фіксує діяльнісну природу інституту, але є рамковим і не розкриває

ані його функціонального змісту, ані юридичної природи, ані місця у системі публічного і приватного права. Саме тому для доктринального осмислення необхідно вийти за межі легальної дефініції та з'ясувати, які саме ознаки роблять первинний фінансовий моніторинг самостійним правовим інститутом.

По-перше, первинний фінансовий моніторинг має виразну превентивну спрямованість. Закон прямо встановлює пріоритетність заходів запобігання над заходами протидії [2]. Це означає, що його основне призначення полягає не в документуванні вже завершеного кримінального правопорушення, а у недопущенні використання фінансової системи, професійних послуг та корпоративних структур для цілей відмивання доходів, тероризму і фінансування розповсюдження. По-друге, він функціонує в умовах приватноправового контакту суб'єкта з клієнтом, але зміст його основних дій визначається імперативними публічно-правовими нормами. По-третє, він є інформаційно-аналітичним за характером, оскільки передбачає ідентифікацію, верифікацію, встановлення кінцевого бенефіціарного власника, формування ризик-профілю клієнта, моніторинг ділових відносин, фіксацію підозрілих ознак та передачу відомостей до фінансової розвідки. По-четверте, він є процедурним інститутом, бо реалізується через типізовані юридично значущі дії, строки, документи, запити, рішення про зупинення операцій та спеціальні правила захисту інформації.

Показовою є й інституційна взаємодія первинного рівня зі спеціально уповноваженим органом. Деякі особливості правового регулювання статусу Державної служби фінансового моніторингу України, на думку Є. Легези та Д. Белова, дають підстави розглядати Держфінмоніторинг як суб'єкта публічного адміністрування у сфері протидії легалізації брудних коштів і фінансуванню тероризму, а державний фінансовий моніторинг, що ним здійснюється, як сукупність заходів зі збору, обробки й аналізу інформації про фінансові операції [13, с. 51-56]. Однак важливо підкреслити, що такий аналіз стає можливим лише

завдяки інформації, яка надходить від первинного рівня. Закон зобов'язує суб'єктів первинного фінансового моніторингу негайно повідомляти про підозрілі фінансові операції або спроби їх проведення і надавати обґрунтовані висновки, копії документів та іншу інформацію, на підставі якої сформовано підозру [2]. Узагальнені матеріали, що готуються фінансовою розвідкою, прямо визначені законом як джерело відомостей, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення та дають підстави для початку досудового розслідування [2]. Відтак первинний фінансовий моніторинг виконує функцію першого інформаційного фільтра і фактично є процесуально допроцесуальною ланкою у виявленні кримінально релевантних фінансових потоків.

На підставі наведеного пропонуємо визначати первинний фінансовий моніторинг як урегульовану нормами фінансового, адміністративного, банківського, інформаційного та пов'язаного приватного права систему обов'язкових превентивно-аналітичних дій суб'єктів первинного фінансового моніторингу, які здійснюються у межах ділових або разових відносин із клієнтом на основі ризик-орієнтованого підходу шляхом ідентифікації, верифікації, встановлення кінцевого бенефіціарного власника, моніторингу фінансових операцій, фіксації та повідомлення про підозрілі ознаки, а у визначених законом випадках також зупинення операцій, з метою недопущення використання фінансової системи та професійних послуг для легалізації відмивання доходів, фінансування тероризму і фінансування розповсюдження зброї масового знищення.

У такому визначенні акцентовано кілька ключових ознак правової природи цього інституту. Насамперед ідеться про його комплексність, оскільки він поєднує норми різних галузей права. Далі, про його функціональну автономність, бо первинний фінансовий моніторинг має власну мету, суб'єктний склад, принципи, процедури та юридичні наслідки. Крім того, він є публічно-приватним за способом реалізації, бо здійснюється суб'єктами господарювання та

представниками визначених професій, але в публічному інтересі й на виконання імперативного обов'язку. Нарешті, він є безпеково орієнтованим, оскільки опосередковано захищає не лише чистоту фінансового ринку, а й бюджетну сферу, конкурентне середовище, режим санкцій, антикорупційну політику та міжнародні зобов'язання держави.

Роль первинного фінансового моніторингу в системі запобігання легалізації відмиванню доходів, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення полягає саме в тому, що він забезпечує раннє виявлення ризику там, де держава об'єктивно не може бути присутньою постійно. Суб'єкти первинного фінансового моніторингу безпосередньо відкривають рахунки, супроводжують платежі, посвідчують правочини, обслуговують корпоративні структури, надають аудиторські та юридичні послуги, працюють із віртуальними активами, тобто перебувають у точці первинного контакту із джерелом ризику. Саме тому вони є першою лінією захисту, а державний рівень моніторингу є другою лінією аналітичного, координаційного і наглядового реагування. Без належного функціонування первинного рівня фінансова розвідка недоотримує релевантну інформацію, нагляд втрачає реальний зміст, а кримінально-процесуальний механізм працює із запізненням.

У цьому контексті заслуговує уваги позиція О. Резніка та А. Рубаненко, які визначають ефективність фінансового моніторингу як здатність системи своєчасно та результативно виявляти, запобігати і протидіяти фінансовим злочинам через аналіз фінансових операцій, контроль за дотриманням законодавчих вимог і взаємодію суб'єктів фінансового моніторингу [15, с. 137-138]. Така характеристика є методологічно цінною, оскільки виводить ефективність із результативної взаємодії всіх учасників системи, а не з формального виконання ізольованих процедур. Саме в цьому місці тема неефективності первинного фінансового моніторингу набуває особливого

значення для подальшого дисертаційного дослідження: будь-яка дисфункція на первинному рівні, від неналежної оцінки ризику до формального підходу до KYC або несвоєчасного повідомлення про підозру, трансформується в системний дефект усього механізму AML/CFT/CPF. Це підтверджується і міжнародною оцінкою України, в якій якість результатів суттєво диференціюється між секторами, що прямо вказує на нерівномірність спроможності суб'єктів первинного фінансового моніторингу виконувати покладену на них функцію [7].

Отже, з'ясування правової природи первинного фінансового моніторингу дозволяє сформулювати декілька підсумкових положень. Первинний фінансовий моніторинг є самостійним комплексним міжгалузевим правовим інститутом превентивного характеру, який функціонує у точці зіткнення публічного інтересу держави та приватноправових ділових відносин. Його зміст не вичерпується технікою виконання законодавчих обов'язків, оскільки він слугує інструментом захисту публічного фінансового інтересу, економічної безпеки та прозорості фінансового обороту. Роль цього інституту в системі запобігання легалізації відмиванню доходів, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення полягає у виконанні функції раннього виявлення, первинної фільтрації, ризикової оцінки та інформування держави про підозрілі потоки активів. Саме тому проблема його неефективності є не вузькосекторальною вадю окремих суб'єктів, а ключовою загрозою для результативності національної системи AML/CFT/CPF загалом.

1.2. Міжнародні стандарти FATF, MONEYVAL та правові механізми Європейського Союзу у сфері фінансового моніторингу

У цьому підрозділі досліджується міжнародний нормативний і доктринальний контекст первинного фінансового моніторингу як складової

системи запобігання легалізації доходів, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення. Методологічно важливо виходити з того, що сучасна модель фінансового моніторингу вже давно не є виключно внутрішньодержавним правовим конструктом. Вона сформувалася як результат транснаціональної стандартизації, в межах якої FATF виробляє універсальні стандарти, MONEYVAL забезпечує їх регіональну оцінку й перевірку ефективності, а Європейський Союз створює розгалужений комплекс директивних і регламентних механізмів, що перетворюють ці стандарти на деталізовані правила поведінки для зобов'язаних суб'єктів, наглядових органів і підрозділів фінансової розвідки [5; 6; 8; 9; 12; 19; 21; 22].

У науковій літературі останніх років спостерігається помітне зміщення акценту від суто описового висвітлення фінансового моніторингу до осмислення його як інституту, що одночасно має публічно-правову, приватноправову, безпекову та міжнародно-правову природу. Так, Н. Маринів і С. Водолазкий характеризують фінансовий моніторинг як специфічний інститут фінансового права, що поєднує імперативні приписи держави з обов'язками приватних суб'єктів та функціонує на основі міжнародних стандартів FATF [10]. В. Сосенко, зі свого боку, наголошує, що ризик-орієнтований підхід слід розуміти не лише як техніку комплаєнсу, а як принцип права, який координує взаємодію всіх учасників системи протидії відмиванню коштів [11]. Саме з огляду на ці підходи міжнародні стандарти доцільно розглядати не як зовнішній фон для національного права, а як нормативний чинник, що визначає його змістовне наповнення, структуру та критерії ефективності [10; 11].

Таким чином, для мети дисертаційного дослідження вирішальним є не просто констатувати існування FATF, MONEYVAL чи *acquis* ЄС, а з'ясувати, яким чином вони впливають на формування правового механізму первинного фінансового моніторингу в Україні, а також чому формальна імплементація стандартів не завжди призводить до їх матеріальної ефективності.

Офіційні документи FATF прямо визначають Рекомендації як міжнародний стандарт у сфері протидії відмиванню коштів, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення. У редакції, оновленій у жовтні 2025 року, FATF наголошує, що її стандарти становлять комплексну та послідовну систему заходів, які кожна держава має імплементувати відповідно до власних правових і адміністративних особливостей. У вступі до Рекомендацій окреслено ядро цього стандарту: ідентифікація ризиків, формування політик і координації, застосування превентивних заходів, визначення повноважень компетентних органів, забезпечення прозорості бенефіціарної власності та міжнародне співробітництво [5].

Важливо, що методологія FATF відходить від формального уявлення про відповідність, зводячи оцінювання не лише до перевірки наявності законів, а й до питання, чи продукує правова й інституційна система очікуваний результат. Методологія оцінювання технічної відповідності та ефективності у редакції 2022 року, оновленій у грудні 2025 року, виходить з двокомпонентної моделі. З одного боку, аналізується технічна відповідність, тобто наявність правових та інституційних передумов відповідно до 40 Рекомендацій. З іншого боку, оцінюється ефективність, тобто здатність системи реально досягати 11 безпосередніх результатів, або *immediate outcomes*. При цьому FATF прямо вказує, що центр ваги оцінювання переноситься саме на ефективність, а також на ризики і контекст держави [6].

У доктрині це дає підстави розглядати стандарти FATF як різновид міжнародного регуляторного *soft law*, що не має форми міжнародного договору, але набуває значної правової сили через механізми взаємного оцінювання, рейтингу юрисдикцій, репутаційного тиску та подальшої імплементації у національні й наднаціональні акти. Д. Петрюк підкреслює, що FATF разом з Базельським комітетом, Егмонтською групою та Європейським Союзом формує глобальну архітектуру протидії фінансовим злочинам [12]. Р. Іванова, аналізуючи

гармонізацію фінансово-правової системи України зі стандартами ЄС, фактично розширює цей висновок, оскільки показує, що фінансове право України пристосовується не до одного центру впливу, а до сукупності взаємопов'язаних міжнародних стандартів, серед яких AML-компонент посідає центральне місце [22]. Якщо для Петрюка визначальним є інституційний аспект глобальної координації, то для Іванової ключовим стає аспект правової конвергенції та адаптації [12; 22].

Зміст Рекомендацій FATF демонструє, що саме вони заклали модель, у межах якої функціонує первинний фінансовий моніторинг. Рекомендація 1 вимагає від держав і зобов'язаних суб'єктів ідентифікувати, оцінювати і розуміти ризики, а також застосовувати ризик-орієнтований підхід. Рекомендація 10 присвячена customer due diligence, Рекомендація 12 посиленням заходам щодо politically exposed persons, Рекомендація 24 прозорості й бенефіціарній власності юридичних осіб, Рекомендація 29 ролі підрозділу фінансової розвідки як центрального агентства отримання та аналізу повідомлень [5]. Саме ці блоки безпосередньо проектуються на обов'язки суб'єктів первинного фінансового моніторингу, на компетенцію Держфінмоніторингу та на правила належної перевірки клієнта [2; 5].

У цьому контексті надзвичайно важливим є висновок В. Сосенка про подвійну природу ризик-орієнтованого підходу. Автор доводить, що він одночасно є і принципом права, і практичним інструментом організації внутрішньої системи фінансового моніторингу [11]. Така позиція переконливо пояснює, чому FATF-стандарти не зводяться до технічних рекомендацій. Вони фактично змінюють модель правового регулювання, замінюючи жорстко формалізовану перевірку на динамічне управління ризиком. Натомість Н. Маринів і С. Водолазкий вбачають у цьому свідчення нелінійної природи фінансового моніторингу як системи, ефективність якої забезпечується не лише вертикальним державним приписом, а й горизонтальною кооперацією між

публічними органами та приватними суб'єктами [10]. Порівняння цих позицій дає підстави стверджувати, що FATF-стандарти вплинули не тільки на зміст національних обов'язків, а й на саму логіку їх юридичної побудови [79; 102; 142; 144; 160].

Окремої уваги потребує еволюція стандартів FATF у бік цифровізації. Оновлення Рекомендацій та інтерпретаційних приміток у 2019, 2020 і 2025 роках поширили ризик-орієнтовану модель на віртуальні активи та постачальників послуг, пов'язаних з ними, а також посилили акцент на пропорційності та технологічній нейтральності [5]. Для України це має особливе значення, оскільки саме цифрові канали руху капіталу, дистанційна ідентифікація, електронні платежі та віртуальні активи сьогодні формують нові зони вразливості первинного фінансового моніторингу [12; 27]. Катерина Сфремова, аналізуючи технології цифрової економіки, обґрунтовує, що RegTech і SupTech стають не факультативними інноваціями, а складниками фінансової безпеки держави, здатними підвищувати прозорість фінансових потоків і зменшувати потенціал для відмивання коштів та фінансування тероризму [27].

Отже, правова природа стандартів FATF полягає у тому, що вони виступають нормативним ядром глобальної AML/CFT/CPF системи, поєднуючи гнучкість soft law із високим ступенем фактичної обов'язковості через процедури оцінювання, репутаційний вплив та наступну імплементацію у право держав і наднаціональних утворень. Їх роль у сфері первинного фінансового моніторингу виявляється насамперед у закріпленні ризик-орієнтованого підходу, належної перевірки клієнта, посиленого режиму для PEP, прозорості бенефіціарної власності та центральної функції фінансової розвідки.

Офіційна архітектура FATF Global Network включає MONEYVAL до переліку FATF-style regional bodies, а самі стандарти FATF прямо передбачають, що члени як FATF, так і FSRB проходять взаємні оцінювання на основі спільної методології [5; 6]. Це дає підстави розуміти MONEYVAL не як альтернативний

центр нормотворення, а як регіональний механізм апробації, перевірки та дисциплінування виконання стандартів FATF у європейському просторі [5; 6].

Саме тут виявляється принципова різниця між FATF і MONEYVAL. Якщо FATF виробляє універсальні стандарти, то MONEYVAL забезпечує їх конкретизацію через інструмент зовнішньої оцінки. Його правове значення полягає у тому, що він переводить питання відповідності з площини суто нормативного запозичення у площину доведеної ефективності. За логікою методології оцінювання важливим є не тільки те, чи імплементовано окрему рекомендацію, а чи досягається безпосередній результат: чи правильно розуміються ризики, чи належно працює нагляд, чи ефективно функціонує FIU, чи справді використовуються бенефіціарні дані, чи результативними є розслідування та конфіскація [6]. Саме тому MONEYVAL має особливу вагу для аналізу неефективності первинного фінансового моніторингу, оскільки його підхід завжди спрямований на виявлення розриву між законом і реальною практикою [6].

У наукових працях українських авторів MONEYVAL здебільшого розглядається як механізм зовнішнього стимулювання правових реформ. Д. Петрюк наголошує, що міжнародні організації колективно формують глобальний каркас протидії відмиванню коштів, а українська практика не може бути ефективною без постійної синхронізації з цими рамками [12]. Т. Трикоза акцентує увагу на тому, що український законодавець у період війни демонструє безпрецедентну швидкість трансформації AML-регулювання, орієнтуючись на міжнародні рекомендації, зокрема у питаннях PEP, антикорупційних запобіжників та посилення вимог до суб'єктів первинного моніторингу [17]. Порівняльно ці позиції свідчать, що в українській доктрині MONEYVAL сприймається передусім як інструмент зовнішнього контролю якості імплементації стандартів, а не як автономний нормотворець.

Разом з тим М. Шевченко у своїх працях пропонує критичніший погляд. На його думку, міжнародно стандартизована модель, попри свою безумовну цінність, не позбавлена вад, оскільки часто покладає на зобов'язаних суб'єктів значний тягар самостійного пошуку, аналізу та оцінювання без достатньої методичної та технологічної підтримки з боку держави [23]. У новішій статті автор прямо вказує, що абстрактне законодавче формулювання обов'язків суб'єктів первинного фінансового моніторингу й поверховість підзаконних актів створюють правову невизначеність і негативно впливають на ефективність due diligence та захист від свавільних санкцій [23]. Цей висновок має принципове значення для теми дисертації, оскільки дозволяє відмежувати справжню імплементацію міжнародних стандартів від їх формальної рецепції. Міжнародний стандарт сам по собі не гарантує результату, якщо він не підкріплений чіткою процедурою, належною методологією та інституційною підтримкою.

У цьому ж напрямі працюють і висновки Є. Легези та Д. Белова, які досліджують правове регулювання статусу Державної служби фінансового моніторингу України. Автори обґрунтовують потребу посилення незалежності Держфінмоніторингу та розширення його інформаційних можливостей, зокрема у взаємодії з іншими державними органами [13]. Такий підхід кореспондує зі стандартом FATF щодо FIU та з оцінною логікою MONEYVAL, оскільки функціональна спроможність підрозділу фінансової розвідки є одним із центральних елементів перевірки ефективності [5; 6; 13].

З наведеного випливає, що роль MONEYVAL у сфері фінансового моніторингу не може бути зведена до суто процедурного моніторингу. Він виконує функцію зовнішнього тесту на реальну працездатність національної AML/CFT системи. Саме в цьому аспекті MONEYVAL має безпосередній вплив на правотворення в Україні, адже спонукає законодавця й регуляторів коригувати

не лише формулювання норм, а й інституційний дизайн, методичне забезпечення, наглядову практику та міжвідомчу координацію.

Європейський Союз відіграє особливу роль у розвитку фінансового моніторингу, оскільки трансформує універсальні стандарти FATF у складну систему детальних нормативних актів прямої або опосередкованої дії. Еволюція цієї системи чітко простежується від четвертої AML-директиви 2015/849 до нового пакета 2024 року. Директива 2015/849 закріпила цілісний, ризик-орієнтований підхід, прямо зазначивши, що він не є надмірно поблажливим варіантом для держав та зобов'язаних суб'єктів, а навпаки, має забезпечувати evidence-based рішення щодо ризиків відмивання коштів і фінансування тероризму [19]. Водночас саме ця директива інституціоналізувала центральні реєстри бенефіціарної власності та посилила міждержавну взаємодію FIU у межах ЄС [19].

Таким чином, якщо FATF формулює загальні вимоги щодо CDD, PEP, BO та FIU, то acquis ЄС деталізує їх до рівня конкретних обов'язків держав-членів і зобов'язаних суб'єктів. Р. Іванова цілком слушно розглядає AML-директиви поряд із CRD IV, MiFID II та EMIR як першоджерела суттєвих змін для українського фінансового ринку, зокрема у сфері банківського нагляду, інвестиційних послуг і фінансової розвідки [22]. У цьому підході цінним є те, що AML не ізолюється від загальної фінансово-правової інтеграції, а постає як елемент ширшого комплексу європейських правил фінансової стабільності. На відміну від цього, Д. Петрюк концентрується саме на AML-компоненті й показує, що в українському контексті він має самостійну вагу як засіб протидії податковим ухиленням, фіктивним операціям, транскордонному переміщенню незаконних коштів і зловживанням у сфері криптоактивів [12]. Порівняння цих позицій дозволяє зробити висновок, що вплив ЄС на українське AML-законодавство є водночас і спеціальним, і системним.

Новим етапом стала регламентація цифрового сегмента. Регламент 2023/1113 поширив вимоги щодо інформації, що супроводжує перекази коштів, на певні криптоактиви та одночасно вніс зміни до Директиви 2015/849 [20]. Цей акт засвідчив, що європейський законодавець відмовився від підходу, за якого криптовалютна сфера залишалася периферією фінансового моніторингу, і включив її безпосередньо в AML-правопорядок [20]. Такий підхід узгоджується з висновками К. Єфремової про те, що цифрові технології у фінансовому секторі одночасно створюють нові ризики і надають інструменти для їх подолання, а отже потребують окремих RegTech і SupTech рішень [27].

Ще більш суттєвим кроком став пакет 2024 року. Регламент 2024/1624 запроваджує єдині правила щодо заходів, які мають застосовувати зобов'язані суб'єкти для запобігання відмиванню коштів і фінансуванню тероризму. Документ прямо вимагає наявності *risk-based policies, procedures and controls*, гармонізує *customer due diligence*, деталізує вимоги до прозорості бенефіціарної власності, а також містить спеціальні положення щодо *self-hosted addresses* у сфері *crypto-assets* [8]. Саме ця регламентна форма є принципово важливою, оскільки демонструє перехід від переважно директивної гармонізації до моделі *single rulebook*, де уніфікація досягається через акт прямої дії [8].

Регламент 2024/1620, своєю чергою, створив *Authority for Anti-Money Laundering and Countering the Financing of Terrorism*. Його значення полягає не стільки у формальному утворенні нового органу, скільки в побудові нового рівня AML/CFT-врядування в ЄС. AMLA отримує повноваження щодо прямого нагляду за відібраними високоризиковими зобов'язаними суб'єктами, координації співпраці між FIU та сприяння гармонізації практик виявлення підозрілих операцій [9]. Показово, що Регламент 2024/1620 також передбачає участь AMLA у представленні інтересів ЄС на міжнародних майданчиках, включно з FATF та Егмонтською групою [9]. Це означає, що Європейський Союз

уже не лише імплементує стандарти FATF, а й інституційно вбудовується у процес їх подальшого міжнародного розвитку [9].

У сучасній українській науці ці зміни оцінюються переважно позитивно, хоча і з певними застереженнями. Р. Іванова розглядає гармонізацію з ЄС як стратегічне завдання, але підкреслює, що для її успіху потрібні не лише нормативні зміни, а й інституційна модернізація та правозастосовна спроможність [22]. Д. Петрюк наголошує на потребі подальшого вдосконалення цифрового контролю, автоматизації перевірок і спеціального нагляду за криптовалютними операціями [12]. М. Шевченко, натомість, критично зауважує, що рецепція міжнародних і європейських підходів без достатньої методичної конкретизації ризикує породити правову невизначеність для *obligated entities* [23]. Саме тому європейські правові механізми слід оцінювати не лише як модель для копіювання, а як джерело структурних рішень, які потребують адаптації до українського інституційного контексту.

Отже, правові механізми ЄС у сфері фінансового моніторингу становлять другий, після FATF, рівень нормативної конкретизації. Вони перетворюють загальні міжнародні стандарти на деталізований комплекс норм про належну перевірку, бенефіціарну прозорість, FIU-координацію, криптоактиви та нагляд. Їх особливе значення для України полягає у тому, що вони є одночасно орієнтиром правового наближення і практичним зразком для подолання фрагментарності національного AML-регулювання.

Прямий нормативний канал впливу європейських і міжнародних стандартів на національне законодавство України закріплений в Угоді про асоціацію між Україною та ЄС. У сфері фінансових послуг Угода вимагає поступового приведення чинного і майбутнього законодавства України у відповідність до *acquis* ЄС, наголошує на важливості ефективної системи правил та практики їх реалізації, незалежного й ефективного нагляду, а також на поступовому наближенні до визнаних міжнародних стандартів щодо регулювання і нагляду у

сфері фінансових послуг [21]. Тим самим Угода створює юридичну рамку, через яку AML/CFT регулювання набуває характеру не факультативного запозичення, а договірною зобов'язання України в процесі європейської інтеграції [21; 22].

Закон України № 361-IX від 06.12.2019 є найбільш виразним результатом такої методологічної та нормативної імплементації. Уже в преамбулі законодавець прямо пов'язує його мету із захистом прав, законних інтересів громадян, суспільства і держави та забезпеченням національної безпеки через визначення правового механізму запобігання та протидії [2]. Закон визначає первинний фінансовий моніторинг як сукупність заходів, що вживаються суб'єктами первинного фінансового моніторингу, а державний фінансовий моніторинг, зокрема спеціально уповноваженого органу, як комплекс збору, обробки й аналізу інформації про фінансові операції [2]. Звідси випливає, що український закон повністю прийняв двоєдину модель preventive compliance для приватного сектора і financial intelligence для державного рівня, яка структурно узгоджується зі стандартами FATF щодо preventive measures і FIU [2; 5; 24].

Особливо виразним є вплив міжнародних стандартів на ризик-орієнтований підхід. Закон № 361-IX прямо зобов'язує суб'єкта первинного фінансового моніторингу застосовувати ризик-орієнтований підхід з урахуванням ризиків, пов'язаних із клієнтами, географією, товарами, послугами та способами надання послуг, причому цей підхід має бути пропорційним характеру та масштабу діяльності суб'єкта [2]. За своєю суттю це є націоналізованою формою Рекомендації 1 FATF і ризик-орієнтованої концепції Директиви 2015/849 [2; 5; 19]. Саме тому позиція В. Сосенка про ризик-орієнтований підхід як принцип права набуває тут практичного підтвердження: йдеться вже не про запозичення окремої техніки комплаєнсу, а про зміну архітектури всього регулювання [11].

Не менш показовим є закріплення в українському законі інститутів, що кореспондують Рекомендаціям 10, 12, 24 і 29 FATF та відповідним механізмам

ЄС. Закон містить категорії кінцевого бенефіціарного власника, джерела коштів, джерела статків, верифікації, високого ризику, а також визначення віртуального активу [2]. Він прямо передбачає, що суб'єкти державного фінансового моніторингу розробляють запобіжні заходи щодо держав, які не виконують або неналежно виконують рекомендації міжнародних міжурядових організацій у сфері AML/CFT/CPF [2]. Це положення має особливе значення, оскільки воно демонструє не просто загальне врахування міжнародних стандартів, а їх безпосередню інкорпорацію в національний механізм оцінювання юрисдикційного ризику [2].

Українські автори по-різному оцінюють ефективність цієї імплементації. Т. Трикоза відзначає оперативність законодавчих змін і їх наближення до міжнародних рекомендацій, зокрема щодо PEP та антикорупційних заходів [17]. Д. Петрюк акцентує на потребі посиленого контролю за віртуальними активами, автоматизації контролю фінансових потоків і розширенні міжнародної співпраці [12]. Р. Іванова наголошує, що сама гармонізація з ЄС потребує не тільки прийняття актів, а й структурних реформ, здатних забезпечити реальну регуляторну конвергенцію [22]. М. Шевченко, навпаки, фіксує нормативний дефіцит деталізації й методичної підтримки, а тому фактично піддає сумніву тезу про достатність формального наближення до міжнародних стандартів [23]. Це розходження підходів є цінним для дисертаційного дослідження, бо дозволяє виявити дві моделі бачення проблеми. Перша модель пояснює неефективність недостатньою імплементацією міжнародних стандартів. Друга модель вказує, що навіть імplementовані стандарти можуть залишатися малоефективними без належного процесуального, технологічного та інституційного забезпечення.

У цьому сенсі привертає увагу й позиція О. Резніка та А. Рубаненко, які пов'язують ефективність фінансового моніторингу з критеріями нормативно-правового регулювання, технологічного забезпечення і взаємодії державних органів та фінансових установ [25]. Такий підхід кореспондує з методологією

FATF, де технічна відповідність і ефективність є відмінними, але взаємопов'язаними площинами оцінювання [6; 25]. Фактично йдеться про те, що українська система може бути близькою до міжнародного стандарту за текстом закону, але водночас виявляти неефективність на рівні щоденного виконання, комунікації між суб'єктами та технічної спроможності.

Емпірично це підтверджується і сучасними дослідженнями особливостей первинного фінансового моніторингу в економічному просторі держави. Л. Сус та А. Коваль показують, що основне навантаження у сфері первинного моніторингу досі несе банківський сектор, тоді як активність небанківських зобов'язаних суб'єктів зростає, а оптимізація витрат призводить до скорочення структурних підрозділів, відповідальних за комплаєнс [26]. Це ще раз підтверджує, що імплементація стандартів FATF, MONEYVAL і ЄС породжує не лише нормативний, а й організаційно-економічний вимір проблеми. Саме на цьому тлі набуває значення висновок М. Шевченка про необхідність вичерпного мінімально достатнього переліку конкретних дій зобов'язаних суб'єктів та розвитку автоматизованого інформаційного забезпечення [23].

З урахуванням наведеного можна зробити висновок, що вплив міжнародних стандартів на формування національного законодавства України був системним і багаторівневим. FATF надала концептуальну матрицю, MONEYVAL сформував зовнішній механізм перевірки результативності, а Європейський Союз забезпечив договірно та нормативно оформлений канал правового наближення. Водночас саме українська доктрина переконливо демонструє, що подальший розвиток національного законодавства повинен рухатися не шляхом механічного відтворення нових міжнародних вимог, а шляхом усунення причин неефективності первинного фінансового моніторингу, серед яких провідне місце посідають методична невизначеність, надмірна комплаєнс-навантаженість приватного сектору, фрагментарна цифровізація та недостатня інституційна підтримка суб'єктів первинного моніторингу.

Дослідження міжнародних стандартів FATF, ролі MONEYVAL та правових механізмів Європейського Союзу дає підстави для кількох узагальнень, що мають безпосереднє значення для теми дисертації. По-перше, FATF є нормативним центром глобальної системи фінансового моніторингу, а його Рекомендації мають характер міжнародного стандарту, який визначає ядро національного AML/CFT/CPF регулювання. По-друге, MONEYVAL виконує не автономну нормотворчу, а оцінювально-дисциплінарну функцію, переводячи питання відповідності у площину практичної ефективності. По-третє, Європейський Союз розвинув і деталізував стандарти FATF, поступово переходячи від директивної гармонізації до моделі єдиного rulebook та централізованого інституційного нагляду через AMLA. По-четверте, українське законодавство, насамперед Закон № 361-IX, уже містить базові елементи цієї міжнародної моделі, проте саме ефективність їх реалізації залишається проблемною.

Авторський висновок полягає у тому, що міжнародні стандарти у сфері фінансового моніторингу слід розглядати не лише як джерело вимог для імплементації, а як критерій оцінки функціональної спроможності національної системи. Для України це означає, що подолання неефективності первинного фінансового моніторингу вимагає переходу від моделі формальної відповідності FATF, MONEYVAL та acquis ЄС до моделі матеріальної ефективності, де ключове значення матимуть якісне методичне забезпечення, цифрові інструменти контролю, пропорційний розподіл обов'язків між державою і приватним сектором та інституційне зміцнення суб'єктів фінансового моніторингу.

Інституційні характеристики MONEYVAL у цьому підрозділі відтворено на підставі офіційних матеріалів FATF про Global Network і спільну методологію взаємних оцінювань, а також верифікованих наукових праць українських авторів. Технічне відкриття окремих сторінок Council of Europe у поточному середовищі

було обмежене, тому опис MONEYVAL подано в межах тих аспектів, які підтверджені офіційними FATF-документами та науковими джерелами.

1.3. Становлення та розвиток правового регулювання первинного фінансового моніторингу в Україні

Правове регулювання первинного фінансового моніторингу в Україні формувалося не ізольовано, а як складова ширшого процесу інституціоналізації національної системи запобігання та протидії легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення. Уже на конституційному рівні закладено вихідний аксіологічний орієнтир такого регулювання, адже забезпечення економічної та інформаційної безпеки визначено однією з найважливіших функцій держави [1]. Кримінально-правовий зміст явища, на подолання якого спрямовано фінансовий моніторинг, окреслено в статті 209 Кримінального кодексу України, яка пов'язує легалізацію з набуттям, володінням, використанням, розпорядженням майном злочинного походження, здійсненням фінансових операцій та правочинів з таким майном, а також із приховуванням чи маскуванню його джерела, походження і місцезнаходження [3]. Отже, правове регулювання первинного фінансового моніторингу слід розглядати не лише як техніко-юридичний механізм комплаєнсу, а як інструмент захисту публічного інтересу у сфері економічної безпеки та фінансового порядку держави [1; 3].

У сучасній українській науці відсутня повна єдність щодо періодизації становлення інституту фінансового моніторингу. М. С. Уткіна прямо наголошує на відсутності чіткості та обґрунтованої єдності у підходах до такого поділу, пов'язуючи це зі змінами політичного й економічного середовища, інституційними трансформаціями, несвоєчасністю імплементації реформ, впливом зовнішніх чинників та відсутністю довгострокової стратегії розвитку

відповідного інституту [38; 39]. У межах ретроспективного аналізу зазначена дослідниця пропонує шестистадійну модель розвитку фінансового моніторингу в Україні, яка охоплює період від початку державної незалежності й до функціонування системи в умовах воєнного стану [38; 39]. Натомість інші автори роблять акцент не стільки на геополітичних чи загальноінституційних маркерах, скільки на змісті конкретних законодавчих змін. Так, О. П. Мельник та І. І. Божук пов'язують розвиток фінансового моніторингу насамперед із еволюцією законодавчої бази та поступовим наближенням України до міжнародних стандартів, особливо у зв'язку з набранням чинності Законом № 361-IX [40]. В. М. Сосенко розглядає розвиток цієї сфери через становлення ризик-орієнтованого підходу як принципу права [11], а М. В. Шевченко акцентує на тому, що сучасний стан регулювання первинного фінансового моніторингу не може бути адекватно оцінений без аналізу якості методичного забезпечення, оскільки правова невизначеність змісту обов'язків суб'єктів первинного фінансового моніторингу безпосередньо впливає на неефективність цієї ланки системи [23].

З огляду на тему дисертації та її дослідницьку оптику, більш продуктивним видається підхід, за яким розвиток правового регулювання первинного фінансового моніторингу періодизується не лише за фактами інституційних перетворень центрального органу фінансової розвідки, а насамперед за змінами у правовому статусі суб'єктів первинного фінансового моніторингу, обсязі їхніх обов'язків, моделі взаємодії з державою та ступені ризик-орієнтованості регуляторного механізму. Саме такий підхід дозволяє пов'язати історію правового регулювання з проблемою неефективності первинного фінансового моніторингу, яка є центральною для цього дисертаційного дослідження [23; 37; 38; 40]. Таким чином, уже на методологічному рівні доцільно виходити з того, що історія правового регулювання первинного фінансового моніторингу не збігається повністю з історією Держфінмоніторингу чи навіть усієї системи

AML/CFT, а має власну логіку розвитку, пов'язану із трансформацією правового навантаження на приватних та спеціально визначених суб'єктів [23; 38].

Підготовчий етап формування правового регулювання первинного фінансового моніторингу доцільно пов'язувати з періодом від набуття Україною незалежності до прийняття спеціального антилегалізаційного законодавства на початку 2000-х років. У цей час ще не існувало завершеної конструкції первинного фінансового моніторингу як самостійного правового інституту. Проте саме в цей період було закладено вихідні передумови для його виникнення. За оцінкою М. С. Уткіної, саме 1990-1999 роки є першим етапом становлення інституту фінансового моніторингу, коли незалежна Україна лише формувала власну нормативну систему та включалася до міжнародного правового простору боротьби з відмиванням коштів [38; 39]. Таке бачення видається виправданим, проте стосовно первинного фінансового моніторингу цей період слід розглядати радше як передінституційний, оскільки обов'язки фінансових установ та інших приватних суб'єктів у сфері AML/CFT ще не були виокремлені в цілісний нормативний масив.

Важливою межевою подією став 2001 рік, коли у Кримінальному кодексі України було закріплено кримінально-правову заборону легалізації майна, одержаного злочинним шляхом, а на рівні державної політики було визначено потребу спеціальних заходів щодо запобігання відмиванню коштів [3; 32]. Наступним кроком стало утворення постановою Кабінету Міністрів України від 10 січня 2002 року № 35 Державного департаменту фінансового моніторингу у складі Міністерства фінансів України як урядового органу державного управління [32]. Сам факт створення такого органу ще до ухвалення профільного закону свідчить про те, що міжнародний тиск та внутрішня потреба реагування на ризики легалізації доходів примусили законодавця й уряд спочатку створити організаційний каркас, а вже потім наповнювати його змістом [30; 32]. Ця послідовність є показовою для української моделі фінансового моніторингу

загалом: інституційне рішення випередило доктринально завершене нормативне оформлення.

Першим спеціальним законом у цій сфері став Закон України від 28 листопада 2002 року № 249-IV «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму» [31]. Саме цей акт уперше закріпив на законодавчому рівні системний підхід до запобігання відмиванню коштів в Україні. Його поява стала переходом від розрізнених кримінально-правових і адміністративно-організаційних заходів до створення правового режиму фінансового моніторингу як особливого регуляторного комплексу [30; 31]. Для первинного фінансового моніторингу значення Закону № 249-IV було вирішальним, оскільки він започаткував нормативне покладення на фінансові установи й інші визначені законом суб'єкти обов'язків щодо ідентифікації клієнтів, фіксації та повідомлення про фінансові операції, які підлягали моніторингу. Хоча цей механізм ще не мав сучасної гнучкості та орієнтації на ризики, саме він став початком перетворення приватного сектору з пасивного учасника фінансового ринку на обов'язковий елемент державної політики у сфері AML/CFT [31; 32].

Наукове осмислення цього етапу демонструє, що вчені здебільшого оцінюють його як реактивний. У публікаціях, присвячених історії української системи AML/CFT, підкреслюється, що первинне законодавство мало виразний характер зовнішньо детермінованого регулювання, тобто виникло не внаслідок дозрівання внутрішньої фінансово-правової доктрини, а під тиском міжнародних зобов'язань та необхідності уникнення ізоляції держави у світовому фінансовому середовищі [38; 40]. Із таким підходом загалом можна погодитися. Проте варто підкреслити, що саме реактивний характер виникнення первинного фінансового моніторингу значною мірою обумовив його подальші проблеми. Система створювалася як механізм виконання вимог, а не як внутрішньо цілісний

правовий інститут, що зумовило переважання формального підходу до виконання обов'язків суб'єктів первинного фінансового моніторингу.

Таким чином, установчий етап розвитку правового регулювання первинного фінансового моніторингу в Україні слід характеризувати як період переходу від нормативної фрагментарності до первинної законодавчої системності. Його ключовими рисами були запровадження спеціального закону, створення уповноваженого органу у складі Мінфіну та нормативне закріплення обов'язкової участі приватних суб'єктів у запобіганні відмиванню коштів. Водночас для цього етапу були характерні обмежена доктринальна опрацьованість, формалізм регуляторної моделі та відсутність ризик-орієнтованої логіки правового впливу [30-32].

Наступний етап розвитку правового регулювання первинного фінансового моніторингу пов'язаний з інституціоналізацією та поглибленням системності регуляторного впливу упродовж 2003-2010 років. У цей період, за періодизацією М. С. Уткіної, відбувалися коригування чинного законодавства, усунення нормативних колізій, а також вихід України з переліку юрисдикцій, що не співпрацюють у сфері боротьби з відмиванням коштів [38; 39]. Для первинного фінансового моніторингу цей період є важливим через те, що регуляторна модель поступово відходила від початкової, грубо порогової схеми та вибудовувала сталі канали взаємодії між державою і приватним сектором.

Офіційні матеріали Держфінмоніторингу дозволяють простежити інституційний вимір цього процесу. На законодавчій історії служби прямо зазначено, що для цього періоду принципове значення мали Закон № 249-IV, постанова Кабінету Міністрів № 35 від 10.01.2002, а також указ Президента України від 28.09.2004 № 1144 «Про Державний комітет фінансового моніторингу України» [30]. У довідці «Про Держфінмоніторинг» вказано, що служба була створена у 2002 році як Державний департамент фінансового моніторингу у складі Міністерства фінансів, а з 2005 року стала центральним

органом виконавчої влади [29]. Ця реорганізація має принципове значення для характеристики розвитку первинного фінансового моніторингу, оскільки зміна статусу органу спричинила й поглиблення нормативного нагляду за суб'єктами первинного рівня. Відповідно, саме на цьому етапі первинний фінансовий моніторинг почав набувати ознак постійної правової функції окремих приватних суб'єктів, а не лише виконання епізодичних законодавчих обов'язків [29; 30].

У науковій літературі цей етап оцінюється як період закріплення основ двох рівнів фінансового моніторингу. Хоча сучасне законодавче формулювання про державний і первинний фінансовий моніторинг остаточно усталилося пізніше, саме в середині 2000-х років почало виразно проявлятися розмежування між функціями збору й первинної оцінки інформації, з одного боку, та функціями державного нагляду, аналізу та координації, з іншого. Цю думку узгоджено розвивають сучасні дослідники правової природи фінансового моніторингу, які вказують на його дворівневу конструкцію та міжгалузевий характер [10; 24]. П. С. Борцевич прямо підкреслює, що сучасна система фінансового моніторингу складається з двох рівнів залежно від суб'єктів його здійснення [24], а Н. А. Маринів і С. Г. Водолазький обґрунтовують самостійність фінансового моніторингу як специфічного інституту фінансового права, відмежовуючи його від класичного фінансового контролю [10]. Хоча ці праці написані значно пізніше, вони дозволяють ретроспективно пояснити, чому саме 2003-2010 роки були вирішальними для відокремлення первинного моніторингу у структурі загального AML-механізму.

Законодавчою кульмінацією цього етапу став Закон України від 18 травня 2010 року № 2258-VI, яким було внесено зміни до Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом» [33]. Хоч формально цей акт мав назву закону про внесення змін, фактично він означав суттєве переформатування попередньої нормативної архітектури [33]. Його прийняття засвідчило завершення початкової адаптаційної

стадії та перехід до функціонально складнішої моделі регулювання. Для суб'єктів первинного фінансового моніторингу це означало детальніше окреслення обов'язків і поступовий перехід від простої фіксації окремих фінансових операцій до правового обов'язку аналізувати поведінку клієнта та його операції в контексті можливих ризиків.

У цьому зв'язку показовою є позиція О. П. Мельник та І. І. Божук, які зазначають, що розвиток фінансового моніторингу в Україні привів до створення повної та різноманітної нормативно-правової бази, що включає норми про спеціальні превентивні заходи, регулювання діяльності державних органів у сфері AML/CFT, інформаційне забезпечення правоохоронних органів та адміністративну і кримінальну відповідальність [40]. Хоча ця характеристика більше стосується зрілого стану системи, її логіка релевантна для оцінки 2010 року як моменту, коли первинний фінансовий моніторинг став невід'ємним елементом розгалуженого профільного регулювання.

Таким чином, у 2003-2010 роках правове регулювання первинного фінансового моніторингу перейшло від установчої до інституціоналізованої моделі. На цьому етапі відбулося підвищення статусу уповноваженого органу, зміцнення зв'язків між державним і первинним рівнями, а також поглиблення нормативної деталізації обов'язків приватних суб'єктів. Проте зміст такого регулювання все ще лишався переважно формально-контрольним і не забезпечував повноцінного переходу до ризик-орієнтованої логіки, яка стане домінантною пізніше [10; 24; 29; 30; 33; 40].

Період 2010-2019 років є найбільш складним з погляду еволюції правового регулювання первинного фінансового моніторингу, оскільки він поєднав інституційні реорганізації, зміни профільного законодавства та посилення міжнародно-правової й євроінтеграційної детермінації. Саме тут спостерігається перехід від регулювання, зосередженого передусім на формальному повідомленні про операції, до моделі, яка поступово покладає на суб'єктів

первинного фінансового моніторингу обов'язок власної аналітичної роботи. У науковій літературі цей період переважно описується або як час нормативного оновлення, або як етап посилення ризик-орієнтованої компоненти [11; 38].

Інституційною віхою став Указ Президента України від 09.12.2010 № 1085/2010 «Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади» [34], а згодом Указ Президента України від 13.04.2011 № 466/2011 «Про Положення про Державну службу фінансового моніторингу України» [35]. Ці акти засвідчили завершення переходу до моделі Державної служби фінансового моніторингу України як центрального органу виконавчої влади. Утвердження служби в такому статусі було важливим і для первинного фінансового моніторингу, оскільки наглядові, координаційні та методичні повноваження щодо суб'єктів первинного рівня отримали більш усталену інституційну опору [34; 35]. Офіційна інформація Держфінмоніторингу підтверджує, що служба належить до фінансових розвідок адміністративного типу і є уповноваженим Україною органом на виконання функцій підрозділу фінансової розвідки [29]. Це свідчить про те, що розвиток первинного фінансового моніторингу в Україні відбувався у парадигмі FIU-моделі, де приватні суб'єкти виконують функцію раннього виявлення ризикованих операцій, а державний центр концентрує аналітичну, координаційну та міжнародно-комунікаційну функції [29; 35].

Подальше оновлення змісту регулювання відбулося із прийняттям Закону України від 14.10.2014 № 1702-VII [36]. Уже сам обсяг його предметного регулювання свідчить про якісне розширення антилегалізаційного механізму, оскільки поряд з відмиванням доходів і фінансуванням тероризму законодавець прямо включив фінансування розповсюдження зброї масового знищення [36]. Отже, первинний фінансовий моніторинг остаточно перестав бути виключно антивідмивальним інструментом у вузькому значенні та отримав більш комплексне безпекове спрямування.

У цей самий період науковці починають виразніше аналізувати правову природу ризик-орієнтованого підходу. В. М. Сосенко обґрунтовує, що ризик-орієнтований підхід має подвійну природу, як принцип права і як практичний підхід, на якому базуються заходи суб'єктів первинного фінансового моніторингу [11]. Ця позиція має суттєве значення для розуміння розвитку правового регулювання у 2014-2019 роках. Якщо на попередньому етапі СПФМ виконували насамперед зовнішньо визначені процедурні вимоги, то в межах нового підходу від них стали очікувати самостійного усвідомлення та мінімізації ризиків. У нормативному вимірі це означало зміну моделі правового впливу, від механістичного виконання обов'язку до правового делегування суб'єкту певної частини оцінювальної компетенції. Саме тут, на наш погляд, були закладені передумови тих проблем неефективності, які пізніше виявляться у формі правової невизначеності та нерівномірної практики застосування законодавства.

Реформування 2014-2019 років також поглибило диференціацію суб'єктного складу первинного фінансового моніторингу. На це вказують дослідження, присвячені окремим категоріям СПФМ. Зокрема, О. О. Дмитрик, О. В. Макух і О. В. Паращенко досліджують реалізацію повноважень суб'єктів первинного фінансового моніторингу на прикладі адвокатської діяльності та доходять висновку, що поєднання статусу адвоката і статусу СПФМ потребує спеціального правового балансу [41]. Власне, поява таких досліджень свідчить про доктринальне усвідомлення того, що первинний фінансовий моніторинг більше не обмежується банківською сферою, а стає міжпрофесійним регуляторним режимом, здатним вступати у взаємодію з різними галузевими правовими принципами, зокрема із принципом незалежності адвокатури [41]. Це ускладнення суб'єктного складу закономірно вимагало гнучкішого та деталізованішого правового регулювання.

Разом із тим наукова критика цього періоду є достатньо виразною. У дисертаційному дослідженні М. В. Шевченка, присвяченому адміністративно-

правовим аспектам запобігання та протидії легалізації корупційних доходів публічними діячами, підкреслено, що вітчизняна система запобігання та протидії відмиванню доходів увібрала низку недоліків міжнародних стандартів, серед яких особливою проблемою є відсутність вичерпних регламентів дій суб'єктів первинного фінансового моніторингу, необхідність самостійного виконання ними численних пошукових та аналітичних заходів і недостатня методична підтримка з боку держави [43]. Цей висновок має принципове значення саме для історії правового регулювання. Він дає підстави стверджувати, що розвиток первинного фінансового моніторингу в Україні у 2014-2019 роках супроводжувався не лише модернізацією, а й накопиченням деяких системних дефектів, які у подальшому безпосередньо позначилися на його ефективності.

Таким чином, етап 2010-2019 років був періодом європеїзації та функціонального ускладнення правового регулювання первинного фінансового моніторингу. Його змістом стали зміна інституційної моделі центрального органу, розширення предмета регуляторного впливу, закріплення безпекового виміру AML/CFT, розширення кола СПФМ та поступова імплементація ризик-орієнтованої логіки. Водночас саме на цьому етапі загострилася проблема невідповідності між зростаючим обсягом обов'язків СПФМ та рівнем їх нормативної визначеності й методичної підтримки [11; 34; 35; 36; 41; 43].

Найбільш значущим переломним моментом у розвитку правового регулювання первинного фінансового моніторингу стало прийняття Закону України від 06.12.2019 № 361-ІХ [2]. Його значення полягає не лише у черговому оновленні профільного законодавства, а у зміні самої нормативної філософії первинного фінансового моніторингу. Якщо попередні редакції закону ще значною мірою тяжіли до формального, порогово-заснованого контролю, то Закон № 361-ІХ виразно переорієнтував систему на ризик-орієнтовану модель, поглиблену належну перевірку клієнтів, кейсове інформування про підозрілі

операції та більшу відповідальність суб'єктів первинного рівня за самостійне управління ризиками [2; 11; 40].

О. П. Мельник та І. І. Божук, аналізуючи набрання чинності Законом № 361-ІХ, підкреслюють, що саме цим актом передбачено застосування ризик-орієнтованого підходу суб'єктами первинного фінансового моніторингу під час належної перевірки клієнтів та перехід до кейсового звітування про підозрілі операції і діяльність [40]. У розвитку цієї думки В. М. Сосенко наголошує, що реалізація ризик-орієнтованого підходу як принципу права здійснюється через нормативну вимогу до СПФМ усвідомлювати ризики власної діяльності й ризики своїх клієнтів та діяти, виходячи з цього усвідомлення [11]. Отже, Закон № 361-ІХ є не просто новою редакцією закону про фінансовий моніторинг, а рубежем переходу від статичної до динамічної моделі правового регулювання, у якій на суб'єкта первинного фінансового моніторингу покладається обов'язок не лише збирати та передавати інформацію, але й проводити юридично значиме попереднє оцінювання ризиковості поведінки клієнта.

Цей новий етап супроводжувався активною доктринальною рефлексією. Показово, що сучасні дослідники починають розглядати фінансовий моніторинг не як допоміжний фрагмент фінансового контролю, а як складний самостійний інститут. Н. А. Маринів і С. Г. Водолазкий звертають увагу на синкретичну природу фінансового моніторингу, яка поєднує публічно-правові та приватноправові засади [10]. П. С. Борцевич, аналізуючи сучасні аспекти регулювання фінансового моніторингу, наголошує на його двоєрівневій структурі, тобто на співвідношенні державного і первинного фінансового моніторингу [24]. У цьому контексті розвиток первинного фінансового моніторингу після 2019 року можна оцінювати як період завершення його перетворення на самостійний комплексний правовий інститут, норми якого виходять за межі вузького фінансового права і взаємодіють з адміністративним, банківським, інформаційним, кримінальним та міжнародним правом [10; 24].

Однак одночасно з цим сучасна література фіксує й нові проблеми. Найбільш послідовно їх формулює М. В. Шевченко, який у статті 2025 року про методичне забезпечення первинного фінансового моніторингу доводить, що держава не забезпечила повного і чіткого визначення змісту обов'язків СПФМ ні на рівні закону, ні на рівні підзаконних актів та роз'яснень. На його думку, абстрактне законодавче визначення змісту обов'язків СПФМ, поєднане з поверхневими нормативно-правовими актами та рекомендаціями, породжує правову невизначеність і негативно позначається на ефективності первинного фінансового моніторингу [23]. Цей висновок є надзвичайно важливим для теми дисертації, оскільки він прямо пов'язує еволюцію законодавства з проблемою неефективності. Іншими словами, модернізація нормативної моделі, що збільшила самостійність СПФМ та вимоги до них, не була повною мірою підкріплена належною методичною і нормативною конкретизацією [23].

Цифровізація фінансових відносин та воєнний стан додатково загострили цей розрив між нормативними очікуваннями та практичними можливостями суб'єктів первинного фінансового моніторингу. К. В. Єфремова, аналізуючи технології цифрової економіки та фінансову безпеку, наголошує, що розвиток RegTech і SupTech стає необхідною умовою підвищення результативності регулювання у фінансовій сфері та зменшення потенціалу для відмивання коштів [42]. Подібну думку висловлюють Т. В. Забаштанська та І. С. Чередниченко, які підкреслюють, що в умовах цифровізації фінансовий моніторинг є ключовим інструментом протидії фінансуванню війни й тероризму, а підвищення його ефективності пов'язується з модернізацією технологічної та інформаційної взаємодії між державними органами й фінансовими установами [42]. Л. В. Сус і А. С. Коваль прямо вказують, що подальший розвиток первинного фінансового моніторингу має відбуватися через підвищення якості ідентифікації та верифікації, удосконалення ризик-орієнтованого підходу, посилення контролю і відповідальності, а також автоматизацію процесів звітності [26]. Ці позиції

свідчать про зміщення акценту сучасного правового регулювання у бік цифрово-підтримуваного комплаєнсу, але водночас демонструють, що такий перехід ще не завершений.

Особливого значення сучасний етап набуває в умовах воєнного стану. М. С. Уткіна відносить 2022 рік і подальший період до окремого шостого етапу розвитку фінансового моніторингу в Україні, пов'язуючи його з функціонуванням системи в умовах війни та з необхідністю моніторингу міжнародної донорської допомоги [38]. Т. В. Трикоза наголошує на безпрецедентності та оперативності трансформації національного законодавства у цій сфері під час війни, а також на посиленні вимог до роботи з політично значущими особами та адаптації національної системи до міжнародних стандартів [17]. О. М. Резнік та А. Рубаненко, досліджуючи ефективність фінансового моніторингу в контексті національної безпеки, пов'язують її з нормативно-правовим регулюванням, технологічним забезпеченням та рівнем взаємодії державних органів і фінансових установ [15]. Це дозволяє констатувати, що у воєнний період правове регулювання первинного фінансового моніторингу набуває ще й ознак спеціального безпекового режиму, орієнтованого не лише на протидію традиційному відмиванню доходів, а й на санкційний комплаєнс, виявлення фінансових потоків, пов'язаних із державою-агресором, моніторинг нетипових джерел фінансування та контроль за розподілом допомоги й активів ризикованого походження [15; 17; 42].

Таким чином, сучасний етап розвитку правового регулювання первинного фінансового моніторингу характеризується поєднанням трьох тенденцій. По-перше, він означає завершення переходу до ризик-орієнтованої моделі правового впливу. По-друге, він супроводжується розширенням і ускладненням обов'язків СПФМ, зокрема шляхом їх поширення на нові категорії суб'єктів і нові типи ризиків. По-третє, він виявляє системну проблему, коли підвищення нормативних вимог не завжди супроводжується достатньою методичною

конкретизацією та технологічною підтримкою. Саме ця суперечність, на наш погляд, становить один із ключових історично зумовлених чинників неефективності первинного фінансового моніторингу в сучасній Україні [2; 15; 23; 26; 40; 42].

Проведений аналіз нормативно-правових актів та наукових позицій дає підстави стверджувати, що становлення і розвиток правового регулювання первинного фінансового моніторингу в Україні не можуть бути зведені лише до хронології змін профільного закону. Це був багаторівневий процес, у якому змінювалися одночасно предмет регулювання, суб'єктний склад, інституційна архітектура, методологія правового впливу та сам характер обов'язків суб'єктів первинного фінансового моніторингу. Саме тому доцільно відмежовувати загальний розвиток системи фінансового моніторингу від розвитку первинного фінансового моніторингу як особливого правового режиму участі приватних і спеціально визначених суб'єктів у реалізації публічної функції боротьби з відмиванням коштів [73; 74; 87; 158; 159; 170].

Порівняння наукових підходів дозволяє сформулювати декілька висновків. По-перше, концепція М. С. Уткіної про шість етапів розвитку інституту фінансового моніторингу є цінною як узагальнена макроперіодизація [38; 39]. Водночас для цілей дослідження первинного фінансового моніторингу така модель потребує уточнення, оскільки вона фіксує насамперед загальносистемні та політико-правові віхи. По-друге, праці О. П. Мельник та І. І. Божук, В. М. Сосенка, М. В. Шевченка, О. О. Дмитрик, О. В. Макух, О. В. Паращенко, П. С. Борцевича, Н. А. Маринів, С. Г. Водолазького та інших сучасних авторів дають підстави оцінювати розвиток первинного фінансового моніторингу крізь призму зміни змісту обов'язків СПФМ, запровадження ризик-орієнтованого підходу, розширення кола суб'єктів та збільшення ваги аналітичної складової їхньої діяльності [10; 11; 23; 24; 40; 41; 44]. По-третє, сучасна наукова думка досить переконливо демонструє, що проблема неефективності первинного фінансового

моніторингу має історично накопичуваний характер і зумовлена не окремою законодавчою помилкою, а сукупністю факторів, серед яких домінують первинний формалізм моделі, надмірне делегування приватному сектору складних аналітичних функцій та недостатня методична визначеність способів їх реалізації [23; 43].

З урахуванням зазначеного вбачається доцільним виокремлювати п'ять основних етапів саме розвитку правового регулювання первинного фінансового моніторингу в Україні. Перший, підготовчий, охоплює період від набуття незалежності до 2002 року та характеризується відсутністю окремого інституту первинного фінансового моніторингу за одночасного накопичення міжнародних та кримінально-правових передумов його появи. Другий, установчо-інституційний, пов'язаний з прийняттям Закону № 249-IV і створенням Державного департаменту фінансового моніторингу, що започаткувало нормативне залучення приватних суб'єктів до виконання антилегалізаційних обов'язків. Третій, системно-організаційний, припадає на 2003-2014 роки та відзначається зміцненням інституційної архітектури, деталізацією законодавства та переходом до більш структурованої дворівневої системи. Четвертий, європеїзаційно-функціональний, охоплює 2014-2019 роки, коли відбулося розширення предмета правового регулювання, ускладнення кола СПФМ та закладення засад ризик-орієнтованого підходу. П'ятий, сучасний ризик-орієнтований і воєнний етап, розпочався із Закону № 361-IX і триває дотепер, поєднуючи поглиблення аналітичних функцій СПФМ, цифровізацію, посилення безпекового компонента та одночасно виявляючи дефекти нормативної конкретизації й методичного забезпечення.

Отже, історія правового регулювання первинного фінансового моніторингу в Україні свідчить про поступовий перехід від формального повідомного режиму до складного ризик-орієнтованого правового механізму. Разом із тим саме ця еволюція породила сучасний дисбаланс між широтою обов'язків СПФМ та

рівнем їх нормативної визначеності. Звідси випливає ключовий для подальшого дослідження висновок: проблема неефективності первинного фінансового моніторингу має не лише поточний, а й історико-правовий характер. Саме тому напрями її вирішення повинні спиратися на аналіз логіки становлення відповідного законодавства, а не обмежуватися точковими змінами чинних норм [2; 23; 43].

Висновки до розділу 1

У результаті дослідження теоретико-правових та міжнародних засад первинного фінансового моніторингу встановлено, що первинний фінансовий моніторинг є самостійним правовим інститутом, який виконує превентивну функцію у системі запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення. Його сутність полягає не лише у виконанні контрольних процедур, а й у забезпеченні фінансової безпеки держави шляхом своєчасного виявлення та блокування ризикових фінансових операцій. Доведено, що ефективність усієї національної системи AML/CFT безпосередньо залежить від якості реалізації повноважень суб'єктами первинного фінансового моніторингу, які здійснюють ідентифікацію та верифікацію клієнтів, встановлення кінцевих бенефіціарних власників, оцінювання ризиків та передачу інформації до уповноважених державних органів.

Дослідження міжнародних стандартів FATF, рекомендацій MONEYVAL та правових механізмів Європейського Союзу засвідчило поступову трансформацію сучасної моделі фінансового моніторингу від формального контролю за виконанням законодавчих вимог до оцінювання фактичної ефективності функціонування системи. Встановлено, що ключовими тенденціями міжнародного розвитку є впровадження ризик-орієнтованого підходу, цифровізація процедур фінансового моніторингу, підвищення прозорості

структури власності юридичних осіб, посилення міждержавного інформаційного обміну та формування наднаціональних механізмів координації AML/CFT-політики. Особливе значення для України має новий AML/CFT-пакет Європейського Союзу та діяльність AMLA, які визначають перспективні напрями подальшої гармонізації національного законодавства.

Проаналізовано процес становлення та розвитку правового регулювання первинного фінансового моніторингу в Україні. Встановлено, що еволюція національного законодавства відбувалася під безпосереднім впливом міжнародних стандартів та євроінтеграційних зобов'язань держави. Сучасний етап розвитку законодавства пов'язаний із прийняттям Закону України № 361-ІХ, який закріпив ризик-орієнтований підхід, удосконалив процедури належної перевірки клієнтів та розширив коло суб'єктів первинного фінансового моніторингу. Разом з тим встановлено, що незважаючи на суттєве оновлення нормативної бази, чинне правове регулювання зберігає окремі прогалини та суперечності, які негативно впливають на ефективність функціонування системи фінансового моніторингу.

Обґрунтовано, що проблема неефективності первинного фінансового моніторингу має комплексний характер і обумовлюється сукупністю нормативно-правових, організаційно-управлінських, інформаційно-технологічних та міжнародно-правових чинників. Неефективність проявляється у невідповідності між законодавчо визначеними завданнями системи та фактичними результатами її функціонування, що свідчить про необхідність переходу від формального забезпечення виконання вимог законодавства до формування механізмів оцінювання результативності діяльності суб'єктів фінансового моніторингу.

Таким чином, теоретичний та міжнародно-правовий аналіз засвідчив необхідність подальшого вдосконалення національного законодавства у сфері первинного фінансового моніторингу з урахуванням сучасних міжнародних

стандартів, європейських інтеграційних процесів, цифрової трансформації фінансових відносин та викликів, пов'язаних із функціонуванням держави в умовах воєнного стану. Ці висновки становлять методологічну основу для дослідження правових проблем функціонування системи первинного фінансового моніторингу в Україні та визначення напрямів їх подальшого вирішення.

РОЗДІЛ 2. ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ ФУНКЦІОНУВАННЯ СИСТЕМИ ПЕРВИННОГО ФІНАНСОВОГО МОНІТОРИНГУ В УКРАЇНІ

2.1. Суб'єкти первинного фінансового моніторингу та особливості їх правового статусу

Правове осмислення системи суб'єктів первинного фінансового моніторингу слід розпочинати з чинної законодавчої моделі, закладеної в Законі України від 06.12.2019 № 361-ІХ. Саме цей акт виходить із дворівневої побудови системи фінансового моніторингу, яка складається з первинного та державного рівнів, а також визначає коло суб'єктів первинного фінансового моніторингу як учасників приватного сектора, на яких держава покладає обов'язок здійснювати первинне виявлення, оцінювання, документування та повідомлення про ризикові або підозрілі фінансові операції [2]. Нормативний зміст статті 6 Закону № 361-ІХ дає змогу констатувати, що український законодавець використовує змішаний підхід до формування цього кола: поряд із класичними фінансовими установами до нього віднесено операторів платіжних систем, поштових операторів, професійних учасників ринків капіталу, спеціально визначених нефінансових суб'єктів, постачальників послуг, пов'язаних з обігом віртуальних активів, а також інші юридичні особи, які не є фінансовими установами, але надають окремі фінансові послуги [2].

У такій конструкції відображено ключову закономірність сучасного AML/CFT/CPF регулювання: критерієм включення до системи первинного фінансового моніторингу є не стільки галузева приналежність суб'єкта, скільки наявність у його діяльності підвищеного ризику використання відповідних послуг або інфраструктури для легалізації доходів, фінансування тероризму чи фінансування розповсюдження зброї масового знищення. Саме тому в один

нормативний масив об'єднано суб'єктів, які суттєво різняться за організаційно-правовою формою, режимом ліцензування, обсягом операцій, кадровими ресурсами та моделлю внутрішнього контролю. Із цього випливає, що правовий статус суб'єкта первинного фінансового моніторингу не може бути зведений лише до ознаки належності до певного сектору економіки. Він має функціональний характер і формується через покладення на приватного учасника фінансового або суміжного ринку спеціальної публічно значущої превентивної функції [2; 5; 22].

Закон № 361-ІХ одночасно уніфікує базові елементи статусу всіх суб'єктів первинного фінансового моніторингу та допускає внутрішню диференціацію їхнього правового становища. Така уніфікація виявляється у поширенні на всіх суб'єктів ризик-орієнтованого підходу, обов'язку належної перевірки клієнта, ведення обліку, зберігання документів, подання інформації спеціально уповноваженому органу, відмови від встановлення або підтримання ділових відносин у передбачених законом випадках, а також підпорядкування наглядовим і санкційним повноваженням суб'єктів державного фінансового моніторингу [2]. Водночас внутрішня диференціація закладена у спеціальних правилах для окремих категорій суб'єктів, насамперед для спеціально визначених суб'єктів первинного фінансового моніторингу, а також у секторальних підзаконних актах [2; 45; 46].

У законодавчому сенсі система суб'єктів первинного фінансового моніторингу є відкритою до подальшого розширення. Це підтверджується, зокрема, включенням до неї постачальників послуг, пов'язаних з обігом віртуальних активів, а також поступовим розширенням кола спеціально визначених нефінансових суб'єктів, наприклад за рахунок осіб, які працюють із культурними цінностями [2]. Така еволюція відбиває не лише міжнародні рекомендації, а й визнання законодавцем нових сегментів економіки як потенційно ризикових. Водночас розширення кола суб'єктів без пропорційного

розвитку методичного забезпечення та чіткої секторальної специфікації обов'язків спричиняє зростання нормативної невизначеності, що безпосередньо корелює з проблематикою неефективності первинного фінансового моніторингу, яка становить предмет цього дисертаційного дослідження [2; 14; 23].

Отже, на нормативному рівні система суб'єктів первинного фінансового моніторингу в Україні побудована за функціонально-ризиковим принципом. Це дає підстави розглядати її не як сукупність однорідних учасників, а як складну багатосекторну систему, де однакова публічна мета реалізується різними за природою приватними суб'єктами. Саме ця неоднорідність і становить вихідну передумову для подальшого аналізу особливостей їхнього правового статусу та причин нормативної неефективності [104-106].

У науковій літературі простежуються декілька основних підходів до класифікації суб'єктів первинного фінансового моніторингу та до визначення особливостей їхнього правового статусу. Один підхід тяжіє до формально-галузевого групування, коли суб'єкти поділяються на фінансові установи та спеціально визначені нефінансові професії і види діяльності. Такий підхід є найближчим до структури FATF та законодавчої техніки Закону № 361-IX. Саме в цьому напрямі рухається В. Першин, який аналізує суб'єктний склад первинного фінансового моніторингу як систему правових позицій, об'єднаних завданням запобігання порушенням фінансового законодавства та мінімізації негативних явищ, пов'язаних із відмиванням доходів [28]. Схожий підхід простежується у працях Д. Петрука, який виходить із міжнародного поділу на *financial institutions* та *DNFBPs*, адаптованого до української моделі [16].

Інший підхід акцентує не на галузевій належності, а на юридичній природі повноважень та обов'язків цих суб'єктів. Так, М. Шевченко обґрунтовує, що суб'єкти первинного фінансового моніторингу фактично виконують делеговану державою превентивну функцію, однак зміст їхніх обов'язків сформульовано надто абстрактно, без належного методичного та інформаційно-аналітичного

забезпечення [12]. У цьому контексті правовий статус таких суб'єктів набуває ознак публічно обтяженого приватноправового статусу: з одного боку, вони зберігають свою організаційну автономію як банки, адвокати, нотаріуси чи інші суб'єкти господарювання, а з іншого, повинні реалізовувати імперативні приписи держави під загрозою застосування значних заходів впливу [22; 23].

Третій підхід базується на розумінні фінансового моніторингу як особливого інституту фінансового права, всередині якого статус суб'єктів визначається через їх функціональну роль у ризик-орієнтованій моделі превенції. У цьому сенсі показовою є позиція В. Сосенка, який обґрунтовує ризик-орієнтований підхід як принцип права, що структурує поведінку суб'єктів фінансового моніторингу та взаємодію первинного й державного рівнів [15]. П. Борцевич, своєю чергою, наголошує на відмежуванні фінансового моніторингу від фінансового контролю та вказує, що правовий статус суб'єктів у цій сфері визначається превентивною, а не фіскально-контрольною логікою [26]. У результаті правовий статус суб'єкта первинного фінансового моніторингу постає як статус особи, яка не просто виконує формальні приписи, а самостійно здійснює правову кваліфікацію ризику та приймає значущі комплаєнс-рішення [15; 26].

Окрему лінію наукового аналізу становлять праці, де увага зосереджується на співвідношенні фінансового моніторингу з національною безпекою. О. Резнік та А. Рубаненко розглядають ефективність фінансового моніторингу як один із критеріїв спроможності держави протидіяти економічним загрозам, підкреслюючи, що своєчасне виявлення незаконних фінансових операцій можливе лише за умови належного нормативного визначення ролі кожного суб'єкта системи [24]. Подібну логіку підтримує К. Єфремова, яка пов'язує фінансову безпеку не лише з технологічною модернізацією фінансового сектору, а й із посиленням прозорості та комплаєнсу в усіх ланках фінансових відносин [49]. Цей підхід важливий для дослідження правового статусу, оскільки показує,

що статус СПФМ не є внутрішньокорпоративною категорією, а безпосередньо пов'язаний із виконанням завдання національної безпеки [24; 49].

Порівняння названих підходів свідчить, що українська доктрина поступово відходить від розуміння суб'єкта первинного фінансового моніторингу як простого «адресата» законодавчих вимог. Натомість дедалі більше науковців підкреслюють його активну кваліфікаційну, оцінювальну та комунікативну роль у механізмі AML/CFT/CPF. Разом із тим між авторами зберігається розбіжність щодо того, чи слід вважати такий статус переважно фінансово-правовим, адміністративно-правовим або комплексним. На наш погляд, остання позиція є найбільш переконливою, оскільки реально правовий статус СПФМ формується на стику фінансового, адміністративного, господарського, банківського, інформаційного та, в окремих випадках, професійного самоврядного регулювання [15; 23; 26; 43].

Отже, доктринальний аналіз дає підстави для висновку, що правовий статус суб'єкта первинного фінансового моніторингу має комплексний і функціонально орієнтований характер. Він поєднує елементи приватноправової правосуб'єктності з імперативними публічно-правовими обов'язками, а його зміст визначається не лише видом суб'єкта, а й тим обсягом ризик-оцінювальної та інформаційної роботи, яку закон покладає на нього в інтересах держави.

Найбільш виразно диференціація правового статусу проявляється у співвідношенні між фінансовими установами та спеціально визначеними суб'єктами первинного фінансового моніторингу. Для фінансових установ законодавець вибудовує модель інституційно цільного комплаєнсу. Закон № 361-ІХ зобов'язує такі суб'єкти розробляти внутрішні документи з питань фінансового моніторингу, призначати відповідального працівника, організувати належне управління ризиками, ставати на облік у спеціально уповноваженому органі, забезпечувати належну перевірку клієнтів та виконувати інші обов'язки, які за своїм змістом наближаються до цілісної внутрішньої

системи запобігання та протидії [2]. Для банків цей статус деталізовано Положенням про здійснення банками фінансового моніторингу, затвердженим постановою Правління НБУ від 19.05.2020 № 65, яке встановлює розгорнуті вимоги до внутрішньобанківської системи ПВК/ФТ, управління ризиками, відеоверифікації, оцінювання клієнтів, роботи з PEP, моніторингу операцій та індикаторів підозрливості [45].

Важливо, що статус відповідального працівника у фінансових установах побудовано як інституційно гарантований. Закон прямо закріплює його незалежність у межах виконання функцій з питань фінансового моніторингу та підзвітність лише керівнику суб'єкта [2]. Ця норма істотно впливає на правову природу СПФМ, оскільки засвідчує, що держава вимагає не просто формального призначення уповноваженої особи, а створення всередині суб'єкта окремого центру комплаєнс-автономії. Саме тому в банківському секторі правовий статус СПФМ є найбільш інституціоналізованим, а виконання AML/CFT/CPF-функцій інтегроване в корпоративне управління та систему внутрішнього контролю [2; 45; 24].

Іншою є ситуація зі спеціально визначеними суб'єктами первинного фінансового моніторингу. Закон відносить до них аудиторів, бухгалтерів, податкових консультантів, адвокатів, нотаріусів, осіб, що надають юридичні послуги, трастові та корпоративні сервісні компанії, операторів ринку нерухомості, торговців дорогоцінними металами і камінням, суб'єктів азартних ігор та лотерей, а також осіб, пов'язаних із культурними цінностями [2]. Однак для цих суб'єктів український закон передбачає спеціальні умови виникнення та реалізації AML-обов'язків. Наприклад, для адвокатів, нотаріусів і юридичних радників обов'язки СПФМ виникають лише тоді, коли вони беруть участь від імені чи за дорученням клієнта у фінансовій операції або допомагають планувати чи здійснювати певні операції, чітко визначені законом, зокрема щодо нерухомості, корпоративних прав, управління активами, рахунками, створення та

функціонування юридичних осіб чи правових утворень [2]. Це означає, що їхній статус є не постійним у фактичному вимірі, а ситуаційно актуалізованим залежно від характеру конкретної професійної діяльності [2; 11].

Саме на цій особливості акцентують О. Дмитрик, О. Воронова, О. Макух та О. Паращенко, які, аналізуючи адвокатську діяльність, підкреслюють необхідність збалансування цілей фінансового моніторингу та принципу незалежності адвокатури, включно з режимом адвокатської таємниці [11; 41]. Подібну думку розвиває М. Шевченко, вказуючи, що для приватних професійних суб'єктів законодавство нерідко містить абстрактні обов'язки без достатньо конкретного алгоритму їх реалізації, що особливо проблематично за відсутності розвиненої внутрішньої інфраструктури комплаєнсу [23]. У результаті статус цих суб'єктів має більш конфліктогенний характер: вони одночасно є носіями професійних гарантій незалежності та суб'єктами публічного обов'язку інформувати державу про підозрілі операції [11; 13; 23].

Принципово важливим елементом спеціального статусу є передбачені законом винятки. Частина третя статті 10 Закону № 361-ІХ дозволяє нотаріусам, адвокатським бюро, адвокатським об'єднанням, адвокатам, які здійснюють діяльність індивідуально, та особам, що надають юридичні послуги, не виконувати обов'язки щодо належної перевірки клієнта і не повідомляти спеціально уповноважений орган про підозри, якщо йдеться про захист клієнта, представництво його інтересів у суді або надання консультацій щодо захисту та представництва [2]. У порівняльному аспекті це відповідає європейському підходу до збереження професійної таємниці там, де діяльність правника безпосередньо пов'язана з доступом до правосуддя. Показовою є також позиція Суду ЄС у справі C-305/05, де було визнано допустимим покладення AML-обов'язків на адвокатів поза межами власне судового захисту та представництва [50]. Отже, правовий статус правничих професій у системі первинного фінансового моніторингу конструюється через баланс між публічним інтересом

запобігання легалізації доходів та фундаментальними гарантіями професійної незалежності й конфіденційності [2; 8; 50].

Окрему увагу слід приділити особам, що провадять діяльність одноособово. Закон прямо передбачає, що спеціально визначені суб'єкти, які працюють без утворення юридичної особи, виведені з-під частини організаційних обов'язків, характерних для інституційно складних суб'єктів, зокрема щодо обов'язкового формування розгорнутого комплексу внутрішніх документів і призначення відповідального працівника [2]. З одного боку, це демонструє спробу законодавця врахувати принцип пропорційності. З іншого боку, така модель породжує суттєву проблему: саме ті суб'єкти, які мають найменші організаційні ресурси, повинні приймати складні рішення щодо ризику, бенефіціарної структури, джерел коштів та підозрілості операцій практично без внутрішньої інституційної підтримки. У цьому проявляється одна з причин неефективності первинного фінансового моніторингу, яку в наукових роботах слушно пов'язують із методичною недостатністю та високим ступенем нормативної абстракції [11; 14; 23].

Отже, правовий статус фінансових установ і спеціально визначених суб'єктів побудований за різною інституційною логікою. Якщо для банків та інших фінансових посередників характерна модель постійної, структуровано організованої та ресурсно забезпеченої комплаєнс-функції, то для DNFBPs, особливо тих, що діють одноособово, закон формує ситуаційно активований і значно менш підтриманий статус. Саме ця асиметрія є одним із системних факторів нормативної неефективності первинного фінансового моніторингу в Україні [83; 89; 120; 169].

Міжнародні стандарти FATF дають базову модель класифікації obliged entities, яка суттєво вплинула на українське законодавство. Рекомендація 22 FATF поширює вимоги належної перевірки та зберігання інформації на DNFBPs у визначених ситуаціях: казино, операторів нерухомості, торговців

дорогоцінними металами і камінням, адвокатів, нотаріусів, інших незалежних правників та бухгалтерів, а також trust and company service providers [5]. Рекомендація 23 додатково поширює на ці категорії вимоги щодо внутрішнього контролю, повідомлення про підозрілі операції та захисту від tipping-off, а Рекомендація 28 встановлює вимогу ризик-орієнтованого нагляду за DNFBPs і наділення наглядових органів достатніми повноваженнями моніторингу та санкціонування [5]. Таким чином, FATF виходить із того, що суб'єкти приватного сектора є не випадковими «інформаторами», а постійними ланками міжнародної превентивної системи [5; 15].

Українська модель загалом відповідає цьому підходу, але має свою внутрішню специфіку. По-перше, Закон № 361-IX відтворює FATF-категорії DNFBPs, проте розгортає їх у національно деталізований перелік і поєднує з сектором віртуальних активів та іншими новими категоріями [2; 5]. По-друге, український закон використовує порогові та функціональні критерії активації обов'язків, що близько до FATF, але деталізовано відповідно до національного контексту [2; 5]. По-третє, особливості правового статусу адвокатів, нотаріусів та інших правників у Законі № 361-IX прямо кореспондують FATF-підходу, який допускає особливі правила з огляду на legal professional privilege [2; 5]. У цьому сенсі українське право вже інтегрувало основні FATF-орієнтири, однак проблема полягає не стільки у відсутності міжнародних стандартів у законі, скільки в нерівномірності та неоднаковій якості їх практичного розгортання для різних категорій СПФМ [2; 23].

Європейський Союз у 2024 році перейшов до якісно нового рівня регулювання завдяки так званому AML package, центральним елементом якого є Регламент (ЄС) 2024/1624, Регламент (ЄС) 2024/1620 та Директива (ЄС) 2024/1640 [8; 9; 48]. Регламент 2024/1624 формує уніфікований перелік obliged entities, до якого належать кредитні установи, фінансові установи, аудиторів, бухгалтерів, податкові радники, нотаріуси, адвокати, довірчі та корпоративні

сервісні провайдери, ріелтори, торговці дорогоцінними металами і камінням, торговці high-value goods, провайдери азартних послуг, crowdfunding providers, суб'єкти торгівлі культурними цінностями, кредитні посередники, investment migration operators та інші категорії [8]. У порівнянні з українським правом це свідчить про більш широкий та деталізований перелік суб'єктів, передусім у частині нових нефінансових секторів і ринкових посередників [2; 8].

Особливо важливо, що Директива (ЄС) 2024/1640 деталізує вимоги до нагляду за obliged entities і прямо зобов'язує національних супервізорів поширювати релевантну інформацію серед піднаглядних суб'єктів, перевіряти належність та реалізацію їх внутрішніх політик, оцінювати ризики, проводити on-site, off-site і thematic checks, а також застосовувати відповідні supervisory measures [48]. Це кореспондує з українською моделлю, у якій суб'єкти державного фінансового моніторингу повинні не лише контролювати СПФМ, а й надавати їм методологічну та методичну допомогу [2]. Проте в українських умовах, як слушно зауважують М. Шевченко та інші автори, саме методичний компонент залишається одним із найменш розвинених, що істотно знижує реальну спроможність особливо нефінансових СПФМ добросовісно і якісно виконувати покладені на них обов'язки [2; 23; 48].

Додатковий порівняльний вимір створює Регламент (ЄС) 2024/1620, який засновує AMLA та передбачає механізм прямого нагляду за selected obliged entities у транскордонному фінансовому секторі [9]. Для України цей інструмент ще не має прямої дії, однак у контексті євроінтеграції він є важливим орієнтиром. Він демонструє, що сучасний європейський підхід пов'язує правовий статус obliged entity не лише з набором обов'язків усередині суб'єкта, а й з його місцем у багаторівневій наглядовій архітектурі, де наднаціональний супервізор може брати на себе прямі контрольні функції щодо найбільш ризикових учасників [9]. Порівняно з цим українська модель залишається фрагментованою, секторно

сегментованою та інституційно нерівномірною, що, своєю чергою, впливає на неоднакову якість правозастосування [9; 12; 46].

Зіставлення FATF, ЄС і українського законодавства дає підстави для ще одного висновку. У FATF основний акцент зроблено на мінімально необхідних міжнародних стандартах, а в праві ЄС простежується тенденція до глибшої деталізації, розширення кола obliged entities і більш жорсткої інституціоналізації нагляду. Україна перебуває між цими двома моделями: формально вона вже відтворює значну частину міжнародних та європейських стандартів, однак за рівнем методичної деталізації, секторальної адаптації й інституційної підтримки її модель поки що ближча до мінімального FATF-підходу, ніж до нової системної архітектури ЄС [2; 5; 8; 12; 16; 48].

Отже, порівняльний аналіз засвідчує, що правовий статус українських СПФМ уже сформовано під вирішальним впливом FATF і дедалі більше під впливом права ЄС. Водночас саме порівняння з новітнім європейським AML package показує, що основна проблема української моделі полягає не в неповноті переліку суб'єктів як такої, а в недостатній інституційній і методичній диференціації їхнього статусу, з огляду на складність, ризиковість та ресурсну спроможність різних секторів.

Правовий статус суб'єктів первинного фінансового моніторингу не вичерпується лише їхніми обов'язками. Його обов'язковим елементом є перебування під наглядом уповноважених державних органів і підпорядкування механізму заходів впливу. Закон № 361-IX визначає суб'єктами державного фінансового моніторингу Національний банк України, орган центральної виконавчої влади, що формує та реалізує відповідну державну політику, Міністерство юстиції України, НКЦПФР, Міністерство цифрової трансформації України та спеціально уповноважений орган [2]. Звідси випливає, що правовий статус СПФМ є зовнішньо детермінованим ще й через належність до певного секторального наглядового режиму. Для банків та низки інших фінансових

посередників цей режим деталізовано, зокрема, Положенням НБУ про порядок організації та здійснення нагляду у сфері фінансового моніторингу від 30.06.2020 № 90 [46].

Санкційний елемент статусу є надзвичайно суттєвим. Стаття 32 Закону № 361-IX передбачає широкий спектр заходів впливу, включно із письмовим застереженням, штрафом, відстороненням посадових осіб, відкликанням ліцензійних документів у встановленому порядку, а також укладенням угоди про врегулювання наслідків порушення [12]. Це означає, що правовий статус СПФМ поєднує комплаєнс-обов'язок із реальним ризиком суттєвого державного примусу. Таке поєднання саме по собі не є вадюю, але воно потребує високого рівня нормативної визначеності, однакового розуміння критеріїв порушення та зрозумілого для суб'єктів алгоритму очікуваної поведінки [2; 23; 46]. У протилежному разі санкційна складова починає переважати над превентивною, а системі бракує передбачуваності [23; 22].

У цьому контексті заслуговують на увагу й оцінки MONEYVAL щодо України. У п'ятому раунді взаємної оцінки було відзначено, що НБУ має добре розуміння ризиків і застосовує адекватний ризик-орієнтований підхід до нагляду за банками, тоді як поза банківським сектором, включно з частиною DNFBPs, залишався простір для вдосконалення, зокрема через слабшу ризик-орієнтованість нагляду та недосконалий санкційний інструментарій [7]. MONEYVAL також акцентував, що у 2017 році сектор DNFBPs в Україні домінувався правниками, нотаріусами та бухгалтерами, а рівень охоплення та якості нагляду в цих сегментах був неоднорідним [7]. Ці висновки мають принципове значення для аналізу правового статусу, оскільки засвідчують: одна й та сама законодавча конструкція не працює однаково ефективно для різних груп СПФМ, якщо державний нагляд, методична підтримка та санкційна практика не пристосовані до галузевої специфіки [7; 47].

Доктрина також послідовно фіксує цю проблему. М. Шевченко доводить, що абстрактне законодавче формулювання обов'язків суб'єктів первинного фінансового моніторингу, поєднане з недостатнім рівнем автоматизованої методичної підтримки, змушує таких суб'єктів діяти в умовах підвищеної правозастосовної невизначеності [23]. О. Гетьманець та А. Добровінський, досліджуючи державний фінансовий моніторинг, також фактично підтверджують значення чіткого правового механізму взаємодії між наглядом, виявленням порушень і захистом публічних інтересів [22]. У площині нашого дослідження це означає, що неефективність первинного фінансового моніторингу значною мірою обумовлена не стільки відсутністю правових норм, скільки дисбалансом між складністю покладених на СПФМ завдань та рівнем нормативної конкретизації й наглядового супроводу [22; 23].

З урахуванням викладеного правовий статус суб'єкта первинного фінансового моніторингу доцільно визначати як сукупність установлених законом і секторальними нормативними актами прав, обов'язків, гарантій, обмежень та заходів відповідальності, з якими пов'язується покладення на відповідну особу функції первинного виявлення, оцінювання, документування і повідомлення про ризикові або підозрілі фінансові операції в інтересах захисту економічної безпеки держави. У цьому визначенні принципово важливими є два моменти. Перший полягає в тому, що йдеться саме про функцію, а не про допоміжну технічну дію. Другий полягає в тому, що обсяг і спосіб реалізації цієї функції мають бути пропорційними характеру суб'єкта, масштабу його діяльності та професійним гарантіям, які супроводжують його основний правовий статус [2; 11; 15; 23].

Отже, нагляд і санкції є невід'ємною складовою статусу СПФМ, але саме їх домінування за умов дефіциту методичної визначеності перетворює частину суб'єктів на формальних виконавців складних обов'язків без належного інструментарію. Саме це створює один із центральних парадоксів української

системи: що ширше коло суб'єктів залучається до первинного фінансового моніторингу, то гострішою стає проблема індивідуалізації їхнього правового статусу та належного правового забезпечення його реалізації.

Проведений аналіз дає підстави стверджувати, що система суб'єктів первинного фінансового моніторингу в Україні є багаторівневою та внутрішньо неоднорідною. Її нормативне ядро формують положення Закону № 361-IX, але реальний зміст правового статусу кожної групи СПФМ визначається не лише цим законом, а й секторальними підзаконними актами, міжнародними стандартами FATF, європейськими AML-механізмами та практикою наглядових органів [2; 5; 8; 9; 19; 45; 46; 48]. У доктрині переконливо обґрунтовано, що правовий статус СПФМ має комплексний характер і поєднує приватноправову організаційну основу з публічно-правовими превентивними обов'язками [15; 23; 26].

Ключова проблема полягає в тому, що законодавство, виходячи із загальної функціональної мети, нерідко встановлює для дуже різних суб'єктів надмірно уніфікований набір обов'язків. Для банків та інших інституційно потужних фінансових посередників така модель в основному є здійсненою. Натомість для спеціально визначених суб'єктів, особливо тих, хто працює одноособово, вона часто виявляється диспропорційно складною, що посилюється браком чітких методичних алгоритмів і нерівномірністю секторального нагляду [2; 7; 11; 14; 23]. Саме тому вирішення проблеми неефективності первинного фінансового моніторингу в просторі національного законодавства має пов'язуватися не лише з подальшим розширенням переліку СПФМ або посиленням санкцій, а передусім з удосконаленням моделі їхнього правового статусу шляхом пропорційної диференціації обов'язків, гарантій та методичного супроводу залежно від виду суб'єкта і ризиків його діяльності [8; 12; 48].

2.2. Адміністративно-правовий механізм державного управління, нагляду та взаємодії у сфері первинного фінансового моніторингу

Адміністративно-правовий механізм державного управління, нагляду та взаємодії у сфері первинного фінансового моніторингу є однією з ключових конструкцій сучасної системи запобігання та протидії легалізації доходів, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення. Його значення зумовлене тим, що первинний фінансовий моніторинг не може функціонувати ізольовано від владно-організаційного середовища, в межах якого формуються обов'язки суб'єктів первинного фінансового моніторингу, визначаються стандарти належної перевірки клієнтів, моделі ризик-менеджменту, алгоритми інформування спеціально уповноваженого органу, а також процедури контролю, реагування і відповідальності. Саме тому дослідження цього механізму виходить за межі вузького опису повноважень окремих органів та потребує з'ясування співвідношення категорій державного управління, державного регулювання, нагляду, координації та міжвідомчої взаємодії в антилегалізаційній сфері [2; 14; 24; 37; 38].

У сучасній українській доктрині відсутня повна єдність щодо розуміння змісту адміністративно-правового механізму у сфері фінансового моніторингу. Уткіна пропонує розглядати регулювання фінансового моніторингу як систему взаємопов'язаних інституційної, організаційної, нормативно-правової та методичної складових, підкреслюючи, що лише їх поєднання створює управлінсько-правове середовище, в якому суб'єкти державного управління спроможні забезпечити належну реалізацію антилегалізаційного законодавства [38]. Гетьманець і Добровінський акцентують увагу на функціональному аспекті такого механізму та пов'язують його із сукупністю повноважень суб'єктів державного фінансового моніторингу щодо регулювання, нагляду, проведення перевірок, правотворчості, застосування запобіжних заходів і заходів впливу, а

також із формуванням спеціалізованих структурних підрозділів у системі уповноважених органів [14]. Лєгеца та Белов, досліджуючи адміністративно-правовий статус Державної служби фінансового моніторингу України, виходять з того, що ядром механізму є належне визначення правосуб'єктності, прав та обов'язків центрального органу виконавчої влади, який реалізує державну політику у відповідній сфері [13]. У свою чергу, Борцевич підкреслює, що фінансовий моніторинг не слід ототожнювати з фінансовим контролем або фінансовою розвідкою, оскільки йдеться про самостійний правовий інструмент, орієнтований на превенцію використання фінансової системи у злочинних цілях [24].

Порівняння наведених підходів дає підстави для висновку, що в науковій літературі простежуються щонайменше три оптики аналізу. Перша є структурною і зосереджується на елементах механізму. Друга є функціональною і виходить із сукупності владних дій та процедур контролю. Третя є інституційно-статусною і концентрується на компетенції та правосуб'єктності центрального координуючого органу. На наш погляд, для потреб цього дисертаційного дослідження адміністративно-правовий механізм державного управління, нагляду та взаємодії у сфері первинного фінансового моніторингу доцільно визначати як нормативно впорядковану систему суб'єктів, повноважень, процедур, інформаційних зв'язків, методичних засобів і заходів державного примусу, спрямовану на організацію, координацію, контроль та корекцію діяльності суб'єктів первинного фінансового моніторингу з метою мінімізації AML/CFT/CPF-ризиків. Такий підхід дозволяє охопити як управлінський, так і наглядовий, координаційний та сервісно-методичний виміри проблеми неефективності первинного фінансового моніторингу [109; 133]. Отже, правова природа досліджуваного механізму є комплексною, а його зміст не може бути зведений лише до контрольних повноважень чи лише до інформаційно-аналітичної діяльності [10; 13; 14; 24; 38].

Нормативну основу адміністративно-правового механізму у сфері первинного фінансового моніторингу формує насамперед Закон України від 06.12.2019 № 361-IX, який у чинній редакції визначає як понятійний апарат відповідної сфери, так і систему її суб'єктів, повноваження органів державного фінансового моніторингу, порядок здійснення нагляду, обов'язки суб'єктів первинного фінансового моніторингу, правила інформаційної взаємодії та заходи впливу [2]. У законі державний фінансовий моніторинг розкрито як сукупність заходів, що вживаються суб'єктами державного фінансового моніторингу та спрямовані на виконання вимог антилегалізаційного законодавства. Вже на рівні законодавчої дефініції особливо важливим є поділ державного фінансового моніторингу на діяльність спеціально уповноваженого органу із збору, обробки та аналізу інформації та діяльність інших суб'єктів державного фінансового моніторингу, спрямовану на виконання вимог законодавства у сфері запобігання та протидії [2]

Частина перша статті 18 Закону № 361-IX визначає диференційовану модель державного регулювання і нагляду за різними категоріями суб'єктів первинного фінансового моніторингу. Банки, страховики, кредитні спілки, ломбарди, оператори платіжних систем та інші фінансові установи охоплені наглядом Національного банку України. Професійні учасники ринків капіталу та інші суб'єкти відповідного сегмента фінансового ринку підпадають під нагляд НКЦПФР. Для бухгалтерів, аудиторів, податкових консультантів, ріелторів, торгівців дорогоцінними металами, організаторів азартних ігор та деяких інших категорій повноваження реалізує центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізацію державної політики у цій сфері. Адвокатів, нотаріусів, юридичні фірми та осіб, що надають трастові й корпоративні послуги, контролює Міністерство юстиції України, а постачальників послуг, пов'язаних з обігом віртуальних активів, Міністерство цифрової трансформації України [2]. Отже, закон закладає поліцентричну модель нагляду, в межах якої єдиний

правовий режим первинного фінансового моніторингу реалізується через кілька галузевих регуляторів.

Така модель має очевидні переваги, оскільки дає можливість враховувати секторальні особливості відповідних ринків та професій. Разом з тим вона породжує і системні ризики фрагментації нормативних підходів, неоднакової інтенсивності нагляду та різного рівня методичної деталізації вимог до суб'єктів первинного фінансового моніторингу. Саме на це фактично вказують Уткіна та Шевченко. Перша наголошує на багаторівневості законодавчої бази та потребі її системної узгодженості [38]. Другий показує, що абстрактність законодавчих приписів у поєднанні з поверхневими підзаконними актами й рекомендаціями спеціально уповноваженого органу створює правову невизначеність для суб'єктів первинного фінансового моніторингу та негативно впливає як на ефективність належної перевірки клієнтів, так і на захищеність цих суб'єктів від свавільного застосування санкцій [23]. У цьому аспекті проблема неефективності первинного фінансового моніторингу в Україні постає не лише як проблема низької якості приватного комплаєнсу, а і як наслідок нерівномірної зрілості державного управління та нагляду в різних секторах [23; 38].

Особливе місце в інституційному механізмі посідає Державна служба фінансового моніторингу України. Постанова Кабінету Міністрів України від 29.07.2015 № 537 визначає її як центральний орган виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується через Міністра фінансів та який реалізує державну політику у сфері AML/CFT/CPF [37]. До її основних завдань віднесено збирання, оброблення та аналіз інформації про фінансові операції, забезпечення функціонування єдиної інформаційної системи, проведення національної оцінки ризиків, налагодження співпраці та інформаційного обміну з державними органами, Національним банком, компетентними органами іноземних держав та міжнародними організаціями, а також представництво України в міжнародних інституціях, включно з FATF, MONEYVAL, ЄС, Світовим банком, МВФ,

Егмонтською групою та ООН [37]. Положення також наділяє Держфінмоніторинг функціями узагальнення практики застосування законодавства, подання узагальнених матеріалів до правоохоронних і розвідувальних органів, координації роботи державних органів, типологічних досліджень, організації навчання та надання інформації органам нагляду для підвищення ефективності їхньої діяльності [37].

У літературі роль Держфінмоніторингу оцінюється неоднозначно. З одного боку, Бортцевич обґрунтовано вважає цю службу центральним інституційним елементом системи, що разом із іншими фінансово-наглядовими органами формує основу протидії легалізації доходів [24]. З іншого боку, Легеза та Белов звертають увагу на те, що повноцінна реалізація її адміністративно-правового статусу вимагає більшої інституційної незалежності, мінімізації кадрового впливу Міністерства фінансів на її формування та прямої законодавчої можливості звертатися із запитом до Національного банку України [13]. Автори також пропонують зобов'язати суб'єктів державного фінансового моніторингу подавати Держфінмоніторингу інформацію про розпочаті провадження у справах про адміністративні правопорушення, оскарження рішень і результати судового розгляду, тобто інтегрувати судову практику до інформаційного циклу фінансового моніторингу [13]. Це положення має принципове значення для нашої теми, оскільки демонструє слабкість чинного механізму у частині зворотного зв'язку між наглядом, адміністративною юрисдикцією та навчанням системи на власній правозастосовній практиці. Отже, інституційна вага Держфінмоніторингу є безсумнівною, однак його координаційний потенціал ще не повністю реалізований через недостатню інтеграцію регуляторних, аналітичних і судово-інформаційних потоків [13; 24; 37].

Вкрай показовим для розуміння сучасної динаміки адміністративно-правового механізму є зміст частини другої статті 18 Закону № 361-IX у редакції зі змінами 2024-2025 років. Закон прямо встановлює, що суб'єкти державного

фінансового моніторингу зобов'язані здійснювати нагляд за діяльністю відповідних суб'єктів первинного фінансового моніторингу шляхом планових і позапланових перевірок, у тому числі безвізних, вживати заходів впливу, створювати самостійні структурні підрозділи з питань регулювання і нагляду, а також здійснювати регулювання та нагляд з урахуванням ризик-орієнтованого підходу [2]. При цьому для Національного банку України законодавець деталізував модель нагляду значно повніше, ніж для інших органів. Зокрема, НБУ здійснює виїзні перевірки, безвізний нагляд на постійній основі, має право проводити тестові операції без попередження суб'єкта первинного фінансового моніторингу, а початком адміністративного провадження вважається день складення документа, в якому зафіксовано порушення [2]. Така деталізація свідчить про поступове посилення процедурної визначеності банківського AML-нагляду та про прагнення законодавця наблизити вітчизняний механізм до більш зрілих моделей ризик-орієнтованого супервізору.

У цьому зв'язку особливого значення набуває постанова Правління НБУ від 19.05.2020 № 65, якою затверджено Положення про здійснення банками фінансового моніторингу. Саме цей акт забезпечує трансформацію рамкових законодавчих приписів у більш детальні вимоги до внутрішньобанківської системи ПВК/ФТ, управління ризиками, належної перевірки клієнтів, встановлення кінцевих бенефіціарних власників, посиленних заходів щодо PEP, моніторингу фінансових операцій, замороження активів, внутрішнього навчання, критеріїв ризику та індикаторів підозрілості [45]. У банківському секторі адміністративно-правовий механізм, таким чином, має не лише наглядову, а й виразно методико-стандартизуючу складову. У небанківських та нефінансових сегментах такої деталізації часто бракує, що і формує один з вузлових дисбалансів системи [23; 45].

Ризик-орієнтований підхід у сфері первинного фінансового моніторингу слід розглядати не просто як техніку комплаєнсу, а як основоположний принцип

організації всього адміністративно-правового механізму. Сосенко обґрунтовує, що ризик-орієнтований підхід має подвійну природу. З одного боку, це принцип права, який визначає базову спрямованість нормотворчої та правозастосовної діяльності у сфері фінансового моніторингу. З іншого боку, це практичний підхід, на якому базуються заходи, що вживаються суб'єктами первинного фінансового моніторингу [11]. Важливо, що автор прямо підкреслює симбіотичний зв'язок державного і первинного фінансового моніторингу, де спільною метою є мінімізація ризиків використання фінансової системи у злочинних цілях [11]. Такий підхід узгоджується з чинним законодавством України, яке у статті 18 зобов'язує суб'єктів державного фінансового моніторингу здійснювати регулювання та нагляд саме з урахуванням ризик-орієнтованого підходу [2]. Він також корелює з FATF Recommendations, що встановлюють міжнародний стандарт адаптації AML/CFT/CPF-заходів до характеру національних, секторальних та інституційних ризиків, а також із Guidance on Risk-Based Supervision, де підкреслюється значення ризик-орієнтованого супервізору для ефективності системи [5; 6].

Разом з тим саме в площині методичного забезпечення виявляються найбільш відчутні дефекти адміністративно-правового механізму. Шевченко переконливо доводить, що держава не забезпечила повного та чіткого визначення змісту обов'язків суб'єктів первинного фінансового моніторингу ані на рівні закону, ані на рівні підзаконних нормативно-правових актів та роз'яснень Держфінмоніторингу або інших суб'єктів державного фінансового моніторингу [23]. На його думку, для належного забезпечення правової визначеності необхідно встановити вичерпний, мінімальний і достатній комплекс конкретних та зрозумілих дій, у тому числі щодо звернення до певних джерел інформації, виконання яких свідчитиме про дотримання вимог законодавства [23]. Наведена теза має фундаментальне значення для теми цього дисертаційного дослідження, оскільки дозволяє пояснити, чому навіть за наявності розгалуженої законодавчої

бази первинний фінансовий моніторинг може залишатися неефективним. Причина полягає не лише у недостатній якості дій суб'єктів первинного фінансового моніторингу, а й у неповній трансляції державою своїх очікувань у чіткі, перевірювані та пропорційні алгоритми поведінки [23; 43].

Резнік і Рубаненко, аналізуючи ефективність фінансового моніторингу крізь призму національної безпеки, також наголошують, що вона залежить від сукупності факторів, серед яких нормативно-правове регулювання, технологічне забезпечення та рівень взаємодії між державними органами і фінансовими установами [15]. Особливо цінним є їх висновок про багаторівневий характер ефективності, яка формується у взаємодії державного, інституційного та корпоративного рівнів [15]. У контексті нашого дослідження це означає, що неефективність первинного фінансового моніторингу повинна діагностуватися як результат дисфункцій одночасно в трьох площинах. На державному рівні це дефекти регуляторної архітектури та координації. На інституційному рівні це неоднакова зрілість нагляду та методичного супроводу. На корпоративному рівні це проблеми внутрішніх процедур, кадрів та комплаєнс-культури. Отже, методичне забезпечення і ризик-орієнтований супервізор є не допоміжними, а системоутворюючими елементами адміністративно-правового механізму [11; 15; 23].

Інформаційна взаємодія та міжвідомча координація становлять окремий змістовний блок досліджуваного механізму. Закон № 361-ІХ зобов'язує суб'єктів державного фінансового моніторингу інформувати спеціально уповноважений орган про виявлені порушення, щороку подавати узагальнену інформацію про стан дотримання суб'єктами первинного фінансового моніторингу вимог законодавства, використовувати інформацію Держфінмоніторингу про ознаки можливих порушень для проведення перевірок, надавати методологічну, методичну та іншу допомогу суб'єктам первинного фінансового моніторингу, а також здійснювати обмін інформацією з обмеженим доступом за умови

дотримання вимог її захисту [2]. Положення про Держфінмоніторинг, у свою чергу, закріплює його завдання щодо співпраці з органами виконавчої влади, НБУ, правоохоронними і розвідувальними органами та міжнародними партнерами, а також координації діяльності державних органів у цій сфері [37].

В українській доктрині саме Уткіна найбільш послідовно розробляє поняття міжвідомчої взаємодії суб'єктів фінансового моніторингу. Вона виходить з того, що така взаємодія є необхідною умовою ефективної протидії легалізації доходів, а її форми охоплюють організаційний вимір, до якого належить обмін інформацією, проведення спільних нарад та засідань, і правовий вимір, який включає спільну участь у спеціальних операціях, оперативно-розшукових заходах, укладення адміністративних договорів та нормотворчий процес [38]. Науковиця також робить важливий висновок, що велика кількість розгалужених нормативно-правових актів, які регулюють питання взаємодії, призводить до розпорошення функцій і потребує розроблення єдиної комплексної методики міжвідомчої взаємодії суб'єктів фінансового моніторингу [38]. На нашу думку, ця теза безпосередньо стосується проблеми неефективності первинного фінансового моніторингу, оскільки роз'єднаність методичних та інформаційних контурів між регуляторами унеможлиблює однакове розуміння ознак підозрілості, критеріїв ризику, стандартів належної перевірки клієнтів та меж дискреції при застосуванні заходів впливу. Отже, взаємодія у цій сфері повинна бути не факультативною практикою, а нормативно формалізованим обов'язком із визначеними процедурами, строками, форматами даних та каналами цифрового обміну [2; 37; 38].

Порівняльний аналіз із правом Європейського Союзу дозволяє побачити більш виразно як сильні, так і слабкі сторони української моделі. Регламент (ЄС) 2024/1620, яким створено Authority for Anti-Money Laundering and Countering the Financing of Terrorism, закріплює інституцію, уповноважену забезпечувати ефективну та послідовну співпрацю між фінансовими розвідками держав-членів,

підтримувати і координувати обмін інформацією між FIU та між FIU і іншими компетентними органами, а також здійснювати прямі наглядові повноваження щодо *selected obliged entities* [9]. Водночас Регламент (ЄС) 2024/1624 закріплює єдиний *rulebook* для *obliged entities*, підсилює роль внутрішніх систем та контролів, робить нагляд більш ефективним і прямо орієнтує на ризик-орієнтований підхід, а також передбачає можливість інформаційно-обмінних партнерств між *obliged entities* і, де це необхідно, компетентними органами за наявності конфіденційних та процесуальних гарантій [8].

Порівняно з ЄС українська модель залишається переважно національно-децентралізованою. Вона не має наднаціонального супервізора, а функції координації зосереджені в Держфінмоніторингу, який поєднує риси фінансової розвідки й національного координатора. Такий підхід є об'єктивно зумовленим статусом України як держави, що імплементує європейські стандарти, але не входить до системи інституцій ЄС. Проте саме цей порівняльний матеріал дає змогу уточнити напрями вдосконалення національного механізму. Для України актуальним є не копіювання AMLA як наднаціонального органу, а впровадження тих властивостей, які забезпечують ефективність цієї моделі, а саме єдині методичні стандарти, інтегровані цифрові канали обміну даними, централізоване накопичення наглядової інформації, аналітичний супровід ризиків для всіх секторів та інституціоналізовані форми координації між наглядовими органами і фінансовою розвідкою [8; 9; 22]. Іванова слушно вказує, що гармонізація фінансово-правової системи України зі стандартами ЄС стикається з викликами інституційної спроможності та адаптації законодавства, а відтак потребує не формального перенесення норм, а функціонального переосмислення національних механізмів їх реалізації [22].

У контексті цифровізації та розширення ринку віртуальних активів проблема адміністративно-правової взаємодії набуває нового змісту [88; 152]. Петрюк справедливо звертає увагу на те, що сучасні виклики ускладнюються

стрімким зростанням використання цифрових фінансових технологій, криптовалют та онлайн-платежів, а тому ефективність фінансового моніторингу дедалі більше залежить від обміну інформацією між державними органами та від здатності правової системи швидко інтегрувати нові ризики у наглядові та аналітичні процедури [12]. Єфремова, досліджуючи технології цифрової економіки та фінансову безпеку, також підкреслює, що цифрові технології можуть одночасно і підвищувати прозорість транзакцій, і створювати нові ризики потреби у відповідному регуляторному реагуванні [16]. У цьому аспекті включення постачальників послуг, пов'язаних з обігом віртуальних активів, до сфери державного регулювання і нагляду Міністерства цифрової трансформації України слід оцінювати як важливий крок до адаптації адміністративно-правового механізму до нових форм фінансового посередництва [2]. Однак реальна дієвість цього рішення залежатиме від того, наскільки швидко будуть розроблені деталізовані методики нагляду, цифрові формати передачі даних, типології ризиків і механізми взаємодії між Мінцифри, Держфінмоніторингом та правоохоронними органами [2; 12; 16].

Нагляд у сфері первинного фінансового моніторингу не є самодостатнім без належного зв'язку з правоохоронним блоком і без зворотного впливу результатів контролю, адміністративних проваджень та судового перегляду на подальшу нормотворчу та методичну діяльність. Положення про Держфінмоніторинг прямо передбачає подання узагальнених матеріалів до правоохоронних і розвідувальних органів та отримання від них інформації про результати розгляду [37]. Це означає, що адміністративно-правовий механізм державного управління у сфері первинного фінансового моніторингу має завершуватися не лише фактом виявлення порушення, а й формуванням циклу зворотного зв'язку, у якому результати кримінального, адміністративного або судового реагування впливають на зміну підходів до нагляду, критеріїв ризику, типологій та методичних рекомендацій. Саме в цій частині вітчизняна модель

поки не демонструє належної цілісності. Пропозиція Легези та Белова щодо законодавчого закріплення обов'язку суб'єктів державного фінансового моніторингу інформувати Держфінмоніторинг про оскарження прийнятих рішень і результати судового розгляду є цілком обґрунтованою, оскільки без системної акумуляції судової практики наглядова система не здатна повною мірою коригувати власні помилки та виробляти стандарти правової визначеності [13; 37; 40].

У цьому ж ключі заслуговує на увагу і загальна оцінка Шевченка, сформульована ще у дослідженні адміністративно-правових засад протидії легалізації корупційних доходів публічними діячами. Автор наголошував, що вітчизняна адміністративно-правова система увібрала чимало недоліків міжнародних стандартів у тій частині, де не забезпечено вичерпні регламенти дій суб'єктів первинного фінансового моніторингу, а приватні учасники системи фактично змушені самотійно виконувати складні пошукові та контрольні-аналітичні заходи [43]. Франковська, досліджуючи фінансовий моніторинг політично значущих осіб як інструмент протидії корупції, також підкреслює, що ефективність відповідних фільтрів можлива лише за умови злагодженої різнорівневої співпраці національних суб'єктів між собою та із міжнародними й європейськими інституціями, а також за наявності якісного й ефективного правового підґрунтя та уніфікованої практики правозастосування [44]. Тобто доктрина послідовно фіксує одну й ту саму проблему: неефективність первинного фінансового моніторингу є похідною не тільки від поведінки окремих суб'єктів, а від якості побудови всього адміністративно-правового контуру, в якому ці суб'єкти діють [43; 44].

Отже, аналіз чинного законодавства, європейських правових механізмів і наукових підходів дає змогу дійти висновку, що адміністративно-правовий механізм державного управління, нагляду та взаємодії у сфері первинного фінансового моніторингу в Україні має поліцентричну, багаторівневу та

функціонально неоднорідну природу. Його ядро утворюють Закон № 361-IX, статус і повноваження Держфінмоніторингу як фінансової розвідки та координатора, секторальні наглядові повноваження НБУ, НКЦПФР, Міністерства юстиції, Міністерства цифрової трансформації та інших органів, а також підзаконні акти, що деталізують обов'язки суб'єктів первинного фінансового моніторингу. Водночас системними проблемами залишаються фрагментарність методичного забезпечення, нерівномірність процедурної деталізації нагляду в різних секторах, недостатня формалізація міжвідомчої взаємодії, слабка інтеграція судової та адміністративної практики у механізм зворотного зв'язку, а також неповна цифрова інтероперабельність інформаційних потоків. На наш погляд, саме ці чинники значною мірою пояснюють причини неефективності первинного фінансового моніторингу в просторі національного законодавства. Роль досліджуваного механізму у системі запобігання легалізації доходів полягає не лише у зовнішньому контролі за суб'єктами первинного фінансового моніторингу, а й у створенні для них юридично визначеного, методично зрозумілого та технологічно забезпеченого середовища, в якому виконання антилегалізаційних обов'язків стає не формальною вимогою, а реально діючим інструментом виявлення і блокування ризикових фінансових потоків [2; 8; 9; 11; 13; 14; 15; 22; 23; 37; 38; 43; 44].

2.3. Правові проблеми належної перевірки клієнтів, встановлення кінцевих бенефіціарних власників та застосування ризик-орієнтованого підходу

Належна перевірка клієнтів у сучасній системі запобігання легалізації доходів, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення є не допоміжною технічною процедурою, а базовим правовим інструментом, через який первинний фінансовий моніторинг набуває свого превентивного змісту. У міжнародному вимірі така конструкція закріплена

насамперед у Рекомендації 10 FATF, відповідно до якої фінансові установи мають бути зобов'язані здійснювати customer due diligence у випадках встановлення ділових відносин, проведення разових операцій понад порогові значення, виникнення підозри або сумнівів щодо достовірності раніше отриманих даних. FATF прямо пов'язує належну перевірку з ідентифікацією клієнта, встановленням і верифікацією бенефіціарного власника, з'ясуванням мети та характеру ділових відносин, а також із постійним моніторингом операцій [5; 52; 53].

На національному рівні ця конструкція відтворена і водночас деталізована у Законі України № 361-ІХ. Закон визначає належну перевірку як сукупність заходів, що включають ідентифікацію та верифікацію клієнта, встановлення кінцевого бенефіціарного власника або його відсутності, з'ясування мети та характеру майбутніх ділових відносин чи фінансової операції, постійний моніторинг ділових відносин та забезпечення актуальності документів, даних і інформації про клієнта [2]. Стаття 11 цього Закону встановлює, що суб'єкт первинного фінансового моніторингу зобов'язаний здійснювати кожен із заходів належної перевірки, а обсяг конкретних дій має визначатися з урахуванням ризик-профілю клієнта, мети відносин, суми операцій, регулярності та тривалості взаємодії [2].

У вітчизняній доктрині спостерігається відносна єдність у визнанні належної перевірки клієнта ключовим елементом фінансового моніторингу, проте існують відмінності у розумінні її правової природи. Я. Я. Пушак і Н. В. Трушкіна розглядають фінансовий моніторинг у широкому безпековому контексті та підкреслюють, що ефективність протидії економічній злочинності залежить від поєднання ризик-орієнтованого підходу, механізму належної перевірки, дистанційної верифікації клієнтів і встановлення кінцевих бенефіціарних власників [54]. Такий підхід є функціональним, оскільки він акцентує на інструментальній єдності названих елементів. П. С. Борцевич,

аналізуючи сучасні аспекти правового регулювання фінансового моніторингу, звертає увагу на фінансовий моніторинг як механізм подолання економічної злочинності, що передбачає не лише технічну фіксацію даних про клієнта, а й правове забезпечення фінансової розвідки та превентивного реагування [24]. Д. А. Петрюк, зі свого боку, наголошує на тому, що належна перевірка клієнта в українській практиці повинна розглядатися крізь призму міжнародних стандартів FATF, Basel Committee, Egmont Group та ЄС, тобто як елемент багаторівневої системи міжнародної імплементації, а не лише національної комплаєнс-процедури [12].

Разом із цим наукові підходи істотно розходяться у відповіді на питання, чи є належна перевірка самостійним правовим інститутом, чи лише процедурним блоком у межах ширшого інституту фінансового моніторингу. У публікації О. П. Тавлуя фінансовий моніторинг охарактеризовано як спосіб протидії легалізації незаконних доходів, а отже належна перевірка сприймається як одна з правових форм такого контролю [55]. Натомість О. О. Дмитрик та О. В. Воронова, досліджуючи проблеми реалізації повноважень суб'єктами первинного фінансового моніторингу на прикладі адвокатської діяльності, фактично виходять із того, що належна перевірка є самостійним комплексом юридичних обов'язків, виконання яких трансформує професійну діяльність окремих спеціально визначених суб'єктів і безпосередньо впливає на межі професійної незалежності та конфіденційності [41]. Така постановка питання є методологічно важливою, оскільки виводить дискусію із площини суто технічного комплаєнсу у площину конституційно значущого балансу між приватною автономією клієнта, професійною таємницею та публічним інтересом у протидії фінансовим злочинам [127].

Нормативна модель Закону № 361-ІХ загалом відповідає Рекомендації 10 FATF. Закон визначає чіткі випадки, коли належна перевірка є обов'язковою, зокрема при встановленні ділових відносин, наявності підозри, здійсненні

платіжних операцій без відкриття рахунка, проведенні операцій з віртуальними активами від 30 тисяч гривень, виникненні сумнівів щодо раніше отриманих даних, а також при разових порогових операціях [2]. Крім того, ідентифікація та верифікація клієнта мають бути здійснені до встановлення ділових відносин або проведення операції, хоча за наявності ефективного управління ризиками верифікація може бути завершена невдовзі після першого контакту з клієнтом [2]. Така конструкція узгоджується з сучасним європейським підходом, адже AMLR ЄС також передбачає загальний обов'язок здійснювати весь комплекс CDD measures до встановлення відносин, але дозволяє відтермінування окремих елементів у ситуаціях низького ризику за умови належного управління такими ризиками [8].

Однак саме на етапі національної реалізації виявляються основні правові проблеми. Насамперед це проблема нормативної невизначеності окремих категорій, які мають суттєве значення для правозастосування. Закон оперує такими поняттями, як «офіційні та/або надійні джерела», «належні заходи», «якнайшвидше після першого контакту», не розкриваючи достатньою мірою ані критеріїв надійності джерел, ані граничних часових меж для завершення верифікації, ані стандарту достатності дій суб'єкта первинного фінансового моніторингу. За відсутності уніфікованої міжсекторальної методики це спричиняє нерівномірність регуляторного тлумачення і створює умови для формалізованого виконання обов'язків, коли перевірка зводиться до збирання документів за чек-листом без ґрунтовного розуміння поведінкового профілю клієнта [2; 17; 24].

Не менш суттєвою є проблема меж належної перевірки щодо спеціально визначених суб'єктів первинного фінансового моніторингу, насамперед адвокатів і нотаріусів. Закон передбачає, що адвокати, адвокатські бюро, адвокатські об'єднання, нотаріуси та особи, які надають юридичні послуги, можуть не виконувати обов'язки щодо належної перевірки і не повідомляти

спеціально уповноважений орган у разі надання послуг із захисту, представництва інтересів у суді чи консультацій щодо такого захисту і представництва [2]. Формально ця норма спрямована на захист професійної таємниці, однак її практичне застосування породжує подвійний ризик. З одного боку, надто вузьке тлумачення винятку може поставити під загрозу незалежність адвокатури. З іншого боку, надто широке його прочитання здатне створювати необґрунтовані зони виключення з AML-контролю. Саме тому О. О. Дмитрик та О. В. Воронова обґрунтовано підкреслюють потребу збалансованого співвідношення між цілями фінансового моніторингу і збереженням незалежності адвокатської професії [41].

Окремий проблемний вимір пов'язаний із цифровізацією належної перевірки. FATF у Guidance on Digital ID наголошує, що в цифровому контексті традиційні інструменти верифікації не завжди застосовні, а цифрові системи ідентифікації можуть бути належним інструментом CDD за умови оцінки рівня надійності технології, архітектури і врядування системи [53]. ЄС також фіксує в AMLR, що технологічний прогрес робить можливими безпечну дистанційну або електронну ідентифікацію і дистанційне здійснення належної перевірки, при цьому нормативні технічні стандарти мають забезпечити технологічну нейтральність [8]. Український Закон № 361-IX не заперечує використання відкритих і надійних джерел та допускає варіативність способів верифікації, однак комплексний уніфікований правовий режим віддаленої перевірки, однаково застосовний до всіх категорій суб'єктів первинного фінансового моніторингу, досі залишається фрагментованим. Це особливо відчутно в умовах поширення фінтех-моделей, електронної комерції та віртуальних активів [2; 8; 16; 26; 53].

Отже, належна перевірка клієнтів у правовій системі України вже має достатньо розвинену нормативну конструкцію, яка у своїй основі відповідає стандартам FATF та сучасному європейському підходу. Водночас її слабким

місцем залишається не стільки відсутність базових обов'язків, скільки недостатня визначеність критеріїв належності джерел, меж допустимого спрощення, вимог до дистанційної верифікації та меж професійних винятків. Саме тому проблема неефективності первинного фінансового моніторингу в цій частині має розглядатися як проблема якості правової деталізації та однаковості правозастосування, а не як проблема відсутності загальної законодавчої моделі.

Проблематика кінцевого бенефіціарного власника посідає центральне місце у сучасному AML/CFT праві, оскільки саме анонімізація контролю над юридичними особами та правовими утвореннями є однією з найпоширеніших технологій легалізації кримінальних активів. FATF пов'язує ідентифікацію бенефіціарного власника одночасно з двома групами стандартів. По-перше, Рекомендація 10 вимагає ідентифікувати бенефіціарного власника під час CDD і вживати розумних заходів для верифікації його особи, а щодо юридичних осіб і правових утворень, розуміти структуру власності та контролю [5]. По-друге, Рекомендація 24 після змін 2022 року значно посилила вимоги до прозорості юридичних осіб, зобов'язавши держави забезпечити доступ компетентних органів до адекватної, точної та актуальної інформації про справжніх власників компаній, а також підтримала багатоканальний підхід, що поєднує дані самих компаній, реєстри, інформацію від публічних органів та інші механізми, які забезпечують швидкий і ефективний доступ до відомостей [5; 51].

Національний законодавець загалом імплементував цю модель. Закон № 361-ІХ визначає кінцевого бенефіціарного власника як фізичну особу, яка здійснює вирішальний вплив на діяльність клієнта та/або фізичну особу, від імені якої проводиться фінансова операція [2; 135]. Для юридичних осіб закон закріплює обов'язок підтримувати інформацію про КБВ та структуру власності в актуальному стані, повідомляти державного реєстратора про зміни у тридцятиденний строк і подавати документи, що підтверджують такі зміни [2]. Одночасно закон створює й механізм повідомлення про розбіжності між

відомостями реєстру та інформацією, яка є в розпорядженні державних органів, правоохоронних органів та суб'єктів первинного фінансового моніторингу [2]. Цей механізм концептуально важливий, оскільки він переводить суб'єкта первинного фінансового моніторингу із пасивного споживача реєстрових даних у статус активного учасника верифікації бенефіціарної інформації.

Особливо значущим є те, що частина восьма статті 11 Закону № 361-ІХ забороняє суб'єкту первинного фінансового моніторингу покладатися виключно на відомості Єдиного державного реєстру. Суб'єкт має витребувати структуру власності, вживати належних заходів для перевірки достовірності відомостей про КБВ, пересвідчитися, що він знає, хто є таким власником, і здійснювати ці дії з використанням ризик-орієнтованого підходу [2]. У цьому положенні відображено один із найважливіших міжнародних висновків останнього десятиліття, а саме те, що реєстр сам по собі не є гарантією достовірності. Реєстр є джерелом відомостей, але не замінює процедуру юридичного та фактичного встановлення контролю. Саме в цьому контексті актуальності набуває порівняння українського законодавства з підходом FATF, який у *Guidance on Beneficial Ownership of Legal Persons* прямо виходить із переваги багатоканальної моделі над одноточною [2; 51].

Українська наука загалом підтримує такий підхід. Я. Я. Пушак і Н. В. Трушкіна відносять ідентифікацію кінцевих бенефіціарних власників до числа ключових елементів сучасного фінансового моніторингу, без яких неможливе ані належне оцінювання ризику, ані реальне перекриття каналів легалізації активів [54]. О. П. Тавлуй, досліджуючи теоретико-правовий механізм фінансового моніторингу, акцентує, що протидія легалізації незаконних доходів передбачає не формальне декларування структури контролю, а її змістовне з'ясування через юридичні та організаційні засоби контролю [55]. Д. А. Петрюк, аналізуючи українську практику у світлі міжнародних стандартів, також виходить із того, що питання прозорості бенефіціарної власності є одним із центральних індикаторів

реальної адаптованості національної системи до глобального AML/CFT режиму [12; 15].

Попри наявність у законі формально розвинених норм, саме встановлення КБВ залишається найбільш проблемною ланкою первинного фінансового моніторингу. Перша проблема має концептуальний характер і полягає у складності самого критерію «вирішального впливу». Формально-часткове володіння не охоплює всіх можливих варіантів контролю, а реальний вплив може здійснюватися через ланцюги компаній, номінальних утримувачів, договори довірчого управління, інструменти корпоративного контролю, неочевидні сімейні чи ділові зв'язки. Саме тому FATF у тлумаченні поняття *beneficial owner* підкреслює каскадність заходів і можливість переходу до встановлення осіб, які здійснюють контроль іншими способами, а якщо таких ідентифікувати не вдалося, то до ідентифікації *senior managing official* без зміни змісту самого поняття бенефіціарного власника [5]. У ЄС AMLR прямо передбачає аналогічну модель, коли після вичерпання всіх можливих засобів встановлення натурального бенефіціара суб'єкт повинен зафіксувати, що такого власника не ідентифіковано, і встановити всіх осіб, які обіймають посади старших керівних посадових осіб [8].

Друга проблема полягає у структурній обмеженості національних реєстрових даних і перевірочних можливостей суб'єктів первинного фінансового моніторингу щодо іноземних корпоративних ланцюгів, трастів та подібних правових утворень. Закон № 361-IX містить вимоги щодо отримання інформації про засновників, довірчих власників, захисників, вигодоодержувачів або групу вигодоодержувачів та інших осіб, які здійснюють вирішальний вплив на діяльність трасту [2; 156]. Однак на практиці доступ до достовірної інформації про такі структури нерідко залежить від закордонних юрисдикцій, режиму корпоративної прозорості у них, а також від реальної готовності клієнта надавати розгорнуті пояснення. Саме тому вимога не покладатися виключно на ЄДР є

правильною за своїм змістом, але недостатньою без розбудови міжреєстрової взаємодії, міжнародних каналів доступу до інформації та єдиного національного стандарту аналізу структур власності.

Третя проблема стосується ефективності механізму розбіжностей. Українське законодавство передбачає повідомлення про розбіжності між відомостями про КБВ і структурою власності та інформацією, що міститься в ЄДР, а також внесення відмітки про можливу недостовірність таких відомостей [2]. Така модель є прогресивною, однак її результативність залежить від двох факторів, які наразі не можна визнати повністю забезпеченими. Перший фактор, оперативність перевірки і фактичного усунення розбіжності. Другий фактор, реальна спроможність реєстратора перевірити складні багаторівневі корпоративні конструкції. Європейський Союз у AMLD6 розглядає повідомлення про розбіжності як ефективний механізм перевірки точності інформації у центральних реєстрах і прямо вимагає, щоб будь-яка виявлена розбіжність оперативно повідомлялася та усувалася, а FIU, інші компетентні органи і зобов'язані суб'єкти мали прямий і своєчасний доступ до бенефіціарної інформації [48]. Українська модель рухається у цьому ж напрямі, але поки що не досягла необхідного рівня швидкості та інституційної узгодженості.

Четверта проблема, недостатня превентивна сила юридичної відповідальності за подання неточної або неактуальної бенефіціарної інформації. MONEYVAL у П'ятому раунді оцінювання України прямо вказав на відсутність належного процесу чи законодавчих повноважень, які б гарантували, що вся інформація в реєстрі є коректною, точною та актуальною, а також відзначив, що низка прогалів у Recommendation 24 та обмежена переконливість санкцій негативно впливають на запобігання зловживанню юридичними особами [7]. Оцінювачі окремо звернули увагу на те, що відсутність верифікації бенефіціарної інформації, яка міститься в USR, має матеріальний вплив на ефективність системи, а застосовувані санкції не виглядають пропорційними масштабу

проблеми [7]. Ці висновки, попри подальші законодавчі зміни, зберігають доктринальну цінність, оскільки йдеться не лише про технічну прогалину минулого, а про постійну загрозу перетворення реєстрів на декларативні масиви даних без достатньої перевіркової інфраструктури.

Отже, правові проблеми встановлення кінцевих бенефіціарних власників в Україні полягають не у відсутності загального нормативного обов'язку, а у складності доведення реального контролю, фрагментарності перевірочних алгоритмів, обмеженій ефективності механізму розбіжностей та недостатній переконливості відповідальності за недостовірні дані. Звідси випливає, що подальше вдосконалення законодавства має бути спрямоване на посилення не декларативної, а перевіркової функції реєстру, на розширення доступу до достовірних джерел інформації та на уніфікацію стандарту аналізу багаторівневих структур контролю.

Ризик-орієнтований підхід у сфері фінансового моніторингу став тією концептуальною рамкою, яка змінила саму логіку AML/CFT регулювання. Якщо попередні моделі тяжіли до формально однакових вимог щодо всіх клієнтів, то сучасний підхід виходить із необхідності диференціювати превентивні заходи пропорційно до реального ризику. FATF прямо зазначає, що держави, компетентні органи та суб'єкти повинні ідентифікувати, оцінювати й розуміти ризики та вживати відповідних заходів для їх мінімізації, а risk-based approach дозволяє ефективніше розподіляти ресурси і застосовувати превентивні заходи пропорційно характеру ризиків [5; 99]. Європейський AMLR розвиває цю логіку, підкреслюючи, що ризик-орієнтований підхід має бути пропорційним природі бізнесу, його складності, розміру суб'єкта та видам ризиків, які він несе, а також що ризик за своєю природою змінний і впливає на належний рівень CDD measures [8].

Національне законодавство імплементує цю ідею доволі послідовно. Стаття 7 Закону № 361-IX встановлює обов'язок суб'єкта первинного

фінансового моніторингу застосовувати ризик-орієнтований підхід, враховуючи критерії ризику, пов'язані з клієнтом, географією, продуктами, послугами і способом їх надання, причому такий підхід має бути пропорційним характеру та масштабу діяльності суб'єкта [2]. Закон вимагає здійснювати оцінку та переоцінку ризиків, документувати результати, підтримувати їх в актуальному стані, брати до уваги типологічні дослідження, результати національної оцінки ризиків та рекомендації державних регуляторів [2]. Важливо й те, що закон прямо перелічує низку категорій, щодо яких високий ризик підлягає обов'язковому встановленню, включаючи клієнтів із юрисдикцій, що не виконують міжнародні рекомендації, іноземні фінансові установи в кореспондентських відносинах, іноземних публічних діячів, санкційних осіб, клієнтів із непрозорою структурою власності та клієнтів, пов'язаних із державою-агресором [2].

У вітчизняній науці одна з найбільш змістовних спроб концептуалізації цього підходу належить В. М. Сосенку, який обґрунтовує, що ризик-орієнтований підхід має подвійну природу і водночас є принципом права та принципом фінансово-правового інституту фінансового моніторингу. Автор визначає його як базове підґрунтя побудови внутрішньої системи фінансового моніторингу, що полягає у визначенні, оцінці та розумінні ризиків легалізації коштів і вжитті заходів щодо управління ними [11; 14]. Це важливе доктринальне положення, оскільки воно дозволяє відійти від сприйняття ризик-орієнтованого підходу як суто методичної опції суб'єкта й побачити в ньому нормативний стрижень усього інституту. Я. Я. Пушак і Н. В. Трушкіна підтримують інструментальне розуміння цього підходу, розглядаючи його у зв'язку з належною перевіркою, дистанційною верифікацією та встановленням КБВ [54; 170]. О. О. Дмитрик і О. В. Воронова, аналізуючи спеціально визначених суб'єктів, наголошують, що ризик-орієнтований підхід не може руйнувати галузеві засади діяльності таких суб'єктів і має бути збалансований із професійними гарантіями [41].

Попри достатню нормативну розвиненість, у практиці застосування ризик-орієнтованого підходу накопичилися істотні правові проблеми. Передусім це проблема формалізму. Обов'язок оцінювати та переоцінювати ризики, документувати ризик-профілі, запроваджувати внутрішні критерії ризику нерідко реалізується через громіздкі формальні матриці, які задовольняють потреби перевіряючих органів, але не забезпечують реального розуміння поведінкових патернів клієнта. Така деформація є закономірною в умовах, коли нормативні вимоги детально фіксують обов'язок документувати, але менш детально врегульовують алгоритм змістовного аналітичного оцінювання. MONEYVAL ще у 2017 році зауважив, що хоча Україна має достатнє розуміння основних ML/TF ризиків і Національний банк демонструє належне розуміння ризиків у банківському секторі, розуміння ризиків у різних секторах і регуляторів залишається нерівномірним [7]. Цей висновок залишається релевантним і сьогодні, оскільки ризик-орієнтований підхід ефективний лише за умови однорідної аналітичної спроможності всіх суб'єктів системи.

Друга проблема пов'язана з небезпекою автоматизованого перенесення окремих ризикових індикаторів у площину фактичної дискримінації або так званого de-risking. ЄС у AMLR окремо підкреслює, що інформація, отримана під час customer due diligence, не повинна використовуватися для практик de-risking, які фактично обходять інші юридичні зобов'язання без досягнення AML/CFT цілей [8]. Для українського права це має особливе значення, оскільки Закон № 361-ІХ після змін 2023 року прямо передбачає відповідальність суб'єкта первинного фінансового моніторингу за неналежне застосування ризик-орієнтованого підходу до політично значущих осіб, включаючи встановлення необґрунтованого рівня ризику або вжиття непропорційних заходів, а у разі відмови такому клієнту вимагає надання письмового пояснення причин відмови [2]. Тобто закон уже визнає, що високий ризик не дорівнює автоматичній відмові та не звільняє суб'єкта від обов'язку діяти обґрунтовано і пропорційно. Це є

важливим кроком від спрощеної репресивної логіки до правової моделі, в якій ризик слугує фактором посилення заходів перевірки, а не самодостатньою підставою для виключення клієнта з фінансової системи.

Третя проблема полягає у фрагментації секторіальних підходів до визначення критеріїв ризику. Закон № 361-IX покладає на Національний банк України та уповноважений центральний орган функцію встановлення критеріїв ризиків для різних категорій суб'єктів [2]. Така модель цілком зрозуміла для секторів, де рівень ризику та характер операцій істотно різняться. Проте вона водночас створює небезпеку надмірної роз'єднаності регуляторних підходів, коли банки, небанківські фінансові установи, адвокати, аудитори, посередники з нерухомості та постачальники послуг, пов'язаних з обігом віртуальних активів, фактично діють у різних методичних реальностях. Для розвиненої ризик-орієнтованої системи це є викликом, оскільки клієнт і його поведінкові ризики можуть перетинати кілька секторів одночасно. Європейська модель пішла шляхом глибшої гармонізації: AMLR встановлює спільні регуляторні рамки CDD, а AMLA отримує повноваження розробляти нормативні технічні стандарти та санкціонувати серйозні порушення вимог щодо customer due diligence [8; 9].

Четверта проблема безпосередньо пов'язана з цифровізацією ризику. К. В. Єфремова слушно наголошує на тому, що фінансові технології одночасно підвищують безпеку транзакцій і створюють нові зони ризику для фінансової безпеки держави, а цифрові інструменти можуть як сприяти прозорості, так і вимагати нових процедур контролю [16]. У сфері первинного фінансового моніторингу це означає, що ризик-орієнтований підхід уже не може спиратися лише на традиційні критерії клієнта, географії і продукту. Він має враховувати технологічний дизайн сервісу, ступінь віддаленості контакту з клієнтом, використання електронної ідентифікації, операції з віртуальними активами, нові типології обходу санкцій і транснаціональні схеми розмивання контролю через цифрові платформи [2; 16; 53; 147]. Саме тому формальна наявність ризикової

матриці без постійного її оновлення на основі типологічних досліджень і реального обміну даними не забезпечує належної якості первинного фінансового моніторингу.

Отже, ризик-орієнтований підхід у правовій системі України має одночасно дві площини, нормативно-принципову і процедурно-методичну. У першій площині він уже став одним із системоутворювальних принципів фінансового моніторингу. У другій площині він досі стикається з формалізацією, фрагментацією критеріїв, ризиком неправомірного de-risking і недостатньою адаптованістю до цифрових бізнес-моделей. Саме тому вирішення проблеми неефективності первинного фінансового моніторингу потребує не декларативного посилення ризик-орієнтованого підходу, а підвищення якості даних, методик, міжсекторальної уніфікації та процесуальних гарантій пропорційності.

У сфері належної перевірки клієнтів, встановлення КБВ та ризик-орієнтованого підходу вплив міжнародних стандартів на українське законодавство має не формальний, а безпосередньо структуроутворювальний характер. Закон № 361-IX відтворює базову архітектуру FATF: обов'язковість customer due diligence, пріоритет ризик-орієнтованої моделі, спеціальний режим для політично значущих осіб, підхід до бенефіціарної прозорості, відмежування спрощених і посиленних заходів перевірки [2; 5]. У цьому сенсі можна говорити про достатній рівень горизонтальної імплементації глобального стандарту. Однак сучасний етап розвитку європейського AML-права показує, що наступний крок має полягати у переході від загальних законодавчих конструкцій до більш детальної, уніфікованої та технологічно адаптованої нормативної моделі.

AMLR ЄС 2024 року становить особливий інтерес саме для українського законодавця, оскільки він більше не обмежується рамковим закріпленням принципів, а формує деталізований та безпосередньо застосовний набір правил щодо CDD. Регламент перелічує всі ключові елементи customer due diligence,

включаючи ідентифікацію та верифікацію клієнта, встановлення бенефіціарних власників, розуміння мети і природи відносин, визначення PEP-статусу, аналіз джерела коштів та постійний моніторинг [8; 127]. Одночасно ЄС дуже чітко розмежовує *simplified due diligence* і *enhanced due diligence*. Для ситуацій низького ризику допускається, зокрема, відтермінування верифікації до 60 днів, зменшення частоти оновлення даних і ступеня моніторингу, але за умови достатнього контролю, а в разі сумнівів щодо достовірності даних, підозри у відмиванні чи зникнення ознак низького ризику спрощений режим повинен бути припинений [8]. Для ситуацій високого ризику Регламент вимагає не лише аналізу складних, незвично великих або безцільних операцій, а й отримання додаткової інформації про клієнта і КБВ, джерело коштів та багатства, причин проведення операцій, погодження вищим керівництвом і посиленого моніторингу [8].

Для України це означає, що наступний етап гармонізації не може обмежуватися простим запозиченням понять. Необхідним є запровадження більш чіткого мінімального набору даних, який має збиратися щодо різних категорій клієнтів, уніфікація правил відстроченої верифікації, деталізація умов застосування *simplified due diligence*, а також вироблення єдиного стандарту *enhanced due diligence* щодо джерела коштів і джерела багатства для клієнтів високого ризику. Наразі Закон № 361-IX встановлює загальний обов'язок здійснювати посилені заходи перевірки щодо клієнтів високого ризику і вимагає аналізувати складні, незвично великі, незвично проведені операції або операції без очевидної економічної чи законної мети [2]. Проте європейська модель більш детально визначає, які саме інструменти утворюють зміст посиленої перевірки, і це може слугувати орієнтиром для подальшого розвитку української підзаконної та секторальної методичної бази [2; 8; 122].

Не менш показовим є європейський підхід до бенефіціарної прозорості. AMLD6 виходить із того, що центральні реєстри є не просто сховищами даних, а

активними елементами AML/CFT інфраструктури. Саме тому він приділяє велику увагу повідомленню про розбіжності, оперативному їх усуненню, прямому і безфільтровому доступу FIU та інших компетентних органів до бенефіціарної інформації, а також доступу зобов'язаних суб'єктів до реєстрів у межах customer due diligence [48]. Крім того, ЄС пов'язує інформацію про бенефіціарну власність не лише з AML/CFT цілями, а й із запобіганням обходу цільових фінансових санкцій, що є надзвичайно актуальним для України у воєнний період [48]. У національному праві аналогічні ідеї вже присутні, але поки що не отримали такого ступеня інституційної завершеності. Зокрема, механізм розбіжностей існує, однак масштаб його процесуального та технологічного забезпечення ще не відповідає європейському рівню інтегрованості [2; 48].

Показовою є і нова інституційна архітектура ЄС. Регламент 2024/1620 створює AMLA як орган, що покликаний забезпечити уніфікацію практик нагляду, розроблення технічних стандартів та застосування санкцій за серйозні, систематичні або повторні порушення CDD-вимог [9]. У свою чергу, AMLR прямо передбачає розроблення нормативних технічних стандартів з customer due diligence, включаючи мінімальний обсяг інформації, способи верифікації та можливість дистанційного проведення перевірки з дотриманням принципу технологічної нейтральності [8; 9]. Для України цей напрям становить особливу цінність, оскільки одна з причин неефективності первинного фінансового моніторингу полягає у розриві між загальним текстом закону та специфікою секторіальних алгоритмів дій. Європейська модель показує, що розв'язання цієї проблеми можливе шляхом поєднання рамкового закону з технічно деталізованими, але уніфікованими стандартами нижчого рівня.

Отже, міжнародні стандарти FATF і новітні правові механізми Європейського Союзу дозволяють зробити принциповий висновок: головною проблемою українського регулювання у досліджуваній сфері є вже не відсутність

базових інститутів, а недостатній ступінь їх правової деталізації, цифрової сумісності та міжсекторальної уніфікації. Відтак пріоритетом подальших реформ має стати не чергове розширення загальних законодавчих формул, а поглиблення процедурної якості належної перевірки, перевіркової сили режиму встановлення КБВ та аналітичної спроможності ризик-орієнтованого підходу.

Проведений аналіз дає підстави стверджувати, що правові проблеми належної перевірки клієнтів, встановлення кінцевих бенефіціарних власників і застосування ризик-орієнтованого підходу мають комплексний характер і водночас концентруються у декількох взаємопов'язаних вузлах.

По-перше, належна перевірка клієнта в українському законодавстві вже сформована як розгалужений комплекс обов'язків суб'єкта первинного фінансового моніторингу, який загалом відповідає Рекомендації 10 FATF та сучасному європейському підходу. Проблема полягає не у відсутності нормативної моделі, а у збереженні надто широких оціночних категорій, фрагментарності методичних роз'яснень і нерівномірності практики між різними секторами первинного фінансового моніторингу, особливо щодо дистанційної верифікації та спеціально визначених суб'єктів.

По-друге, встановлення кінцевих бенефіціарних власників є найбільш уразливою ланкою системи, оскільки саме тут найсильніше виявляється розрив між формальною наявністю даних і фактичним знанням про реального контролера клієнта. Законодавча заборона покладатися виключно на ЄДР є правильною, однак без багатоканальної моделі перевірки, швидкого механізму усунення розбіжностей, доступу до закордонних джерел та дієвої відповідальності за недостовірні дані ця заборона не забезпечує належного практичного результату.

По-третє, ризик-орієнтований підхід в Україні вже набув значення системоутворювального принципу, однак на рівні правозастосування він часто редукується до формального документообігу або, навпаки, використовується як

виправдання непропорційних обмежень і de-risking практик. Його реальне функціонування потребує якісніших даних, міжсекторальної узгодженості критеріїв ризику, регулярного оновлення типологій і нормативних гарантій пропорційності.

По-четверте, міжнародні стандарти FATF і новітній AML-пакет ЄС демонструють, що подальше вдосконалення українського законодавства має бути спрямоване на процедурну уніфікацію customer due diligence, посилення перевіряючості режиму бенефіціарної прозорості, впровадження технологічно нейтральних стандартів дистанційної ідентифікації та мінімізацію регуляторної фрагментації між різними категоріями зобов'язаних суб'єктів.

Авторське узагальнення полягає у тому, що неефективність первинного фінансового моніторингу у досліджуваній частині зумовлена насамперед браком якісної правової конкретизації і забезпечувальних механізмів. Тому пріоритетними напрямками розв'язання окреслених проблем мають стати законодавче й підзаконне встановлення мінімального уніфікованого стандарту даних для CDD за видами клієнтів, правове закріплення єдиного стандарту використання «офіційних та надійних джерел», посилення міжреєстрової взаємодії та автоматизованої перевірки відомостей про КБВ, підвищення ефективності механізму повідомлення про розбіжності, а також розроблення чітких правил пропорційного застосування ризик-орієнтованого підходу без трансформації його у практику необґрунтованого виключення клієнтів із легального фінансового обігу.

Висновки до розділу 2

У процесі дослідження правових проблем функціонування системи первинного фінансового моніторингу в Україні встановлено, що ефективність реалізації державної політики у сфері запобігання та протидії легалізації доходів значною мірою залежить від належного правового забезпечення діяльності

суб'єктів первинного фінансового моніторингу, узгодженості механізмів державного нагляду та якості реалізації процедур належної перевірки клієнтів. Аналіз чинного законодавства свідчить, що попри суттєве розширення кола суб'єктів первинного фінансового моніторингу та запровадження ризик-орієнтованого підходу, окремі елементи правового регулювання залишаються недостатньо адаптованими до специфіки діяльності різних категорій суб'єктів, що негативно впливає на результативність виконання ними покладених функцій.

Дослідження правового статусу суб'єктів первинного фінансового моніторингу дало підстави для висновку, що чинна модель правового регулювання побудована переважно на уніфікованому підході до визначення їхніх обов'язків, хоча рівень ризиків та характер здійснюваних фінансових операцій істотно відрізняються залежно від виду діяльності відповідного суб'єкта. Встановлено, що надмірна формалізація окремих процедур призводить до збільшення адміністративного навантаження на суб'єктів первинного фінансового моніторингу без пропорційного підвищення ефективності системи. У зв'язку з цим обґрунтовано необхідність подальшої диференціації правового регулювання залежно від ризиковості діяльності, обсягів фінансових операцій та потенційного впливу окремих суб'єктів на фінансову безпеку держави.

Установлено, що адміністративно-правовий механізм державного управління та нагляду у сфері первинного фінансового моніторингу характеризується складною багаторівневою структурою, до якої залучені Державна служба фінансового моніторингу України, Національний банк України, Міністерство юстиції України, Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку та інші суб'єкти державного фінансового моніторингу. Водночас дослідження виявило наявність окремих проблем координації їх діяльності, дублювання контрольних функцій та недостатнього рівня інтеграції інформаційних ресурсів. Доведено, що однією з ключових причин зниження ефективності системи залишається фрагментарність інформаційної взаємодії між

органами державної влади та суб'єктами первинного фінансового моніторингу. У зв'язку з цим обґрунтовано необхідність розвитку цифрових механізмів обміну інформацією, удосконалення міжвідомчої координації та впровадження єдиних підходів до здійснення ризик-орієнтованого нагляду.

Особливу увагу приділено дослідженню правових проблем належної перевірки клієнтів, встановлення кінцевих бенефіціарних власників та застосування ризик-орієнтованого підходу. Встановлено, що саме ці елементи залишаються найбільш вразливими складовими сучасної системи первинного фінансового моніторингу. Практика правозастосування свідчить про наявність суттєвих труднощів при встановленні реальних власників юридичних осіб у випадках використання багаторівневих корпоративних структур, трастових механізмів та іноземних юрисдикцій. Виявлено, що чинні механізми верифікації інформації про кінцевих бенефіціарних власників не завжди забезпечують належний рівень достовірності відомостей, які використовуються суб'єктами фінансового моніторингу під час оцінки ризиків.

Доведено, що ефективність ризик-орієнтованого підходу значною мірою залежить від якості інформаційного забезпечення діяльності суб'єктів фінансового моніторингу та можливості отримання актуальних відомостей з державних реєстрів та інших інформаційних систем. Водночас наявність розбіжностей між окремими інформаційними ресурсами, обмежений рівень автоматизованої перевірки даних та недостатня інтеграція державних реєстрів створюють додаткові ризики помилкового оцінювання клієнтів і фінансових операцій. У зв'язку з цим обґрунтовано доцільність удосконалення механізмів автоматизованої верифікації відомостей про кінцевих бенефіціарних власників та розширення можливостей міжвідомчого інформаційного обміну.

Отже, проведене дослідження дозволило дійти висновку, що основними причинами недостатньої ефективності функціонування системи первинного фінансового моніторингу в Україні є недосконалість окремих елементів

правового статусу суб'єктів первинного фінансового моніторингу, фрагментарність адміністративно-правових механізмів координації та нагляду, а також наявність суттєвих проблем у сфері належної перевірки клієнтів і встановлення кінцевих бенефіціарних власників. Усунення зазначених недоліків потребує комплексного вдосконалення законодавства, розвитку цифрової інфраструктури фінансового моніторингу та запровадження сучасних механізмів інформаційної взаємодії між усіма учасниками національної системи AML/CFT.

РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА У СФЕРІ ПЕРВИННОГО ФІНАНСОВОГО МОНІТОРИНГУ

3.1. Оскарження рішень і дій суб'єктів державного фінансового моніторингу: судова практика та зарубіжний досвід

Оскарження рішень і дій у сфері фінансового моніторингу має розглядатися у двох взаємопов'язаних вимірах. Перший вимір охоплює публічно-правові спори щодо рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів державного фінансового моніторингу, тобто спеціально уповноваженого органу та інших органів, наділених регуляторними і наглядовими повноваженнями. Другий вимір стосується спорів за участю суб'єктів первинного фінансового моніторингу, насамперед банків, фінансових компаній, нотаріусів, адвокатів та інших спеціально визначених суб'єктів, які формально не є суб'єктами владних повноважень, однак реалізують встановлені законом превентивні обов'язки, що істотно впливають на майнову та організаційну сферу клієнта. Саме другий вимір у сучасних умовах генерує найбільший масив практичних конфліктів, пов'язаних із відмовою у встановленні або підтриманні ділових відносин, відмовою у проведенні фінансової операції, зупиненням операцій, закриттям рахунків та проведенням КУС-процедур [2; 28; 45; 140].

Нормативною основою такого поділу є Закон України № 361-ІХ, який визначає систему фінансового моніторингу, окремо виділяє державний та первинний рівні, а у статті 18 прямо закріплює повноваження і обов'язки суб'єктів державного фінансового моніторингу. У чинній редакції державне регулювання і нагляд здійснюються, зокрема, Національним банком України, Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку, центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізацію державної

політики у відповідній сфері, Міністерством юстиції України та Міністерством цифрової трансформації України. Поряд із цим спеціально уповноважений орган, яким є Державна служба фінансового моніторингу України, наділений власним комплексом аналітичних, інформаційних та процесуальних повноважень, у тому числі щодо подальшого зупинення фінансових операцій [2].

Процесуальна матриця оскарження рішень суб'єктів державного фінансового моніторингу визначається Кодексом адміністративного судочинства України. Завданням адміністративного судочинства є ефективний захист прав та інтересів особи від порушень з боку суб'єктів владних повноважень, а під час перевірки правомірності оскаржуваних рішень суд має оцінювати їх не лише крізь призму формальної законності, а й за критеріями мети повноваження, обґрунтованості, безсторонності, добросовісності, розсудливості, пропорційності, врахування права особи на участь у процесі прийняття рішення та своєчасності [56]. Юрисдикція адміністративних судів поширюється на публічно-правові спори фізичних та юридичних осіб із суб'єктом владних повноважень щодо оскарження його рішень, дій чи бездіяльності, а у разі задоволення позову суд може, зокрема, визнати індивідуальний акт протиправним і скасувати його [56]. Це означає, що для спорів із НБУ, Мін'юстом, НКЦПФР, Держфінмоніторингом та іншими органами визначальними стають саме стандарти адміністративної юстиції, а не лише спеціальні антилегалізаційні приписи [56; 145].

У науковій літературі простежуються два основних підходи до осмислення цього блоку відносин. Перший підхід акцентує публічно-управлінську природу фінансового моніторингу та розглядає його передусім як інструмент захисту фінансової безпеки і національних інтересів. Саме у такому ключі юридичний механізм державного фінансового моніторингу оцінюють О. П. Гетманець та А. В. Добровінський, які підкреслюють, що ефективність цього механізму прямо залежить від чіткості компетенції суб'єктів, належного нормативного

оформлення їх дій та узгодженості між контрольно-наглядовою і правоохоронною функціями [14]. Другий підхід, виразно представлений у роботі М. В. Шевченка, виходить з того, що надмірна абстрактність законодавчих і підзаконних вимог, поверховість методичних актів та нечіткість оціночних категорій породжують правову невизначеність і, як наслідок, створюють ризик свавільного застосування санкцій або інших обмежувальних заходів до суб'єктів первинного фінансового моніторингу [41]. У свою чергу, В. Першин у межах аналізу суб'єктного складу первинного фінансового моніторингу доводить, що конфігурація прав та обов'язків кожної групи суб'єктів безпосередньо залежить від особливостей їхнього правового статусу, а отже, і модель судового захисту не може бути однаковою для банку, нотаріуса, адвоката чи іншого спеціально визначеного суб'єкта [28]. Близьку за логікою позицію займає П. С. Борцевич, який розглядає фінансовий моніторинг як складний механізм, що поєднує елементи фінансового контролю, фінансової розвідки та адміністративного нагляду, а тому конфлікти в цій сфері завжди перебувають на межі приватного й публічного права [24].

Отже, правова природа спорів у сфері фінансового моніторингу є змішаною: пряме оскарження рішень державних суб'єктів належить до адміністративної юрисдикції, тоді як спори з первинними суб'єктами здебільшого виникають у площині приватноправових відносин, але оцінюються через імперативні стандарти спеціального антилегалізаційного законодавства. Саме ця подвійність і зумовлює складність подальшого вдосконалення правових механізмів судового захисту.

На рівні безпосереднього судового контролю за діяльністю суб'єктів державного фінансового моніторингу найбільше практичне значення мають спори про застосування заходів впливу, результати перевірок, приписи або інші індивідуальні акти, які обмежують діяльність суб'єктів первинного фінансового моніторингу чи створюють для них несприятливі правові наслідки. Закон № 361-

IX прямо наділяє суб'єктів державного фінансового моніторингу повноваженнями щодо здійснення нагляду, проведення планових, позапланових і безвиїзних перевірок, інформування спеціально уповноваженого органу про виявлені порушення, використання інформації про можливі порушення для перевірок, а також надання методичної допомоги суб'єктам первинного фінансового моніторингу [2]. При цьому за останні роки законодавець суттєво посилив процесуальні можливості НБУ. Зокрема, Національний банк отримав право на постійний безвиїзний нагляд, проведення перевірочних операцій без попередження, а також спеціально врегульований порядок доведення до відома суб'єкта документа, яким фіксується порушення вимог законодавства у сфері фінансового моніторингу [2].

Ключовим орієнтиром для оцінки меж дискреції регулятора стала постанова Верховного Суду від 28 лютого 2023 року у справі № 640/9004/20. У науковому аналізі цього рішення М. В. Шевченко наголошує, що Верховний Суд фактично поставив під сумнів практику використання нечітких та недостатньо конкретизованих ознак «ризикової діяльності» як самодостатньої підстави для регуляторного втручання. За висновком суду, законодавче закріплення розпливчастих критеріїв ризиковості створює для банків та інших зобов'язаних суб'єктів ситуацію правової невизначеності, коли вони не здатні наперед передбачити межі дозволеної поведінки, а це несумісно з принципом передбачуваності державного примусу [9; 41]. Саме ця справа показова тим, що у спорах із НБУ суд не обмежується формальною перевіркою наявності в регулятора компетенції, а оцінює якість нормативної основи застосованого заходу, достатність доказування, зрозумілість критерію порушення і відповідність втручання принципу пропорційності [9; 41; 56; 96].

Зазначена правова позиція має системний характер. Вона демонструє, що судовий контроль у сфері фінансового моніторингу не може зводитися до автоматичного підтвердження регуляторних оцінок під приводом

спеціалізованості сфери чи технічної складності ризик-орієнтованого підходу. Навпаки, що більшою є дискреція суб'єкта державного фінансового моніторингу, то вищими мають бути вимоги до мотивування, доказової бази та нормативної визначеності підстав втручання. Саме на цьому акцентує й М. В. Шевченко, пов'язуючи ефективність первинного фінансового моніторингу не лише із суворістю нагляду, а насамперед із тим, наскільки чітко суб'єкти ринку розуміють зміст своїх обов'язків та критерії відповідальності [23; 41].

Водночас на відміну від практики щодо НБУ, відкрита і систематизована судова практика саме щодо Мін'юсту, НКЦПФР, Держфінмоніторингу та інших державних суб'єктів у цій сфері залишається фрагментарною. Це не означає відсутності спорів як таких, але вказує на кілька важливих тенденцій. По-перше, частина спорів взагалі не доходить до касаційного рівня, залишаючись на стадії рішень судів першої або апеляційної інстанцій. По-друге, короткостроковий характер деяких заходів, наприклад рішень про зупинення фінансових операцій спеціально уповноваженим органом на строк до семи робочих днів, об'єктивно зменшує процесуальну привабливість їх окремого оскарження, особливо якщо надалі конфлікт переходить у кримінально-процесуальну площину [2]. По-третє, значний обсяг конфліктів у практиці фактично «переноситься» на рівень спорів між клієнтом і первинним суб'єктом, де рішення чи сигнали органів державного фінансового моніторингу виступають опосередкованою, а не безпосередньою причиною порушеного права [2; 45].

Особливу увагу слід звернути на статтю 35 Закону № 361-ІХ, яка, з одного боку, передбачає імунітет суб'єктів фінансового моніторингу, їх посадових осіб і працівників від відповідальності за шкоду, заподіяну при проведенні фінансового моніторингу, якщо вони діяли у межах закону, а з іншого боку, прямо встановлює, що шкода, заподіяна незаконними діями державних органів унаслідок здійснення державного фінансового моніторингу, відшкодовується з державного бюджету [2]. Отже, законодавець визнає потенційну деліктну

відповідальність держави у разі неправомірного наглядового або аналітичного втручання, однак на практиці реалізація цього механізму залежить від того, наскільки позивач здатен довести протиправність акту або дії, наявність шкоди і причинний зв'язок між ними [2; 56].

У контексті предмета доказування важливо також, що адміністративний суд зобов'язаний перевірити не лише зовнішню форму рішення, а й внутрішню логіку регуляторного висновку. Якщо орган посилається на ризик-орієнтований підхід, він повинен показати, які саме факти, джерела інформації, критерії ризику та процедурні дії стали підставою для втручання. Інакше ризик-орієнтований підхід перетворюється із методологічного інструменту на ширму для вільного адміністративного розсуду. Саме тому наукова позиція О. П. Гетманець та А. В. Добровінського про необхідність чіткого правового механізму державного фінансового моніторингу, який би поєднував ефективність і юридичну визначеність, набуває безпосереднього прикладного значення в площині судового оскарження [14].

Отже, українська практика оскарження рішень державних суб'єктів фінансового моніторингу демонструє дві ключові закономірності. Перша полягає в тому, що Верховний Суд дедалі жорсткіше контролює якість правової визначеності та мотивованості регуляторного втручання. Друга полягає у фрагментарності оприлюдненої практики щодо більшості державних суб'єктів, що саме по собі є індикатором потреби у кращій систематизації рішень і створенні більш прозорих процедур досудового та судового перегляду.

Попри те, що назва підрозділу акцентує саме суб'єктів державного фінансового моніторингу, для повного вирішення поставленого наукового завдання методологічно недостатньо обмежитися лише прямими публічно-правовими спорами. У практичному вимірі найбільший масив конфліктів концентрується довкола дій суб'єктів первинного фінансового моніторингу, насамперед банків, оскільки саме вони безпосередньо взаємодіють із клієнтом,

приймають рішення про відмову в обслуговуванні, блокування або зупинення операцій, розірвання ділових відносин, запит документів для підтвердження джерел походження коштів та оцінки ризику клієнта [2; 45].

Положення статті 23 Закону № 361-IX наділяють суб'єкта первинного фінансового моніторингу правом зупинити підозрілу фінансову операцію, а за наявності підозри у вчиненні відповідного кримінального правопорушення покладають обов'язок зупинити її на два робочі дні. Спеціально уповноважений орган, своєю чергою, може прийняти рішення про подальше зупинення таких операцій на строк до семи робочих днів. Закон також прямо встановлює, що таке зупинення не є підставою для цивільно-правової відповідальності суб'єкта первинного фінансового моніторингу, якщо він діяв у межах покладених законом завдань [2]. НБУ у Положенні № 65 деталізує цю модель і передбачає, що банк зобов'язаний відмовитися від встановлення або підтримання ділових відносин чи проведення операції у випадках, передбачених законом, має право відмовитися від проведення підозрілої фінансової операції, а також повинен унормувати у внутрішніх документах порядок прийняття відповідних рішень і перелік уповноважених працівників, які можуть їх ухвалювати [45].

Саме з цієї нормативної конструкції випливає головна особливість спорів із первинними суб'єктами. Формально клієнт стикається не з владним адміністративним актом, а з дією або рішенням приватного учасника ринку. Проте зміст такого рішення визначається не вільним розсудом сторін договору, а імперативними вимогами антилегалізаційного законодавства. Унаслідок цього класичні приватноправові позовні вимоги про поновлення обслуговування, визнання неправомірним блокування рахунку, відшкодування збитків або моральної шкоди не можуть оцінюватися без аналізу дотримання статей 15 і 23 Закону № 361-IX та підзаконних актів НБУ. Таким чином, у таких спорах відбувається своєрідна «публіцизація» приватного договору [2; 45].

У науковому вимірі ця проблема пов'язується насамперед з категорією правової визначеності. М. В. Шевченко слушно підкреслює, що абстрактне визначення низки обов'язків суб'єктів первинного фінансового моніторингу та недостатня конкретизація змісту методичних і підзаконних актів фактично перекладають на банки, фінансові компанії, нотаріусів і адвокатів надмірний обсяг інтерпретаційної відповідальності, що неминуче породжує свавільні або щонайменше непрозорі рішення [41]. В. Першин, аналізуючи суб'єктний склад первинного фінансового моніторингу, також виходить із того, що різноманітність цих суб'єктів потребує не лише диференціації обов'язків, а й точного визначення процедурних гарантій для осіб, на яких поширюються наслідки їхніх рішень [28]. Близький за змістом підхід міститься й у дослідженні О. Дмитрик, О. Воронової, О. Макух та О. Парашенко, які на прикладі адвокатської діяльності переконливо доводять, що досягнення цілей фінансового моніторингу не може відбуватися ціною руйнування професійної незалежності та таємниці, а отже, вся система заборон і обмежень повинна будуватися на засадах збалансованості та пропорційності [58].

Звідси випливає загальна логіка оцінки судом спорів між клієнтом і первинним суб'єктом фінансового моніторингу. Якщо банк або інший суб'єкт доводить, що діяв у межах чітко визначеної законом і внутрішніми документами процедури, зафіксував підстави ризику, належно оформив висновок відповідального працівника, повідомив Держфінмоніторинг у передбачених випадках і не вийшов за межі строків чи видів обмеження, суд, як правило, має підстави визнати таке втручання правомірним. Натомість якщо відмова чи блокування ґрунтуються на загальних посиланнях на «політику банку», «ризиковість клієнта», «внутрішню перевірку» без індивідуалізованого обґрунтування та без демонстрації зв'язку між конкретними фактами і законною підставою втручання, правова позиція суб'єкта первинного фінансового моніторингу стає вразливою. У цьому сенсі банки та інші зобов'язані суб'єкти не

можуть прикривати договірною автономією відсутність належної AML-процедури [2; 41; 45].

Особливо показовим у цьому контексті є те, що чинне регулювання вже містить окремі елементи процесуальної справедливості. Так, щодо клієнтів, які належать до категорії PEP, НБУ вимагає від банку протягом п'яти робочих днів надати письмове або електронне пояснення з обґрунтуванням причин відмови, а також скласти письмовий висновок, підписаний керівником банку і погоджений відповідальним працівником [45; 57]. Це рішення регулятора має принципове значення. Воно демонструє, що законодавець і регулятор здатні поєднувати превентивну функцію фінансового моніторингу з мінімальними гарантіями прозорості для клієнта. Проте нинішня модель є фрагментарною і не охоплює весь масив відмов, зупинень та закриттів рахунків [45].

Саме тут виявляється одна з головних колізій національної практики. З одного боку, суб'єкт первинного фінансового моніторингу не повинен розголошувати інформацію, яка може свідчити про повідомлення Держфінмоніторингу або про внутрішні підозри, оскільки це створює ризик так званого tip-off. З іншого боку, повна відсутність мотивування робить рішення фактично неперевірюваним для клієнта і суттєво ускладнює судовий контроль. Тому реальна проблема полягає не в тому, чи надавати клієнту повні причини відмови, а в тому, як законодавчо побудувати двошарову модель мотивування, за якої клієнтові надається відкрита та безпечна частина пояснення, а суду, на вимогу, подається конфіденційний масив доказів для перевірки законності та пропорційності втручання [2; 45; 58].

Отже, судові спори за участю суб'єктів первинного фінансового моніторингу є не периферійним, а центральним елементом проблематики оскарження у сфері фінансового моніторингу. Вони демонструють, що неефективність національного механізму полягає не лише у змісті матеріальних

обов'язків, а й у недостатньо розвинених процедурних гарантіях для осіб, щодо яких застосовуються обмежувальні заходи.

Зарубіжний досвід свідчить, що ключова лінія судового контролю у сфері фінансового моніторингу проходить через пошук балансу між публічним інтересом у протидії легалізації доходів та приватними правами особи на доступ до власних коштів, повагу до приватного життя, захист персональних даних, комерційну передбачуваність та професійну таємницю. Саме тому найбільш цінними для українського законодавця є не окремі санкційні кейси як такі, а ті прецеденти, які виробили стандарти допустимого обмеження прав у межах AML/CFT-режиму [59-62].

У практиці Європейського суду з прав людини знаковою є справа *Michaud v. France*, в якій Суд визнав сумісними з Конвенцією вимоги щодо інформування про підозрілі операції у сфері діяльності адвокатів, але лише за наявності адекватних гарантій професійної таємниці та процедурного фільтру. Значення цього рішення для українського контексту подвійне. По-перше, воно підтверджує, що сам по собі фінансовий моніторинг не є несумісним із професійною незалежністю адвоката чи іншого спеціально визначеного суб'єкта. По-друге, воно показує, що втручання стає конвенційно прийнятним лише тоді, коли правовий режим містить достатні процесуальні запобіжники від надмірного або автоматизованого застосування обов'язків повідомлення [58; 60]. У цьому сенсі позиція українських дослідників про необхідність збалансування цілей фінансового моніторингу та збереження адвокатської таємниці повністю корелює з європейським правозахисним стандартом [58-60].

Не менш важливе значення має рішення Суду Європейського Союзу у сполучених справах *C-37/20* і *C-601/20* (*Luxembourg Business Registers, WM and Sovim SA*), яким було визнано, що загальний і необмежений публічний доступ до відомостей про кінцевих бенефіціарних власників є непропорційним втручанням у права на приватність і захист персональних даних [61]. Для

українського права це має принциповий висновок: навіть у сфері боротьби з відмиванням коштів держава не може посилатися на абсолютний примат публічного інтересу. Прозорість бенефіціарної структури є необхідною, але режим доступу до такої інформації повинен бути сегментованим, цільовим та функціонально обґрунтованим. Цей підхід значущий і для спорів про надання інформації у межах КУС-процедур, оскільки ставить вимогу пропорційності не лише перед клієнтом, а й перед органом, який формує правила доступу до даних [59; 61].

Англійська судова практика у справах **K Ltd and another v National Westminster Bank Plc and others** та **Shah v HSBC Private Bank (UK) Ltd** виробила іншу, але не менш важливу лінію. Її сутність полягає в тому, що банк, який діє в межах законодавства про підозрілі операції, не зобов'язаний розкривати клієнтові інформацію в обсязі, який здатний знівелювати AML-режим або становити «tipping off». Водночас захист банку не є безумовним. Ключовим стає доведення того, що підозра існувала реально, була сформована добросовісно й мала розумний фактичний ґрунт у момент прийняття рішення про затримку, відмову чи повідомлення компетентному органу [62]. Для української практики це надзвичайно корисний орієнтир, оскільки він дозволяє подолати хибну дихотомію між повною безвідповідальністю банку та вимогою повного розкриття причин відмови клієнтові. Іноземний досвід показує, що оптимальною є модель, за якої суд має доступ до повного доказового масиву, але клієнт отримує лише ту частину обґрунтування, яка не знищує саму превентивну суть фінансового моніторингу [62].

Особливу увагу заслуговує нова інституційна архітектура Європейського Союзу. Регламент (ЄС) 2024/1620, яким створено AMLA, передбачає не лише концентрацію прямих наглядових повноважень щодо окремих зобов'язаних суб'єктів, а й спеціальний механізм внутрішнього адміністративного перегляду рішень агентства. У структурі AMLA створюється Administrative Board of

Review, незалежний орган із п'яти осіб із належним досвідом у сфері AML/CFT. До нього можуть звертатися фізичні та юридичні особи, яким адресовано рішення AMLA або яких воно прямо та індивідуально стосується. Такий орган може розглядати не лише питання допустимості скарги й законності рішення, а й питання про тимчасове зупинення його дії. Після цього виконавчий орган агентства має ухвалити нове мотивоване рішення з урахуванням висновку Board of Review [8]. Це рішення законодавця ЄС є концептуально важливим і для України, оскільки пропонує проміжну, інституційно автономну та спеціалізовану форму перегляду, яка не замінює суд, але суттєво знижує ризик затягування конфлікту і водночас підвищує якість первинного адміністративного рішення [8].

Поряд із цим Регламент (ЄС) 2024/1624, який формує новий матеріально-правовий каркас європейського AML-regime, прямо орієнтує суб'єктів на здійснення належної перевірки, поточного моніторингу та застосування заходів, що мають бути належними і пропорційними рівню ризику [59]. Для оціночних спорів, пов'язаних із блокуванням операцій, відмовою у встановленні ділових відносин або посиленими заходами до клієнтів високого ризику, цей нормативний акцент на пропорційності має пряму методологічну вагу й для національного права [41; 59].

Отже, зарубіжний досвід підтверджує, що ефективний механізм оскарження в AML/CFT-сфері неможливий без трьох елементів: по-перше, без судового контролю за пропорційністю і достатністю фактичного підґрунтя втручання; по-друге, без процедурних гарантій конфіденційного, але перевірюваного мотивування рішень; по-третє, без інституцій проміжного адміністративного перегляду, які дають можливість швидко виправити помилки до звернення до суду.

Проведений аналіз дає підстави стверджувати, що проблема неефективності оскарження у сфері фінансового моніторингу в Україні має не стільки юрисдикційний, скільки процедурно-нормативний характер. В Україні

загалом існують процесуальні форми захисту, як адміністративні, так і цивільні чи господарські. Проте законодавство не створює достатньо чіткого алгоритму доведення правомірності втручання ані для державного регулятора, ані для первинного суб'єкта фінансового моніторингу. Саме тому ключовим напрямом удосконалення має стати не механічне розширення санкційних або контрольних повноважень, а підвищення юридичної визначеності їх реалізації [2; 41; 56].

По-перше, доцільним є законодавче закріплення у Законі № 361-IX мінімальних універсальних стандартів мотивування рішень про відмову у встановленні чи підтриманні ділових відносин, про відмову у проведенні операції, закриття рахунку та зупинення фінансової операції. Такі стандарти мають бути двошаровими. Відкрита частина повідомлення адресувалася б клієнту і містила б категорію підстави, часові межі заходу, інформацію про право на звернення зі скаргою чи позовом та вказівку на джерело правового регулювання. Конфіденційна частина повинна надаватися суду або уповноваженому органу й містити повний масив внутрішніх даних про підозру, оцінку ризику, документи КУС, висновки відповідального працівника та історію комунікації з Держфінмоніторингом. Саме така модель дозволить одночасно уникнути забороненого «tipping off» і забезпечити реальний, а не декларативний судовий контроль [2; 45; 62].

По-друге, українському законодавцю варто створити спеціалізований механізм досудового адміністративного перегляду рішень суб'єктів державного фінансового моніторингу за моделлю AMLA Administrative Board of Review. Йдеться не про загальний розгляд скарг у межах Закону України «Про звернення громадян», а про особливу колегіальну процедуру перегляду індивідуальних рішень НБУ, НКЦПФР, Мін'юсту, Мінцифри, Мінфіну та, у відповідних межах, рішень спеціально уповноваженого органу. Такий орган повинен мати строковий порядок розгляду, можливість рекомендувати зупинення дії оскарженого акта, обов'язок надавати мотивований висновок і вимогу до суб'єкта владних

повноважень повторно ухвалити рішення з урахуванням цього висновку [8]. Запровадження подібної моделі зменшило б кількість суто процедурних спорів і водночас підвищило б якість первинного державного рішення ще до звернення до суду [8].

По-третє, потребує уточнення співвідношення між імунітетом суб'єктів фінансового моніторингу та правом особи на відшкодування шкоди. Частина третя статті 35 Закону № 361-ІХ фактично встановлює функціональний імунітет суб'єктів фінансового моніторингу, якщо вони діяли у межах завдань, обов'язків і способу, передбачених законом. Однак саме питання про те, що означає «діяли у межах» закону, залишається надто розмитим. Доцільно встановити, що суб'єкт первинного фінансового моніторингу може посилатися на цей імунітет лише за умови документального підтвердження проходження всіх ключових стадій внутрішньої АМЛ-процедури, включно з фіксацією ризикових індикаторів, строків і суб'єкта прийняття рішення. Для державних суб'єктів має бути окремо визначений порядок презумпції протиправності у випадках відсутності належного мотивування або втрати ключових матеріалів перевірки [2; 45; 56].

По-четверте, необхідно нормативно конкретизувати низку оціночних понять, які сьогодні є ґрунтом для суперечок і скасування регуляторних рішень у суді. До таких понять належать, зокрема, «ризикова діяльність у сфері фінансового моніторингу», «неналежна система управління ризиками», «підозріла діяльність клієнта», «неможливість виконання належної перевірки», «неприйнятно високий ризик». Підхід Верховного Суду у справі № 640/9004/20 показує, що збереження цих категорій у надмірно абстрактному вигляді руйнує передбачуваність правозастосування [9; 41]. Конкретизація може бути досягнута не через вичерпне перерахування всіх можливих ситуацій, а через встановлення обов'язкового мінімуму критеріїв, джерел інформації та індикаторів, які потрібно зафіксувати перед застосуванням заходу впливу [9; 41].

По-п'яте, на рівні підзаконного регулювання слід уніфікувати процедури комунікації з клієнтом. НБУ вже показав можливість побудови більш коректного механізму щодо РЕР-клієнтів, коли банк зобов'язаний надати письмове пояснення причин відмови та належно зафіксувати управлінське рішення [45]. Аналогічний підхід необхідно поширити на інші категорії відмов і припинення обслуговування у стандартизованому, безпечному для режиму фінансового моніторингу обсязі. Така уніфікація має значення не лише для прав клієнта, а й для самого банку, оскільки створює доказовий слід, без якого його позиція у спорі лишається вразливою [45].

Нарешті, держава повинна перейти від епізодичної публікації роз'яснень до системного оприлюднення анонімізованих оглядів типових кейсів, у яких би відображалися підстави і стандарти втручання у сфері фінансового моніторингу. Це особливо важливо щодо практики НБУ, Мін'юсту, НКЦПФР та Держфінмоніторингу, а також щодо типових ситуацій первинного фінансового моніторингу. Наукова критика, сформульована М. В. Шевченком, якраз і стосується того, що методичне забезпечення в Україні залишається надто загальним, тоді як застосування санкцій та обмежувальних заходів вимагає значно більш детального і зрозумілого орієнтування суб'єктів [41].

Отже, вдосконалення національного законодавства у сфері оскарження рішень і дій суб'єктів фінансового моніторингу має здійснюватися у чотирьох взаємопов'язаних напрямках: посилення правової визначеності підстав втручання, запровадження конфіденційно перевірюваного мотивування, створення спеціалізованого досудового механізму перегляду та забезпечення належної доказової архітектури для потенційного судового спору.

Підсумовуючи, слід констатувати, що оскарження рішень і дій у сфері фінансового моніторингу в Україні перебуває на перетині адміністративного, фінансового, банківського та приватного права. У спорах з державними суб'єктами фінансового моніторингу визначальними є стандарти

адміністративної юстиції, тобто перевірка законності, мети, обґрунтованості, добросовісності та пропорційності втручання. У спорах із суб'єктами первинного фінансового моніторингу домінують приватноправові форми захисту, але вони не можуть бути належно оцінені без застосування імперативних норм AML/CFT-законодавства. Саме тому найбільш продуктивною для подальшого розвитку національного законодавства є концепція поєднаного захисту, за якої публічно-владне і приватне втручання підлягають єдиному тесту передбачуваності, доказовості та пропорційності [2; 8; 41; 45; 56].

Окремо слід зауважити, що відкрита і систематизована національна судова практика саме щодо рішень Мін'юсту, НКЦПФР, Держфінмоніторингу та інших державних суб'єктів у загальнодоступних джерелах поки що значно менш повна, ніж практика спорів між клієнтами та банками чи іншими первинними суб'єктами. Це є не недоліком методології дослідження, а характеристикою самої емпіричної бази, яка ще потребує офіційної систематизації. Водночас уже наявні рішення Верховного Суду та зарубіжні прецеденти дають достатні підстави для висновку, що головною причиною конфліктності в цій сфері є не сама інтенсивність фінансового моніторингу, а дефіцит передбачуваних процедур, належного мотивування й ефективного механізму перегляду. Саме усунення цього дефіциту становить пріоритетний напрям удосконалення національного законодавства у просторі первинного фінансового моніторингу.

3.2. Використання матеріалів фінансового моніторингу у міжнародному співробітництві та кримінальному провадженні в умовах воєнного стану

У межах цього підрозділу вирішується наукове завдання щодо визначення особливостей використання матеріалів фінансового моніторингу у міжнародному співробітництві та кримінальному провадженні в умовах воєнного стану. Для теми дисертації про напрями подолання неефективності первинного

фінансового моніторингу це питання має системоутворювальне значення, оскільки ефективність первинного фінансового моніторингу не завершується на стадії виявлення підозрілої фінансової операції. Її реальна цінність вимірюється тим, наскільки інформація суб'єкта первинного фінансового моніторингу трансформується у фінансову розвідку, далі у міжвідомчу взаємодію, потім у міжнародний обмін, а зрештою у належні та допустимі докази у кримінальному провадженні. Саме цей ланцюг сьогодні в Україні зазнає найбільшого випробування в умовах воєнного стану, коли одночасно посилюються ризики відмивання доходів, фінансування тероризму, обходу санкцій, незаконного виведення активів, використання транскордонних платіжних механізмів та втрати доказової інформації через бойові дії [2; 5; 63; 64].

Вихідною тезою має бути те, що матеріали фінансового моніторингу не можуть ототожнюватися ані з повідомленням про підозрілу фінансову операцію, ані з доказом у кримінальному провадженні. За логікою Закону України № 361-ІХ спеціально уповноважений орган, яким є Держфінмоніторинг, виконує функції збирання, оброблення та аналізу інформації про фінансові операції, а також міжнародного інформаційного обміну, при цьому саме аналітичний результат цієї діяльності набуває форми узагальнених матеріалів та додаткових узагальнених матеріалів, що спрямовуються правоохоронним і розвідувальним органам [2]. FATF у Рекомендації 29 визначає підрозділ фінансової розвідки як національний центр для отримання, аналізу та поширення результатів аналізу підозрілих повідомлень та іншої релевантної інформації, а в Інтерпретаційній ноті підкреслює, що операційний аналіз має ідентифікувати конкретні цілі, активи, зв'язки й можливі доходи від злочину [64]. Отже, нормативна модель і національного, і міжнародного рівня виходить з того, що матеріали фінансового моніторингу мають первинно аналітичну, а не суто доказову природу [2; 64].

У сучасній українській науці можна виокремити кілька підходів до тлумачення цієї правової природи. М. С. Уткіна послідовно розглядає фінансовий

моніторинг як складний адміністративно-правовий механізм, у якому аналітична функція державного ПФР є центральним елементом між превенцією та примусовою реакцією держави, а міжнародний вимір цього механізму визначається як окрема площина ефективності всієї системи [68]. М. В. Шевченко акцентує не стільки на вторинному державному рівні, скільки на якості методичного забезпечення первинного фінансового моніторингу, доводячи, що низька стандартизація внутрішніх процедур СПФМ безпосередньо знижує якість інформації, яка надходить до Держфінмоніторингу, а отже, і придатність подальших узагальнених матеріалів для міжвідомчого та міжнародного використання [23]. Н. М. Франковська, досліджуючи кримінально-правову охорону порядку здійснення первинного фінансового моніторингу, фактично зсуває акцент з адміністративної природи на кримінально-правові наслідки, підкреслюючи, що матеріали фінансового моніторингу виконують не тільки сигнальну, а й структуроутворювальну функцію для доказування у справах, пов'язаних з легалізацією доходів та пов'язаними предикатними діями [69]. Т. В. Забаштанська та О. Ю. Чередниченко пов'язують ефективність фінансового моніторингу з новітніми загрозами цифровізації, вказуючи, що в умовах цифрових фінансових сервісів, дистанційної ідентифікації та високої швидкості транзакцій ключовою стає саме здатність аналітичного сигналу бути оперативно інтегрованим у механізми державного реагування [42]. Нарешті, О. М. Рєзнік та А. В. Рубаненко прямо пов'язують фінансовий моніторинг з національною безпекою держави, а отже, підкреслюють, що його матеріали мають оцінюватися не лише через призму окремого кримінального провадження, а й через призму стійкості держави в умовах війни [15].

Порівняння цих підходів дає підстави стверджувати, що вітчизняна доктрина рухається від вузького розуміння фінансового моніторингу як адміністративної процедури до міжгалузевого бачення, в якому матеріали фінансового моніторингу осмислюються як особлива форма фінансової розвідки.

Водночас залишається істотна методологічна прогалина. Частина авторів акцентує на адміністративно-правовій природі таких матеріалів, частина на їх кримінально-процесуальному потенціалі, але недостатньо розробленим залишається саме перехідний механізм між цими двома станами. Через це на практиці часто змішується аналітична інформація, яка слугує підставою для перевірки, та доказова інформація, яка може бути використана судом. Для проблеми неефективності первинного фінансового моніторингу ця обставина є принциповою, оскільки навіть якісно виявлена підозріла операція втрачає цінність, якщо закон не забезпечує зрозумілого механізму подальшої процесуальної трансформації її аналітичного відображення [15; 23; 42; 68; 69].

Авторське узагальнення полягає в тому, що матеріали фінансового моніторингу слід визначати як гібридний правовий феномен. За походженням це результат адміністративно-аналітичної діяльності ПФР. За функцією це різновид фінансової розвідки, призначений для ініціювання, орієнтування та забезпечення подальших дій компетентних органів. За доказовим значенням це не самодостатній доказ, а потенційне джерело доказової інформації, яка набуває процесуальної якості лише після її легального включення у порядок доказування, визначений КПК України [2; 5; 63].

Міжнародне співробітництво у сфері протидії відмиванню доходів та фінансуванню тероризму має дворівневу природу. З одного боку, це міждержавна співпраця у формах міжнародної правової допомоги, арешту, замороження, конфіскації, екстрадиції та виконання запитів. З іншого боку, це спеціалізований інформаційний обмін між підрозділами фінансової розвідки, який здійснюється швидше, гнучкіше та переважно до початку або паралельно з процесуальними діями. Закон України № 361-ІХ прямо передбачає, що спеціально уповноважений орган за міжнародними договорами, за принципом взаємності або з власної ініціативи здійснює міжнародне співробітництво з відповідними органами іноземних держав щодо обміну досвідом та інформацією, а інформація з

обмеженим доступом може надаватися іноземному органу лише за умови належного рівня її захисту і виключно для використання під час операційного аналізу у справах про відмивання доходів, фінансування тероризму чи пов'язані предикатні діяння [2]. FATF у Рекомендаціях 37, 38 і 40 вимагає від держав забезпечити найширший спектр взаємної правової допомоги, оперативне реагування на прохання про ідентифікацію, відстеження, замороження та конфіскацію активів, а також спроможність компетентних органів швидко, конструктивно й ефективно надавати міжнародне співробітництво і спонтанно, і на запит [5].

Надзвичайно важливо, що український законодавець, фактично імплементуючи стандарти FATF, уже заклав у статті 31 Закону № 361-IX обмеження, яке має фундаментальне значення для подальшого кримінального процесу. Інформація, передана іноземному органу або отримана від нього в межах каналу ПФР, адресована насамперед для операційного аналізу. Це означає, що міжнародний інформаційний обмін між FIU не можна автоматично прирівнювати до міжнародної правової допомоги в розумінні КПК України. Саме в цьому полягає одна з головних особливостей використання матеріалів фінансового моніторингу у міжнародному співробітництві. Вони можуть бути достатніми для аналітичного встановлення схеми, бенефіціарних зв'язків, маршрутів коштів, контрагентів, юрисдикцій та індикаторів санкційного обходу, але для їх судового використання зазвичай необхідне подальше процесуальне підтвердження через механізми міжнародної правової допомоги, тимчасового доступу, витребування банківських документів, отримання процесуальних протоколів і сертифікованих копій документів [2; 5; 63].

З погляду доктрини саме тут проявляється ключова відмінність між науковими підходами. М. С. Уткіна обґрунтовує, що міжнародна співпраця у фінансовому моніторингу є не допоміжним, а самостійним елементом ефективності системи, оскільки фінансові потоки давно носять транскордонний

характер, а отже, національна система без міжнародного інформаційного контуру приречена на фрагментарність [68]. Н. М. Франковська, навпаки, більше фокусує увагу на тому, що для цілей кримінально-правової охорони важливим є не сам факт обміну, а гарантована конвертація отриманих відомостей у процесуально належну форму [69]. Підхід М. В. Шевченка доповнює ці позиції, оскільки він показує, що низька якість первинної інформації на рівні СПФМ зменшує міжнародну придатність матеріалів уже на старті, незалежно від того, наскільки формально досконалі є міжнародні канали обміну [23]. Така розбіжність має не лише теоретичне, а й прикладне значення. Якщо домінує суто адміністративне бачення, законодавець схильний розширювати швидкі канали обміну. Якщо домінує процесуальне бачення, пріоритет віддається гарантіям допустимості та захисту прав особи. У воєнний час потрібен баланс цих двох логік, а не перемога однієї з них [23; 68; 69].

Практична значущість міжнародного виміру підтверджується офіційною статистикою. За даними комплексної адміністративної звітності у сфері ПВК/ФТ/ФРЗМЗ за 2025 рік, в Україні було зафіксовано 3 розслідування, проведені іноземними компетентними органами або спільно з ними, включаючи спільні слідчі групи; 28 запитів про міжнародну правову допомогу щодо арешту активів, направлених до іноземних компетентних органів; 1 отриманий від іноземних органів запит про міжнародну правову допомогу, пов'язаний із конфіскацією активів [65]. Одночасно FATF прямо наголошує на необхідності підтримки багатосторонніх мереж для швидкого міжнародного співробітництва в актив-рекавері та допускає як спонтанний обмін між counterpart authorities, так і обмін з non-counterparts [5]. Це особливо важливо в умовах воєнного стану, коли маршрути переміщення коштів часто швидко змінюються, активи переводяться у кілька юрисдикцій, а зволікання навіть на кілька днів істотно знижує ефективність замороження чи арешту [5; 65].

Окремо слід врахувати, що повномасштабна війна підвищила чутливість ризикової інформації. Держфінмоніторинг офіційно повідомив, що оприлюднення звіту про проведення Національної оцінки ризиків за 2022 рік буде здійснено протягом місяця після скасування воєнного стану [66]. Таке рішення показує, що в умовах війни частина аналітичних напрацювань, які в мирний час становили б звичайний елемент публічної політики, переходить у режим обмеженого доступу через очевидну оборонну цінність. Для міжнародного співробітництва це має подвійний наслідок. По-перше, зростає значення захищених каналів обміну між ПФР. По-друге, посилюється потреба у законодавчому розмежуванні того, що може бути передано іноземному FIU в аналітичному режимі, і того, що повинно отримуватися лише через процесуальні форми міжнародної правової допомоги [2; 66; 67].

Авторське узагальнення тут полягає в тому, що міжнародне використання матеріалів фінансового моніторингу в Україні функціонує у двох паралельних контурах. Перший контур, швидкий, аналітичний та спеціалізований, здійснюється у форматі FIU to FIU та забезпечує встановлення схеми, активів, зв'язків і термінове реагування. Другий контур, повільніший, але процесуально повноцінний, базується на міжнародній правовій допомозі та необхідний для судового використання відповідних відомостей. Неефективність первинного фінансового моніторингу у значній частині зумовлена саме тим, що національне законодавство не достатньо чітко регулює момент і спосіб переходу з першого контуру в другий [2; 5; 63; 65].

З позиції кримінального процесуального права матеріали фінансового моніторингу насамперед виконують функцію джерела відомостей про обставини, які можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення. Стаття 214 КПК України вимагає невідкладного внесення відомостей до ЄРДР після самостійного виявлення обставин з будь-якого джерела, що можуть свідчити про кримінальне правопорушення [63]. Це означає, що узагальнені матеріали

Держфінмоніторингу, відомості від СПФМ, а також результати міжнародного обміну інформацією можуть бути достатнім тригером для початку досудового розслідування. Однак статті 84, 93 і 99 КПК України одночасно вимагають, щоб доказами були фактичні дані, отримані у передбаченому Кодексом порядку, а документами визнавалися лише ті матеріальні носії інформації, які можуть бути використані як доказ факту чи обставин і належно введені у процес [63]. Звідси впливає базове правило: матеріали фінансового моніторингу можуть слугувати підставою для відкриття кримінального провадження і орієнтиром для слідчих дій, але їх автоматичне використання як доказів без процесуальної трансформації створює ризик недопустимості [63].

У практичному вимірі процесуальна трансформація відбувається через декілька ланок. Після надходження матеріалу фінансового моніторингу орган досудового розслідування вносить відомості до ЄРДР, визначає кваліфікацію, після чого збирає докази шляхом тимчасового доступу до речей і документів, витребування документів від банків та інших установ, проведення обшуків, допитів, експертиз, отримання відомостей від іноземних органів у порядку міжнародної правової допомоги [63]. Саме в такій логіці стаття 93 КПК прямо дозволяє стороні обвинувачення збирати докази шляхом витребування та отримання від органів влади, підприємств, установ і організацій речей, документів, відомостей, висновків експертів, актів перевірок та інших процесуальних дій, передбачених Кодексом [63]. У поєднанні зі статтею 99 це означає, що фінансова інформація, спочатку отримана у формі аналітичного сигналу, має бути переведена у форму документів, процесуальних протоколів, банківських виписок, листів-відповідей, сертифікованих копій, висновків спеціалістів, комп'ютерних даних та інших носіїв, придатних для доказування [63].

Саме на цьому етапі проявляється головна науково-практична проблема. Якщо оцінювати матеріали фінансового моніторингу як вже готовий доказ,

відбувається фактичне зміщення меж між аналітичною діяльністю ПФР і кримінальним процесом. Якщо ж оцінювати їх лише як інформаційний привід, недооцінюється їхня висока евристична і доказоорієнтуюча цінність. Франковська наголошує на кримінально-правовій значущості порушень у сфері первинного фінансового моніторингу та на небезпеці формального ставлення до відповідних матеріалів [69]. Шевченко, своєю чергою, пов'язує ефективність подальшого використання з якістю внутрішніх алгоритмів первинного моніторингу, тобто фактично показує причинний зв'язок між недосконалим комплаєнсом СПФМ та майбутніми проблемами доказування [23]. Резнік і Рубаненко правомірно переводять дискусію на рівень національної безпеки, оскільки в умовах війни навіть одне втрачене чи процесуально знецінене повідомлення про ризикову операцію може означати не лише зрив окремого провадження, а й фінансування деструктивної діяльності, пов'язаної з агресором [15]. У цьому контексті матеріали фінансового моніторингу доцільно розглядати як інтелектуальний доказовий навігатор, але не як заміну процесуальним доказам [15; 23; 69].

Офіційна статистика демонструє, що така роль матеріалів фінансового моніторингу є не теоретичною, а реальною. За 2025 рік Держфінмоніторинг сформував та передав до правоохоронних і розвідувальних органів 1441 узагальнений або додатковий узагальнений матеріал, у тому числі 1051 узагальнений і 390 додаткових [65]. За цими матеріалами правоохоронними органами було розпочато 76 кримінальних проваджень, а ще у 430 кримінальних провадженнях узагальнені матеріали використовувалися [65]. До суду було скеровано 42 кримінальні провадження, розпочаті за УМ або такі, в яких вони використовувалися; 20 із них розглянуто судом з винесенням обвинувального вироку; сума арештованого майна у провадженнях, що були скеровані до суду і в яких використано УМ/ДУМ, становила 2966,17 млн грн [65]. Ці показники важливі для дисертаційного висновку: неефективність первинного фінансового

моніторингу не є абстрактною проблемою, вона безпосередньо знижує кількість проваджень, які можуть бути доведені до вироку, і зменшує потенціал арешту активів [65].

У цьому аспекті слід особливо підкреслити значення статті 23 Закону № 361-ІХ. Вона дозволяє суб'єкту первинного фінансового моніторингу зупинити підозрілу фінансову операцію, а спеціально уповноваженому органу приймати рішення про подальше її зупинення та негайно повідомляти правоохоронні органи [2]. У поєднанні зі статтями КПК про арешт майна, тимчасовий доступ і негайну реєстрацію відомостей це створює механізм швидкого реагування, коли матеріал фінансового моніторингу не лише фіксує ризик, а й запобігає подальшому розпорошенню коштів до моменту отримання процесуальних санкцій [2; 63]. У мирний час цей механізм уже був важливим, але під час війни, коли рух активів часто має високу оперативність і транскордонність, його значення зростає кратно [2; 5].

Авторське узагальнення цього блоку полягає в тому, що матеріали фінансового моніторингу у кримінальному провадженні мають подвійне навантаження. Вони є, по-перше, законним інформаційним приводом для невідкладного початку досудового розслідування, а по-друге, моделлю побудови доказової стратегії сторони обвинувачення. Їх використання як процесуальних доказів можливе лише за умови подальшого належного документування, витребування, підтвердження і фіксації відповідно до статей 84, 93, 99 КПК України. Саме незакріпленість цього алгоритму на рівні спеціального закону і КПК слід визнати одним із нормативних чинників неефективності первинного фінансового моніторингу [2; 63; 65].

Воєнний стан не скасував загальних правил використання матеріалів фінансового моніторингу, але істотно змінив контекст їх застосування. Закон України «Про правовий режим воєнного стану» встановлює особливий режим функціонування органів державної влади, допускає тимчасові обмеження прав і

свобод, а в місцевостях, де ведуться бойові дії, передбачає пряме покладення окремих функцій режиму воєнного стану на військове командування та військові адміністрації [64]. Для сфери первинного фінансового моніторингу це означає, що стандартна модель комплаєнсу та інформаційного обміну діє в умовах підвищених безпекових ризиків, обмеженого доступу до територій, евакуації персоналу, втрати частини інформаційної інфраструктури, посилення загроз обходу санкцій, використання посередників, криптоактивів та нових транскордонних каналів виведення коштів [5; 15; 42; 64].

КПК України у статті 615 встановлює особливий режим кримінального провадження в умовах воєнного стану. Якщо відсутній доступ до ЄРДР, рішення про початок досудового розслідування приймається постановою слідчого, дізнавача або прокурора, а відомості вносяться до реєстру за першої можливості. За відсутності можливості складання процесуальних документів негайно допускається фіксація доступними технічними засобами з подальшим оформленням протоколу не пізніше сімдесяти двох годин. У випадку об'єктивної неможливості виконання окремих повноважень слідчим суддею частину з них виконує керівник органу прокуратури. Крім того, копії матеріалів кримінальних проваджень, що здійснюються в умовах воєнного стану, обов'язково зберігаються в електронній формі [63]. Для використання матеріалів фінансового моніторингу це має принципове значення. По-перше, вони можуть стати тим самим «будь-яким джерелом» у сенсі статті 214 КПК, на підставі якого прокуратура чи слідчий в умовах втрати доступу до реєстрів ініціюють негайні дії. По-друге, цифрова природа більшості матеріалів фінансового моніторингу, банківських відомостей, комп'ютерних даних та міжвідомчих електронних повідомлень робить їх особливо придатними для виконання вимоги про резервне електронне зберігання [63].

Не менш важливою є стаття 615-1 КПК України, яка запровадила механізм відновлення втрачених матеріалів кримінального провадження в умовах

воєнного стану. Серед підстав відновлення закон прямо називає наявність фотозйомки, звукозапису, відеозапису та інших носіїв інформації, а також копій документів, засвідчених з використанням кваліфікованого електронного підпису [63]. Для фінансового моніторингу це відкриває принципово новий вимір. Матеріали Держфінмоніторингу, відповіді СПФМ, електронні банківські дані, електронне листування у захищених каналах, цифрові копії документів і журналів подання повідомлень перетворюються не тільки на інструмент розслідування, а й на страховий механізм від втрати доказової бази внаслідок бойових дій, окупації, руйнування приміщень або кібератак [63]. Власне, війна примусила кримінальний процес визнати те, що фінансовий моніторинг практично давно використовує, тобто пріоритет цифрового сліду, часової мітки, електронної автентичності та відтворюваності даних [23; 42; 63].

Водночас воєнний стан не скасовує вимог щодо справедливості процесу. Частина одинадцята статті 615 КПК передбачає, що показання, отримані під час допиту у кримінальному провадженні в умовах воєнного стану, можуть бути використані як докази в суді лише за наявності відеофіксації, а щодо підозрюваного також за обов'язкової участі захисника [63]. Аналогічна логіка повинна бути застосована і до використання матеріалів фінансового моніторингу. Воєнний стан обґрунтовує прискорення і спрощення окремих процедур, але не легалізує обхід базових гарантій допустимості доказів, захисту інформації, права на захист та перевірки доказів стороною захисту [63]. Тому будь-яке розширення прямої доказової сили узагальнених матеріалів Держфінмоніторингу без належних компенсаторних гарантій було б помилковим навіть в умовах війни [63].

Змістовно воєнний стан змінив і предметне поле матеріалів фінансового моніторингу. Якщо до 2022 року доктрина переважно концентрувалася на класичних схемах відмивання коштів, то нині, як слушно зауважують Забаштанська та Чередниченко, у центрі уваги опинилися цифрові фінансові

сервіси, дистанційні моделі обслуговування, ризики віртуальних активів, а також потреба оперативного реагування на новітні фінансові загрози [42]. У контексті національної безпеки, про який пишуть Резнік та Рубаненко, це означає, що матеріали фінансового моніторингу повинні бути придатними не лише для ретроспективного доказування вже вчиненого злочину, а й для упередження фінансування дій, що загрожують обороноздатності та санкційному режиму [15]. Власне, в умовах війни межа між превентивною і репресивною функцією фінансового моніторингу ще більше стирається, а отже закон повинен це прямо врахувати [15; 42].

Авторське узагальнення цього логічного блоку полягає в тому, що воєнний стан не тільки ускладнив використання матеріалів фінансового моніторингу, а й водночас продемонстрував, які саме елементи системи є життєздатними. Найбільш стійкими виявилися цифрові форми фіксації, резервне електронне зберігання, швидкі аналітичні канали між ПФР та правоохоронними органами, а також міжнародний обмін для цілей відстеження активів. Найбільш слабкими залишилися нормативне оформлення переходу від аналітичного матеріалу до доказу, процедурна легалізація іноземної фінансової інформації та стандарти автентифікації електронних фінансових даних [2; 5; 63; 64; 66].

Аналіз чинного законодавства, міжнародних стандартів, доктрини та офіційної практики дає підстави сформулювати комплексний напрям удосконалення національного законодавства. Насамперед доцільно на рівні Закону № 361-IX нормативно визначити поняття «матеріали фінансового моніторингу» як родове поняття, що охоплює узагальнені матеріали, додаткові узагальнені матеріали, результати операційного і стратегічного аналізу, інформацію від СПФМ, а також відомості, отримані у межах міжнародного обміну ПФР. Сьогодні закон оперує окремими проявами цього явища, але не створює його цілісної юридичної конструкції. Саме ця фрагментарність

зумовлює різне тлумачення статусу таких матеріалів у кримінальному процесі [2; 23; 68; 69].

Далі, на рівні КПК України потребує законодавчого закріплення спеціальний алгоритм процесуальної трансформації матеріалів фінансового моніторингу. Оптимально це може бути реалізовано або через доповнення статей 93 і 99, або через окрему норму, яка прямо встановлювала б, що узагальнені матеріали Держфінмоніторингу та матеріали, отримані від іноземних ПФР, є підставою для внесення відомостей до ЄРДР, застосування заходів забезпечення кримінального провадження, витребування документів і проведення слідчих дій, але набувають доказового значення лише після їх перевірки та закріплення у формах, передбачених КПК. Така конструкція одночасно усуне і завищені очікування щодо прямої доказової сили аналітичних матеріалів, і нинішню недооцінку їх процесуальної ролі [2; 63].

Окремої уваги потребує міжнародний вимір. Доцільно законодавчо встановити правило, за яким інформація, отримана Держфінмоніторингом від іноземного FIU і використана як підстава для арешту активів, обшуку, тимчасового доступу або повідомлення про підозру, повинна у разі наміру подальшого використання в суді бути підтверджена через належний канал міжнародної правової допомоги або інший міжнародно-правовий інструмент, допустимий у конкретній справі. Одночасно слід унормувати строки ініціювання такого підтвердження, щоб уникнути ситуації, коли цінна фінансова інформація використовується лише оперативно, але не доходить до судової стадії. Такий підхід відповідатиме і статті 31 Закону № 361-IX, і Рекомендаціям 37, 38, 40 FATF [2; 5; 7].

У воєнний час має бути додатково врегульоване питання електронної автентичності і збереження матеріалів фінансового моніторингу. Статті 615 і 615-1 КПК уже створили загальну рамку електронного резервування та відновлення втрачених матеріалів [63]. Наступним кроком має стати спеціальний порядок

фіксації електронних УМ/ДУМ, метаданих їх створення, журналів передачі, цифрових ідентифікаторів, електронних підписів та відомостей про доступ до них. У поєднанні з цим доцільно передбачити єдиний захищений електронний модуль обігу матеріалів фінансового моніторингу між Держфінмоніторингом, прокуратурою, БЕБ, СБУ, НПУ, НАБУ, ДБР та судами. Для проблеми неефективності первинного фінансового моніторингу це мало б не технічне, а безпосередньо юридичне значення, оскільки забезпечило б безперервність доказового ланцюга та зменшило б ризик втрати або деформації інформації на стиках відомств [23; 42; 63; 65].

Не менш важливо посилити саме первинний рівень фінансового моніторингу. Науково обґрунтованою видається теза, що якість подальшого міжнародного та кримінально-процесуального використання матеріалів прямо залежить від якості початкової аналітичної сировини, яку формують СПФМ. Тому вдосконалення законодавства повинно охоплювати уніфіковані мінімальні вимоги до внутрішніх методик ризик-орієнтованого аналізу, обов'язкові правила фіксації ознак підозрілості, строки та формат подання повідомлень, стандарти внутрішнього документування і вимоги до збереження цифрового сліду підозрілих операцій. Інакше вторинний державний фінансовий моніторинг і кримінальний процес будуть змушені працювати з неякісним і фрагментарним масивом первинних даних [15; 23; 42].

Підсумовуючи, слід сформулювати такий загальний науковий висновок. Особливість використання матеріалів фінансового моніторингу у міжнародному співробітництві та кримінальному провадженні в умовах воєнного стану полягає у поєднанні трьох взаємопов'язаних ознак. Перша ознака, функціональна, полягає у тому, що такі матеріали одночасно виконують сигнальну, аналітичну, координаційну, превентивну та доказоорієнтуючу функції. Друга ознака, процедурна, виявляється у необхідності подвійної трансформації, спочатку з

повідомлення СПФМ у фінансову розвідку ПФР, а потім з фінансової розвідки у процесуально легалізований доказ. Третя ознака, воєнно-правова, виражається у тому, що в умовах воєнного стану істотно зростає значення швидких електронних форм фіксації, резервного цифрового зберігання, транскордонного обміну та термінового арешту активів, але при цьому не зникає вимога щодо допустимості доказів і гарантій права на захист. Саме поєднання цих ознак повинно бути покладене в основу подальшого вдосконалення національного законодавства у сфері первинного фінансового моніторингу [2; 5; 63; 64; 65].

3.3. Гармонізація законодавства України з правом Європейського Союзу та напрями підвищення ефективності первинного фінансового моніторингу

Гармонізація національного законодавства у сфері первинного фінансового моніторингу з правом Європейського Союзу має розглядатися не як технічне копіювання окремих норм *acquis*, а як комплексне зближення цілей, принципів, інституційних рішень і критеріїв результативності. Такий підхід зумовлений самою природою сучасної AML/CFT/CPF системи, яка водночас є частиною механізму забезпечення економічної безпеки, інструментом запобігання легалізації злочинних доходів і складовою міжнародної кооперації у сфері фінансової розвідки. Чинний Закон України № 361-ІХ прямо визначає, що його метою є захист прав та законних інтересів громадян, суспільства і держави, забезпечення національної безпеки шляхом визначення правового механізму запобігання та протидії легалізації доходів, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення [2]. На міжнародному рівні цю ж логіку відображають FATF Recommendations, які встановлюють комплексну і послідовну систему заходів, що мають бути адаптовані до особливостей національних правових і фінансових систем, а FATF Methodology спеціально розрізняє технічну відповідність і фактичну ефективність системи,

наголошуючи, що саме ефективність є центральним елементом оцінювання [5], [6]. Україна перебуває у постійному полі зовнішнього оцінювання MONEYVAL, а на сторінці юрисдикції України офіційно відображені матеріали п'ятого раунду оцінювання 2017 року та наступні enhanced follow-up reports 2019 і 2020 років, що підтверджує тривалий характер міжнародного впливу на національне AML законодавство [47].

У сучасній українській науці сформувалося кілька взаємодоповнювальних підходів до розуміння гармонізації у цій сфері. Іванова розглядає її як ширше регуляторне зближення фінансово-правової системи України зі стандартами ЄС, підкреслюючи, що правове зближення не обмежується суто AML нормами, а охоплює банківський нагляд, інвестиційні послуги, інфраструктуру фінансового ринку і загальну інституційну архітектуру фінансового сектору; водночас авторка наголошує на перепонах інституційної спроможності, складності правової адаптації та впливі воєнно-геополітичного фактора [22]. Петрюк, навпаки, концентрується саме на міжнародних стандартах фінансового моніторингу, ролі FATF, Базельського комітету, Egmont Group та ЄС, акцентуючи увагу на тому, що ключовим викликом для України є не стільки формальне оновлення законодавства, скільки здатність адаптувати його до нових ризиків цифрових фінансових технологій, криптовалют і дистанційних платіжних сервісів [12]. Сосенко пропонує ще глибшу доктринальну перспективу, тлумачачи ризик-орієнтований підхід як принцип права, а не лише як організаційний прийом або методичний стандарт [11]. У працях Борцевича та Тавлуя фінансовий моніторинг оцінюється насамперед як правовий механізм протидії незаконним доходам та економічній злочинності, причому в умовах війни і цифровізації він набуває виразного безпекового змісту [24; 55]. Порівняння цих позицій дозволяє констатувати, що в українській доктрині гармонізація дедалі частіше осмислюється не як вузьке імплементаційне завдання, а як системний процес поєднання європейських правових стандартів із

національними інституційними та безпековими потребами. Отже, перший концептуальний висновок полягає в тому, що ефективна гармонізація можлива лише за умови переходу від формальної транспозиції норм до функціонального наближення всієї системи первинного фінансового моніторингу до європейської моделі. [11; 12; 22; 55].

Особливого значення для такого зближення набуває новий пакет законодавства Європейського Союзу 2024 року. Regulation (EU) 2024/1620 створив Authority for Anti-Money Laundering and Countering the Financing of Terrorism, а також заклав основу інтегрованої наглядової системи Союзу, у якій AMLA та національні наглядові органи мають функціонувати як єдина AML/CFT supervisory system; при цьому прямо підкреслено потребу в послідовному застосуванні методології нагляду, взаємній допомозі між органами та спільному використанні даних і статистики [9]. Regulation (EU) 2024/1624 сформував єдиний rulebook preventive measures для obligated entities, водночас окремо наголосивши, що інформація, отримана в ході customer due diligence, не повинна використовуватися для невинного de-risking, а записи про належну перевірку мають містити підстави відмови у встановленні або продовженні ділових відносин [8]. Directive (EU) 2024/1640 деталізувала міжінституційну частину механізму, встановивши вимогу безпосереднього, нефільтрованого та безоплатного доступу FIUs, інших компетентних органів і саморегульованих організацій до інформації про бенефіціарну власність, а також передбачивши повноваження FIUs щодо тимчасового зупинення використання рахунків або ділових відносин за наявності підозри, але з процесуальними гарантіями судового оскарження [48]. Нарешті, Regulation (EU) 2023/1113 поширив travel rule логіку на transfers of funds і crypto-assets, вимагаючи належної інформації про originator and beneficiary та запроваджуючи ризик-орієнтовані процедури щодо відхилення, повернення чи зупинення переказів віртуальних активів з неповними даними [20]. Ці акти мають не фрагментарний, а архітектурний характер,

оскільки поєднують у межах одного пакета rulebook, supranational supervision, beneficial ownership infrastructure, FIU cooperation і цифровий сегмент переказів. Отже, другий висновок полягає в тому, що орієнтиром для подальшої гармонізації українського законодавства має бути вже не попередня директивна модель AMLD4-AMLD5, а нова системна логіка пакета AMLA-AMLR-AMLD6-TFR. [8; 9; 20; 48].

Водночас аналіз чинного українського законодавства свідчить, що в Україні вже створено низку сильних нормативних і організаційних передумов для такого зближення. По-перше, Закон № 361-IX закріплює дворівневу систему фінансового моніторингу, яка складається з первинного та державного рівнів, і водночас охоплює широкий коло суб'єктів первинного фінансового моніторингу, включаючи банківський сектор, небанківські фінансові установи, операторів платіжних систем, професійних учасників ринків капіталу, адвокатів, нотаріусів, бухгалтерів, податкових консультантів, ріелторів, операторів азартних ігор, осіб, що надають послуги з управління юридичними особами, а також постачальників послуг, пов'язаних з обігом віртуальних активів [2]. По-друге, до суб'єктів державного фінансового моніторингу прямо віднесено Національний банк України, центральний орган виконавчої влади з формування та реалізації державної політики у сфері запобігання та протидії, Міністерство юстиції України, Національну комісію з цінних паперів та фондового ринку, Міністерство цифрової трансформації України і спеціально уповноважений орган [2]. Саме включення Міністерства цифрової трансформації до системи державного фінансового моніторингу і виокремлення постачальників послуг, пов'язаних з обігом віртуальних активів, як самостійної категорії СПФМ слід вважати однією з найбільш сучасних і сильних сторін української моделі, оскільки вона демонструє випереджальну реакцію на цифровізацію фінансового ринку. Легеза і Белов, аналізуючи статус Державної служби фінансового моніторингу України, обґрунтовано підкреслюють її особливу роль як

спеціального органу в системі публічного адміністрування у цій сфері, що також слугує важливою інституційною опорою для подальшої гармонізації [13].

Не менш істотною перевагою є вже нормативно закріплений ризик-орієнтований підхід. Стаття 7 Закону № 361-IX зобов'язує СПФМ застосовувати *risk-based approach*, враховуючи критерії ризику, пов'язані з клієнтом, географією, товарами і послугами, способом надання послуг, а також здійснювати оцінку і переоцінку ризиків, документувати їх результати й підтримувати актуальні *risk profiles* як самого суб'єкта, так і клієнтів [2]. Належна перевірка в Законі побудована як обов'язковий набір дій, а далі диференціюється на посилені та спрощені заходи залежно від рівня ризику [2]. Сосенко слушно наголошує, що ризик-орієнтований підхід у сучасному AML праві слід розуміти як принцип, який визначає зміст правозастосування, а не лише техніку оцінювання [11]. Із цієї точки зору позитивом української моделі є саме те, що законодавець не обмежився загальною декларацією, а поклав на СПФМ обов'язок вести власну систему ідентифікації, класифікації та переоцінки ризиків. Сильним нормативним елементом є також те, що закон пов'язує визначення високого ризику з юрисдикціями, які не виконують рекомендації міжнародних організацій у сфері AML/CFT/CPF, а щодо філій і дочірніх компаній за кордоном прямо орієнтує СПФМ на врахування рівня застосування рекомендацій FATF [2]. Це означає, що українська модель уже містить механізм динамічної рецепції міжнародних стандартів, а не лише разової імплементації. Отже, третій висновок полягає в тому, що Україна має нормативно оформлений фундамент для європеїзації первинного фінансового моніторингу, і цей фундамент полягає передусім у широкому суб'єктному охопленні, цифровій чутливості та реально закріпленому ризик-орієнтованому підході. [2; 11].

До сильних сторін українського законодавства слід віднести і регулювання бенефіціарної власності та політично значущих осіб. Закон № 361-IX визначає кінцевого бенефіціарного власника як фізичну особу, яка здійснює вирішальний

вплив на діяльність клієнта та/або особу, від імені якої проводиться фінансова операція, покладає на юридичних осіб обов'язок виправляти неточності у відомостях про КБВ, а на органи влади, правоохоронні органи, СПФМ та інших осіб - обов'язок повідомляти про виявлені розбіжності щодо бенефіціарної власності до держателя ЄДР [2]. Закон також визначає політично значущих осіб і вимагає від СПФМ застосовувати до PEPs та їхніх пов'язаних осіб додаткові заходи управління ризиками [2]. Франковська в контексті антикорупційного виміру фінансового моніторингу обґрунтовано виходить з того, що саме PEP monitoring є одним із каналів імплементації міжнародних та європейських стандартів у національне право, а тому рівень його нормативної деталізації прямо впливає на здатність первинного моніторингу протидіяти корупційній легалізації доходів. Хоча у цьому підрозділі акцент робиться не на PEPs як окремому інституті, наведене спостереження важливе для оцінки того, чи рухається Україна у напрямі європейської моделі превентивного контролю. Показовим є і те, що закон допускає спрощений режим стосовно клієнтів, якими є установа, орган, офіс або агентство Європейського Союзу, що демонструє вже наявне вбудовування *euorunion-related risk calibration* у національне AML регулювання [2].

Разом з тим наявність сильного нормативного фундаменту не означає відсутності проблем гармонізації. Основна слабкість української моделі полягає у збереженні розриву між юридичною наявністю інституту та вимірюваною ефективністю його функціонування. FATF Methodology прямо вимагає розділяти *technical compliance* та *effectiveness*, а оцінювання держави ґрунтувати на *immediate outcomes* [6]. У цьому сенсі проблема українського законодавства полягає в тому, що його норми значною мірою описують обов'язки, але значно менше уваги приділяють законодавчо оформленим критеріям результативності первинного фінансового моніторингу. Підтримуючи цей підхід, Сус і Коваль пов'язують подальший розвиток системи насамперед із підвищенням якості

ідентифікації та верифікації, удосконаленням ризик-орієнтованого підходу, посиленням технологічної складової та належною організацією роботи СПФМ [26]. Гнаткович, Овчиннікова і Смолінська також підкреслюють необхідність покращення системи фінансового моніторингу в Україні, а Шевченко пов'язує ефективність первинного моніторингу з належним методичним забезпеченням СПФМ, без якого формальні законодавчі приписи не трансформуються у належну практику [23; 70]. Саме тому одним із ключових напрямів гармонізації слід визнати закріплення в національному законодавстві та підзаконному регулюванні не лише формальних обов'язків СПФМ, а й обов'язкових індикаторів їх результативності, які мають кореспондувати з FATF immediate outcomes. Отже, четвертий висновок полягає в тому, що неефективність первинного фінансового моніторингу в Україні значною мірою має не доктринально-термінологічний, а інструментально-оціночний характер. [6; 23; 26]

Ще одна група проблем пов'язана з рівнем інституційної та інформаційної інтеграції. Європейський пакет 2024 року виходить із моделі комплексного supervisory system, де AMLA та національні наглядові органи функціонують як інтегрована система з доступом до релевантних даних [9]. Українське право, навпаки, хоча й фіксує коло суб'єктів державного фінансового моніторингу та обов'язок погоджувати з уповноваженим органом проекти нормативно-правових актів у цій сфері, усе ж залишає систему нагляду і методичного забезпечення секторально диференційованою [2]. Така диференціація не є сама по собі негативною, оскільки різні сектори потребують різних наглядових методик, однак за відсутності стійких механізмів обміну ризиковою інформацією, єдиних цифрових профілів і єдиних показників ефективності вона породжує асиметрію вимог і нерівномірність правозастосування. Іванова слушно пов'язує успішність зближення зі стандартами ЄС з інституційною спроможністю, а не лише з правотворчою активністю [22]. У цьому контексті позитивною основою для

України є вже наявне нормативне закріплення обов'язку враховувати типологічні дослідження спеціально уповноваженого органу та результати національної оцінки ризиків при визначенні критеріїв ризику СПФМ [2]. Проте цього недостатньо, якщо такі типології не інтегруються у повсякденні цифрові комплаєнс-модулі банків, фінансових компаній, адвокатів, нотаріусів та інших СПФМ. Відтак гармонізація має включати не лише правову імплементацію положень AMLA, а й створення національного інформаційного контуру фінансового моніторингу, сумісного із логікою європейського data-driven supervision. [2; 4].

Особливої уваги потребує блок customer due diligence, beneficial ownership і відмови у встановленні або підтриманні ділових відносин. AMLR виходить із того, що customer due diligence records повинні дозволяти наднаглядним органам оцінювати, чи належно calibrated CDD practices у конкретного obliged entity, а також прямо застерігає від використання CDD для свавільного de-risking [8]. Для України це положення має принципове значення, оскільки одна з причин неефективності первинного фінансового моніторингу полягає не лише у слабкості контролю, а й у протилежній крайності, коли формальний страх перед санкціями та невизначеність методичних стандартів стимулюють СПФМ до надмірно обережної, але не завжди обґрунтованої поведінки. Закон № 361-IX уже передбачає належну перевірку, посилені і спрощені заходи, а також вимоги до інформації, що супроводжує платіжну операцію або переказ віртуальних активів [2]. Проте для зближення з AMLR доцільно законодавчо деталізувати обов'язок СПФМ фіксувати підстави відмови від встановлення чи продовження ділових відносин, забезпечити внутрішній аудит таких рішень, а також створити баланс між тайною фінансового моніторингу і правом добросовісного клієнта на мінімально достатнє повідомлення про категорію підстав відмови, якщо таке повідомлення не створює tipping-off risk. Такий підхід не послаблює AML захист, а навпаки підвищує його якість, оскільки зміщує акцент із безадресного

уникнення ризику на обґрунтоване документоване управління ризиком. Подібний підхід відповідає як європейській, так і FATF логіці, у якій превентивні заходи повинні бути risk-sensitive, evidence-based і proportionate [5; 8]. Отже, п'ятий висновок полягає в тому, що подальша гармонізація потребує не жорсткішого, а розумнішого і краще документованого CDD режиму. [2; 5; 8].

Окремим напрямом зближення є цифровізація та virtual assets. Українське законодавство вже містить дефініцію віртуального активу, визначає постачальників послуг, пов'язаних з обігом віртуальних активів, як самостійну категорію СПФМ та покладає на Міністерство цифрової трансформації України функції державного нагляду за ними [2]. Це, безперечно, належить до позитивних сторін української моделі. Проте європейський підхід іде далі, оскільки Regulation (EU) 2023/1113 вимагає наявності повної інформації про originator and beneficiary та встановлює спеціальні risk-based procedures щодо неповних даних при transfers of crypto-assets [20]. Єфремова аргументовано показує, що технології цифрової економіки змінюють саму архітектуру фінансової безпеки, а отже потребують оновленого інструментарію правового регулювання [16]. Петрюк також слушно зазначає, що цифрові фінансові технології, криптовалюти та онлайн-платежі створюють нові канали відмивання доходів, які ускладнюють класичний фінансовий моніторинг [12]. Звідси випливає, що для реальної гармонізації Україна повинна не обмежитися включенням VASP до переліку СПФМ, а побудувати повноцінний підзаконний режим на кшталт travel rule, який охоплював би передачу даних, порядок реагування на неповні або недостовірні відомості, специфіку self-hosted addresses, а також інтеграцію таких процедур у наглядові повноваження Міністерства цифрової трансформації, Держфінмоніторингу та інших компетентних органів. Отже, шостий висновок полягає в тому, що цифровий сегмент є не периферією, а одним із головних тестів на здатність України гармонізувати первинний фінансовий моніторинг із сучасним правом ЄС. [2; 16; 20].

Ураховуючи наведене, пропозиції щодо вдосконалення національного законодавства у сфері первинного фінансового моніторингу мають бути побудовані на поєднанні гармонізаційного та збережувального підходів. Гармонізаційний компонент повинен полягати у приведенні Закону № 361-IX та секторальних підзаконних актів до логіки AMLR, AMLD6, AMLA і Regulation (EU) 2023/1113. Насамперед доцільно доповнити національне законодавство категорією ефективності первинного фінансового моніторингу та закріпити групи критеріїв її оцінювання, пов'язані з результативністю, доцільністю і пропорційністю заходів СПФМ у дусі FATF Methodology [6]. Не менш важливим є впровадження законодавчо оформленого механізму обов'язкової фіксації і внутрішнього контролю рішень про відмову у встановленні чи підтриманні ділових відносин, проведенні операції або застосуванні альтернативних ризик-мінімізуючих заходів у випадках, коли повне припинення відносин не є єдино можливим варіантом. Далі, має бути посилений режим виявлення та перевірки КБВ шляхом створення реального feedback loop між СПФМ, держателем ЄДР, державними реєстраторами, правоохоронними органами та Держфінмоніторингом, а також нормативної деталізації наслідків систематичного подання недостовірних відомостей про структуру власності. Так само потребує вдосконалення система секторального методичного забезпечення, щоб рекомендації НБУ, Мін'юсту, НКЦПФР, Мінцифри та спеціально уповноваженого органу ґрунтувалися на єдиних національних типологіях, ризикових індикаторах і цифрових форматах обміну інформацією [2; 4; 6; 8; 9]

Збережувальний компонент полягає в тому, що подальша європеїзація не повинна руйнувати вже наявні сильні сторони української моделі. До них належать, по-перше, широта кола СПФМ та включення до нього вразливих нефінансових професій, що відповідає міжнародним стандартам і створює належну основу для охоплення ризикових сегментів [2; 5]. По-друге, окремої позитивної оцінки заслуговує законодавче визнання цифрового сегмента і

наглядової ролі Міністерства цифрової трансформації, що в контексті новітнього європейського регулювання є радше сильною стороною, ніж тимчасовим експериментом [2; 20]. По-третє, Україна вже має законодавчо вбудований зв'язок із FATF критеріями, національною оцінкою ризиків, типологічними дослідженнями та механізмами виявлення розбіжностей щодо КБВ, а це означає, що подальше зближення має відбуватися шляхом поглиблення і технологічної модернізації наявних інститутів, а не їх демонтажу. По-четверте, в умовах воєнного стану українська система фінансового моніторингу набула додаткового безпекового виміру, пов'язаного із санкційною політикою, протидією фінансуванню тероризму, ворожим економічним впливам і контролем ризиків у цифровому середовищі, що створює для України особливий досвід, здатний збагачувати, а не лише наслідувати європейську модель [16; 24; 70]. Тому законодавчі пропозиції мають будуватися на формулі не сліпого запозичення, а змістовної адаптації: імплементувати європейські стандарти там, де вони усувають фрагментарність, підвищують передбачуваність і результативність, і водночас розвивати власні інституційні переваги, які вже забезпечують певний рівень стійкості системи.

Узагальнюючи, слід констатувати, що гармонізація законодавства України з правом Європейського Союзу у сфері первинного фінансового моніторингу вже не може зводитися до простого оновлення термінології чи вибіркового перенесення окремих директивних норм. Новий європейський AML пакет вимагає від України переходу до моделі єдиного rulebook, інтегрованого нагляду, data-driven risk management, технологічно чутливого CDD і більш жорсткого, але водночас процедурно збалансованого режиму beneficial ownership transparency. Разом з тим Україна входить у цей етап не з нуля: чинний Закон № 361-IX вже заклав сучасну двохрівневу систему фінансового моніторингу, широкий суб'єктний склад СПФМ, ризик-орієнтований підхід, PER та КБВ режим, а також елементи регулювання віртуальних активів. Саме тому оптимальним напрямом

підвищення ефективності первинного фінансового моніторингу є не демонтаж наявної моделі, а її цілеспрямоване доопрацювання в чотирьох ключових площинах: законодавче закріплення критеріїв ефективності, поглиблення інтеграції між наглядовими та аналітичними органами, посилення цифрового та бенефіціарного контурів перевірки, а також процесуалізація рішень СПФМ для недопущення формального або надмірного де-рискінгу. Авторське узагальнення полягає в тому, що українська система первинного фінансового моніторингу має достатній нормативний потенціал для успішної гармонізації з правом ЄС, але вирішальним стане те, чи буде цей потенціал переведений у площину вимірюваної ефективності, методичної єдності і технологічної реалізованості. [2; 6; 8; 9; 12; 20; 23; 26; 48].

Висновки до розділу 3

Дослідження напрямів удосконалення національного законодавства у сфері первинного фінансового моніторингу дало змогу встановити, що подальший розвиток правового регулювання має здійснюватися на засадах поєднання принципів правової визначеності, ризик-орієнтованості, пропорційності державного втручання, цифровізації та гармонізації із сучасними міжнародними стандартами AML/CFT. Визначено, що ефективність системи фінансового моніторингу залежить не лише від обсягу законодавчого регулювання, а насамперед від здатності правових механізмів забезпечувати своєчасне виявлення ризикових фінансових операцій, належний баланс між інтересами фінансової безпеки держави та захистом прав учасників фінансових правовідносин, а також результативне використання отриманої інформації у правоохоронній діяльності.

У результаті аналізу національної та зарубіжної судової практики щодо оскарження рішень і дій суб'єктів державного фінансового моніторингу встановлено, що значна кількість спорів виникає через недостатню визначеність

окремих оціночних категорій законодавства, насамперед критеріїв ризиковості фінансових операцій та меж дискреційних повноважень контролюючих органів. Доведено, що подальше вдосконалення законодавства має бути спрямоване на підвищення рівня правової визначеності підстав для застосування обмежувальних заходів, удосконалення процедур адміністративного та судового оскарження, а також забезпечення ефективного судового контролю за діяльністю суб'єктів державного фінансового моніторингу. Встановлено, що використання позитивного досвіду держав Європейського Союзу сприятиме формуванню більш збалансованої моделі захисту прав учасників фінансових відносин без послаблення механізмів протидії легалізації злочинних доходів.

Дослідження особливостей використання матеріалів фінансового моніторингу у міжнародному співробітництві та кримінальному провадженні засвідчило суттєве зростання їх значення в умовах воєнного стану. Встановлено, що інформація, отримана суб'єктами фінансового моніторингу, дедалі частіше використовується для виявлення схем обходу санкційних обмежень, прихованого переміщення активів, фінансування терористичної діяльності, а також інших діянь, що створюють загрозу національній безпеці України. Доведено необхідність удосконалення нормативного регулювання порядку використання матеріалів фінансового моніторингу у кримінальному провадженні, розширення механізмів міжнародного інформаційного обміну та посилення взаємодії між Держфінмоніторингом, правоохоронними органами та компетентними органами іноземних держав. Обґрунтовано, що ефективність протидії транскордонним фінансовим правопорушенням у сучасних умовах безпосередньо залежить від рівня інтегрованості національної системи фінансового моніторингу до міжнародних механізмів співробітництва.

У ході дослідження встановлено, що стратегічним напрямом розвитку національного законодавства є його подальша гармонізація з правом Європейського Союзу та новим AML/CFT-пакетом ЄС. Доведено, що адаптація

українського законодавства повинна охоплювати не лише формальне відтворення положень європейських нормативних актів, а й запровадження сучасних механізмів ризик-орієнтованого нагляду, удосконалення процедур належної перевірки клієнтів, розвитку системи контролю за кінцевими бенефіціарними власниками та посилення цифрової інтеграції інформаційних ресурсів. Особливого значення набуває врахування перспектив діяльності Європейського органу з питань протидії відмиванню коштів (AMLA), який формуватиме нові стандарти координації та нагляду у сфері AML/CFT на європейському рівні.

Обґрунтовано авторський підхід до підвищення ефективності первинного фінансового моніторингу, який ґрунтується на комплексному поєднанні правових, організаційних та технологічних заходів. Такий підхід передбачає вдосконалення правового статусу суб'єктів первинного фінансового моніторингу, розвиток цифрових інструментів аналізу ризиків, автоматизацію процедур верифікації інформації про клієнтів і кінцевих бенефіціарних власників, розширення міжвідомчої взаємодії та впровадження сучасних механізмів оцінювання результативності функціонування системи. Визначено, що ключовим критерієм ефективності фінансового моніторингу повинна виступати не кількість виконаних процедур чи переданих повідомлень, а фактична здатність системи забезпечувати виявлення, попередження та припинення фінансових операцій, пов'язаних із легалізацією злочинних доходів, фінансуванням тероризму та іншими загрозами фінансовій безпеці держави.

Таким чином, результати дослідження підтвердили необхідність комплексної модернізації національного законодавства у сфері первинного фінансового моніторингу, спрямованої на підвищення ефективності правового регулювання, зміцнення фінансової безпеки держави, забезпечення належного рівня захисту прав учасників фінансових правовідносин та подальшу інтеграцію України до європейського правового простору у сфері AML/CFT.

ВИСНОВКИ

У дисертації наведено теоретичне узагальнення та нове вирішення наукового завдання, що полягає у комплексному дослідженні правових проблем функціонування системи первинного фінансового моніторингу в Україні, виявленні причин її неефективності та розробленні науково обґрунтованих напрямів удосконалення національного законодавства з урахуванням міжнародних стандартів FATF, рекомендацій MONEYVAL, правових механізмів Європейського Союзу та особливостей функціонування держави в умовах воєнного стану.

За результатами проведеного дослідження досягнуто поставленої мети, вирішено визначені завдання, сформульовано теоретичні положення та практичні рекомендації, спрямовані на підвищення ефективності первинного фінансового моніторингу як складової національної системи запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення.

Основні результати проведеного дослідження полягають у такому:

1. Установлено, що первинний фінансовий моніторинг є самостійним комплексним правовим інститутом, який поєднує норми фінансового, адміністративного, банківського, інформаційного та міжнародного права і виступає первинною ланкою національної системи запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення. Обґрунтовано, що його правова природа полягає не лише у здійсненні контрольних процедур щодо фінансових операцій, а й у виконанні превентивної функції з виявлення та мінімізації ризиків використання фінансової системи для протиправних цілей.

Доведено, що ефективність функціонування всієї національної системи фінансового моніторингу безпосередньо залежить від якості реалізації

суб'єктами первинного фінансового моніторингу процедур належної перевірки клієнтів, встановлення кінцевих бенефіціарних власників, оцінки ризиків та своєчасного інформування спеціально уповноважених органів про підозрілі фінансові операції. У зв'язку з цим первинний фінансовий моніторинг запропоновано розглядати як ключовий елемент механізму забезпечення фінансової безпеки держави, ефективність якого визначається не кількістю здійснених контрольних заходів, а здатністю забезпечувати реальне запобігання використанню фінансової системи для легалізації злочинних доходів та інших загроз національній безпеці.

2. Визначено, що сучасний розвиток міжнародної системи запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів характеризується переходом від формального контролю за дотриманням законодавчих вимог до оцінювання фактичної ефективності функціонування національних систем фінансового моніторингу. Встановлено, що рекомендації FATF, механізми оцінювання MONEYVAL та новітнє AML/CFT-законодавство Європейського Союзу формують єдину концептуальну основу правового регулювання, побудовану на ризик-орієнтованому підході, пропорційності регуляторного впливу, прозорості структури власності та розвитку міжвідомчого інформаційного обміну.

Обґрунтовано, що ключовою тенденцією сучасного європейського регулювання є централізація нагляду та уніфікація вимог до суб'єктів фінансового моніторингу, що знайшло відображення у створенні Європейського органу з питань протидії відмиванню коштів (AMLA) та прийнятті нового AML/CFT-пакета Європейського Союзу. Доведено, що подальший розвиток законодавства України у сфері первинного фінансового моніторингу має здійснюватися не лише шляхом формальної імплементації окремих міжнародних стандартів, а й через запровадження механізмів оцінювання ефективності діяльності суб'єктів фінансового моніторингу, удосконалення ризик-

орієнтованого нагляду та забезпечення належного рівня міжнародного співробітництва у сфері фінансової безпеки.

3. Встановлено, що розвиток правового регулювання первинного фінансового моніторингу в Україні відбувався під визначальним впливом міжнародних стандартів FATF та євроінтеграційних процесів і пройшов шлях від фрагментарного нормативного регулювання окремих контрольних процедур до формування комплексної системи запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення. Визначено, що прийняття Закону України № 361-IX стало якісно новим етапом розвитку національного AML/CFT-законодавства, оскільки забезпечило впровадження ризик-орієнтованого підходу, розширення кола суб'єктів первинного фінансового моніторингу та вдосконалення механізмів належної перевірки клієнтів.

Водночас доведено, що сучасний стан правового регулювання первинного фінансового моніторингу характеризується наявністю низки системних проблем, зокрема надмірною складністю окремих процедур фінансового моніторингу, неоднозначністю правозастосування окремих законодавчих положень, недостатньою узгодженістю нормативного регулювання діяльності різних категорій суб'єктів первинного фінансового моніторингу, а також відсутністю належного нормативного забезпечення окремих механізмів цифрової взаємодії та обміну інформацією. Обґрунтовано, що подальший розвиток національного законодавства має бути спрямований на забезпечення балансу між ефективністю фінансового моніторингу, захистом прав учасників фінансових правовідносин та виконанням міжнародних зобов'язань України у сфері AML/CFT.

4. Встановлено, що система суб'єктів первинного фінансового моніторингу в Україні характеризується складною багаторівневою структурою та об'єднує суб'єктів, які істотно відрізняються за характером діяльності, обсягом повноважень, рівнем професійної підготовки, організаційними можливостями та

ступенем залученості до здійснення фінансових операцій. При цьому єдиний підхід до нормативного закріплення обов'язків суб'єктів первинного фінансового моніторингу не завжди враховує специфіку їх діяльності та рівень ризиків, що негативно впливає на ефективність виконання покладених на них функцій.

Обґрунтовано, що правовий статус суб'єктів первинного фінансового моніторингу повинен формуватися на засадах ризик-орієнтованого підходу та принципу пропорційності, відповідно до яких обсяг обов'язків, контрольних процедур та заходів державного нагляду має визначатися з урахуванням характеру діяльності суб'єкта, видів фінансових операцій, рівня притаманних ризиків та суспільної значущості потенційних наслідків порушення законодавства у сфері фінансового моніторингу. Доведено, що подальше вдосконалення законодавства має бути спрямоване на диференціацію правового регулювання діяльності окремих категорій суб'єктів первинного фінансового моніторингу, що сприятиме підвищенню ефективності системи в цілому та більш раціональному використанню наявних ресурсів.

5. Доведено, що адміністративно-правовий механізм державного управління та нагляду у сфері первинного фінансового моніторингу являє собою складну систему взаємопов'язаних суб'єктів, до якої входять Державна служба фінансового моніторингу України, Національний банк України, Міністерство юстиції України, Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку, інші суб'єкти державного фінансового моніторингу та правоохоронні органи. Встановлено, що ефективність функціонування зазначеного механізму значною мірою залежить від рівня координації діяльності його учасників, своєчасності інформаційного обміну та узгодженості правозастосовної практики.

Обґрунтовано, що однією з ключових причин неефективності первинного фінансового моніторингу є недостатня інтегрованість окремих елементів системи державного управління, що проявляється у фрагментарності інформаційної взаємодії, дублюванні окремих контрольних функцій, неоднаковому підході до

оцінки ризиків та відсутності єдиних механізмів оперативного реагування на виявлені порушення законодавства у сфері фінансового моніторингу. У зв'язку з цим запропоновано удосконалити адміністративно-правові засади міжвідомчої взаємодії шляхом розвитку цифрових каналів обміну інформацією, уніфікації підходів до здійснення наглядових функцій та посилення координаційної ролі Державної служби фінансового моніторингу України в межах національної системи AML/CFT.

6. Встановлено, що ключовими елементами забезпечення ефективності первинного фінансового моніторингу є належна перевірка клієнтів, встановлення кінцевих бенефіціарних власників та застосування ризик-орієнтованого підходу, які забезпечують своєчасне виявлення ризикових фінансових операцій та мінімізацію можливостей використання фінансової системи для легалізації (відмивання) доходів, фінансування тероризму та інших протиправних цілей. Водночас з'ясовано, що чинне законодавство та практика його реалізації не забезпечують належного рівня правової визначеності щодо окремих процедур перевірки клієнтів, критеріїв оцінки ризиків та механізмів підтвердження інформації про кінцевих бенефіціарних власників.

Доведено, що однією з найбільш проблемних сфер залишається встановлення та верифікація відомостей про кінцевих бенефіціарних власників, що обумовлено використанням складних корпоративних структур, іноземних юрисдикцій, номінального володіння та недостатньою інтеграцією державних інформаційних ресурсів. Обґрунтовано необхідність удосконалення правового регулювання процедур належної перевірки клієнтів шляхом підвищення рівня автоматизації перевірочних заходів, розвитку міжвідомчого інформаційного обміну, нормативного уточнення критеріїв ризик-орієнтованого підходу та посилення механізмів верифікації інформації про кінцевих бенефіціарних власників. Запропоновано розглядати ризик-орієнтований підхід не лише як інструмент виконання законодавчих вимог, а як основний механізм забезпечення

результативності первинного фінансового моніторингу в умовах цифровізації фінансових відносин та зростання транскордонних фінансових ризиків.

7. Визначено, що судовий контроль є необхідним елементом механізму забезпечення законності у сфері фінансового моніторингу та виступає важливою гарантією захисту прав і законних інтересів учасників фінансових правовідносин. Аналіз національної та зарубіжної судової практики засвідчив, що найбільш поширеними категоріями спорів у цій сфері є оскарження рішень щодо зупинення фінансових операцій, застосування заходів впливу до суб'єктів первинного фінансового моніторингу, виконання вимог щодо належної перевірки клієнтів, а також реалізації санкційних обмежень.

Установлено, що однією з причин виникнення відповідних спорів є недостатня визначеність окремих оціночних категорій законодавства у сфері фінансового моніторингу, зокрема щодо критеріїв ризиковості операцій, обґрунтованості підозр щодо легалізації (відмивання) доходів та меж дискреційних повноважень суб'єктів державного фінансового моніторингу. Обґрунтовано, що ефективність системи фінансового моніторингу повинна забезпечуватися не шляхом необмеженого розширення контрольних повноважень держави, а через досягнення балансу між інтересами фінансової безпеки, вимогами міжнародних стандартів AML/CFT та гарантіями дотримання прав людини, принципів правової визначеності, пропорційності та належного врядування. У зв'язку з цим запропоновано посилити нормативну визначеність процедур прийняття рішень суб'єктами державного фінансового моніторингу та удосконалити механізми судового контролю за їх діяльністю.

8. Встановлено, що матеріали фінансового моніторингу набули важливого значення як інструмент виявлення, документування та припинення фінансових операцій, пов'язаних із легалізацією (відмиванням) доходів, фінансуванням тероризму, ухиленням від санкційних обмежень та іншими правопорушеннями, що становлять загрозу фінансовій та національній безпеці

держави. Доведено, що в умовах воєнного стану значно зросла роль первинного фінансового моніторингу у виявленні ризикових транскордонних фінансових операцій, прихованих схем переміщення капіталу та використання фінансової системи для фінансування діяльності, спрямованої проти інтересів України.

Обґрунтовано, що ефективність використання матеріалів фінансового моніторингу у кримінальному провадженні та міжнародному співробітництві значною мірою залежить від належного нормативного врегулювання процедур обміну інформацією, взаємодії між суб'єктами фінансового моніторингу, правоохоронними органами та іноземними компетентними установами. Встановлено, що подальшого вдосконалення потребують правові механізми використання аналітичних матеріалів фінансового моніторингу як джерела відомостей для виявлення кримінальних правопорушень, а також процедури міжнародного інформаційного обміну в межах співробітництва з фінансовими розвідками іноземних держав та міжнародними організаціями. У зв'язку з цим запропоновано посилити нормативне забезпечення міжвідомчої та міжнародної взаємодії, розширити використання сучасних цифрових інструментів обміну інформацією та забезпечити належну адаптацію національного законодавства до сучасних міжнародних стандартів фінансової безпеки.

9. Доведено, що неефективність первинного фінансового моніторингу є комплексною правовою проблемою, яка не може бути пояснена недоліками окремих нормативно-правових актів або діяльності окремих суб'єктів первинного фінансового моніторингу. Встановлено, що її виникнення та подальше відтворення обумовлюються сукупністю взаємопов'язаних чинників, серед яких визначальне значення мають нормативно-правові, організаційно-управлінські, інформаційно-комунікаційні, технологічні та міжнародно-правові чинники.

Обґрунтовано, що основною причиною недостатньої результативності первинного фінансового моніторингу є наявність дисбалансу між складністю

сучасних фінансових ризиків і можливостями існуючих правових механізмів їх виявлення та нейтралізації. Такий дисбаланс проявляється у надмірній формалізації окремих процедур фінансового моніторингу, недостатній інтегрованості інформаційних ресурсів, неоднорідності правозастосовної практики, складності встановлення кінцевих бенефіціарних власників, а також недостатній адаптованості національного законодавства до сучасних викликів цифровізації фінансових відносин, розвитку віртуальних активів та зростання транскордонних фінансових потоків.

У зв'язку з цим запропоновано розглядати ефективність первинного фінансового моніторингу не як формальний показник виконання встановлених законодавством процедур, а як реальну здатність системи забезпечувати своєчасне виявлення, оцінку та мінімізацію ризиків використання фінансової системи для легалізації (відмивання) доходів, фінансування тероризму та інших загроз фінансовій і національній безпеці держави.

10. Обґрунтовано концепцію підвищення ефективності первинного фінансового моніторингу, відповідно до якої вдосконалення національної системи AML/CFT повинно здійснюватися на засадах комплексного поєднання правових, організаційно-управлінських та технологічних механізмів. Визначено, що пріоритетними напрямками такого вдосконалення є подальший розвиток ризик-орієнтованого підходу, диференціація обов'язків суб'єктів первинного фінансового моніторингу залежно від рівня притаманних ризиків, удосконалення процедур належної перевірки клієнтів та встановлення кінцевих бенефіціарних власників, а також підвищення рівня міжвідомчої взаємодії та інформаційного обміну.

Доведено, що одним із ключових напрямів підвищення ефективності первинного фінансового моніторингу має стати цифровізація відповідних процедур, зокрема розвиток автоматизованих механізмів аналізу ризиків, інтеграція державних інформаційних ресурсів, удосконалення електронної

взаємодії між суб'єктами фінансового моніторингу та впровадження сучасних інформаційно-аналітичних технологій для виявлення підозрілих фінансових операцій. Встановлено, що реалізація зазначеної концепції сприятиме переходу від переважно формального виконання законодавчих вимог до забезпечення фактичної результативності функціонування системи первинного фінансового моніторингу та підвищення рівня фінансової безпеки держави.

11. Визначено, що подальша гармонізація законодавства України у сфері первинного фінансового моніторингу з правом Європейського Союзу повинна здійснюватися не лише шляхом формальної імплементації окремих нормативно-правових приписів, а через адаптацію концептуальних засад сучасної європейської AML/CFT-політики. Встановлено, що ключовими орієнтирами для розвитку національного законодавства мають виступати ризик-орієнтований підхід, уніфікація вимог до суб'єктів фінансового моніторингу, забезпечення прозорості структури власності, підвищення ефективності наглядової діяльності та впровадження сучасних цифрових механізмів контролю за фінансовими операціями.

Обґрунтовано, що євроінтеграційна трансформація національної системи фінансового моніторингу повинна враховувати положення нового AML/CFT-пакета Європейського Союзу, практику діяльності Європейського органу з питань протидії відмиванню коштів (AMLA), а також сучасні підходи до оцінювання ефективності функціонування систем AML/CFT. Доведено, що імплементація відповідних механізмів сприятиме підвищенню результативності первинного фінансового моніторингу, посиленню фінансової безпеки держави, зміцненню міжнародної довіри до фінансової системи України та виконанню зобов'язань України в межах європейської інтеграції.

12. За результатами проведеного дослідження сформульовано комплекс пропозицій щодо вдосконалення національного законодавства у сфері первинного фінансового моніторингу, спрямованих на підвищення ефективності

функціонування національної системи AML/CFT. Обґрунтовано доцільність удосконалення правового регулювання діяльності суб'єктів первинного фінансового моніторингу шляхом диференціації їх обов'язків залежно від рівня ризиків, уточнення окремих процедур належної перевірки клієнтів та встановлення кінцевих бенефіціарних власників, розвитку механізмів міжвідомчої взаємодії та цифрового обміну інформацією, а також підвищення рівня правової визначеності при реалізації контрольних та наглядових повноважень суб'єктів державного фінансового моніторингу.

Запропоновано удосконалити нормативно-правові засади застосування ризик-орієнтованого підходу, використання сучасних інформаційно-аналітичних технологій у сфері фінансового моніторингу, міжнародного інформаційного обміну та використання матеріалів фінансового моніторингу у правозастосовній діяльності. Доведено, що реалізація запропонованих заходів сприятиме підвищенню результативності виявлення ризикових фінансових операцій, забезпеченню належного балансу між інтересами фінансової безпеки держави та захистом прав учасників фінансових правовідносин, а також подальшому наближенню національної системи фінансового моніторингу до сучасних європейських та міжнародних стандартів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 15.03.2026).
2. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення : Закон України від 06.12.2019 № 361-ІХ // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/361-20> (дата звернення: 15.03.2026).
3. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-ІІІ // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2341-14> (дата звернення: 15.03.2026).
4. Конвенція Ради Європи про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом, та про фінансування тероризму : Конвенція Ради Європи від 16.05.2005 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/994_948 (дата звернення: 15.03.2026).
5. Financial Action Task Force. *International Standards on Combating Money Laundering and the Financing of Terrorism & Proliferation. The FATF Recommendations*. Paris : FATF, 2025. URL: <https://www.fatf-gafi.org/en/publications/Fatfrecommendations/Fatf-recommendations.html> (дата звернення: 15.03.2026).
6. Financial Action Task Force. *The 2022 and 2013 Methodologies for Assessing Technical Compliance with the FATF Recommendations and the Effectiveness of AML/CFT/CPF Systems*. Paris : FATF, 2025. URL: <https://www.fatf-gafi.org/en/publications/Mutualevaluations/Fatf-methodology.html> (дата звернення: 15.03.2026).

7. Committee of Experts on the Evaluation of Anti-Money Laundering Measures and the Financing of Terrorism. *Anti-money laundering and counter-terrorist financing measures. Ukraine. Fifth Round Mutual Evaluation Report*. Strasbourg : Council of Europe, 2017. URL: <https://rm.coe.int/fifth-round-mutual-evaluation-report-on-ukraine/1680782396> (дата звернення: 15.03.2026).
8. Regulation (EU) 2024/1624 of the European Parliament and of the Council of 31 May 2024 on the prevention of the use of the financial system for the purposes of money laundering or terrorist financing // *Official Journal of the European Union*. 2024. OJ L, 2024/1624. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32024R1624> (дата звернення: 15.03.2026).
9. Regulation (EU) 2024/1620 of the European Parliament and of the Council of 31 May 2024 establishing the Authority for Anti-Money Laundering and Countering the Financing of Terrorism and amending Regulations (EU) No 1093/2010, (EU) No 1094/2010 and (EU) No 1095/2010 // *Official Journal of the European Union*. 2024. OJ L, 2024/1620. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32024R1620> (дата звернення: 15.03.2026).
10. Маринів Н. А., Водолазкий С. Г. Правова природа фінансового моніторингу як нелінійної системи // *Юридичний науковий електронний журнал*. 2025. № 12. С. 153–156. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2025-12/32>. URL: https://lsej.org.ua/12_2025/34.pdf (дата звернення: 15.03.2026).
11. Сосенко В. М. Ризик-орієнтований підхід як принцип права // *Право і суспільство*. 2022. № 2. С. 186–190. DOI: <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2022.2.28>. URL: https://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2022/2_2022/28.pdf (дата звернення: 15.03.2026).
12. Петрюк Д. А. Фінансовий моніторинг та боротьба з відмиванням коштів: міжнародні стандарти та українська практика // *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2025. № 1. С. 113–115. DOI: <https://doi.org/10.32782/2408-9257-2025-1-18> (дата звернення: 15.03.2026).

13. Легеза Є. О., Белов Д. М. Деякі особливості правового регулювання статусу Державної служби фінансового моніторингу України // *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2022. Вип. 73, ч. 2. С. 51–56. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2022.73.39>. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/items/9782867f-5b23-4a8e-8c45-7e521752d58c> (дата звернення: 15.03.2026).
14. Гетьманець О. П., Добровінський А. В. Правовий механізм державного фінансового моніторингу як інструмент захисту інтересів правоохоронців // *Forum Prava*. 2025. Т. 83, № 3. С. 35–43. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.16746331>. URL: https://forumprava.pp.ua/files/035-043-2025-3-FP-Hetmanets,Dobrovinskyi_7.pdf (дата звернення: 15.03.2026).
15. Резнік О., Рубаненко А. Ефективність фінансового моніторингу в контексті забезпечення національної безпеки держави: поняття та основні критерії // *Слово Національної школи суддів України*. 2025. № 2 (51). С. 135–142. DOI: [https://doi.org/10.37566/2707-6849-2025-2\(51\)-13](https://doi.org/10.37566/2707-6849-2025-2(51)-13) (дата звернення: 15.03.2026).
16. Єфремова К. В. Технології цифрової економіки та фінансова безпека // *Право та інновації*. 2023. № 2 (42). С. 7–13. DOI: [https://doi.org/10.37772/2518-1718-2023-2\(42\)-1](https://doi.org/10.37772/2518-1718-2023-2(42)-1) (дата звернення: 15.03.2026).
17. Трикоза Т. В. Щодо порушень законодавства з питань фінансового моніторингу та заходів його посилення // *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2024. № 1. С. 236–240. DOI: <https://doi.org/10.32782/2408-9257-2024-1-43> (дата звернення: 15.03.2026).
18. Пригоцький В. А., Корнійчук М. О., Порохня Л. А. Щодо суб'єкта легалізації відмивання доходів, одержаних незаконним шляхом // *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2025. № 1. С. 144–146. DOI: <https://doi.org/10.32782/2408-9257-2025-1-23> (дата звернення: 15.03.2026).
19. Directive (EU) 2015/849 of the European Parliament and of the Council of 20 May 2015 on the prevention of the use of the financial system for the purposes of money

- laundering or terrorist financing // *Official Journal of the European Union*. 2015. L 141. P. 73–117. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32015L0849> (дата звернення: 15.03.2026).
20. Regulation (EU) 2023/1113 of the European Parliament and of the Council of 31 May 2023 on information accompanying transfers of funds and certain crypto-assets and amending Directive (EU) 2015/849 // *Official Journal of the European Union*. 2023. L 150. P. 1–39. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32023R1113> (дата звернення: 15.03.2026).
21. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і її членами, з іншої сторони : міжнародний документ від 27.06.2014 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/984_011 (дата звернення: 15.03.2026).
22. Іванова Р. Ю. Гармонізація фінансово-правової системи України зі стандартами ЄС: виклики та перспективи // *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2025. № 1. С. 73–78. DOI: <https://doi.org/10.32782/2408-9257-2025-1-12> (дата звернення: 15.03.2026).
23. Шевченко М. В. Методичне забезпечення первинного фінансового моніторингу за законодавством України: проблеми та шляхи їх вирішення // *Проблеми сучасних трансформацій. Серія: право, публічне управління та адміністрування*. 2025. № 17. DOI: <https://doi.org/10.54929/2786-5746-2025-17-01-13>. URL: <https://reicst.com.ua/pmtl/article/view/2025-17-01-13> (дата звернення: 15.03.2026).
24. Борцевич П. С. Сучасні аспекти правового регулювання фінансового моніторингу // *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2025. Вип. 1. С. 423–426. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.01.69>.

25. Резнік О., Рубаненко А. Ефективність фінансового моніторингу в контексті забезпечення національної безпеки держави: поняття та основні критерії // *Слово Національної школи суддів України*. 2025. № 2 (51). С. 135–146. DOI: [https://doi.org/10.37566/2707-6849-2025-2\(51\)-13](https://doi.org/10.37566/2707-6849-2025-2(51)-13).
26. Сус Л. В., Коваль А. С. Особливості первинного фінансового моніторингу в економічному просторі держави // *Економіка та суспільство*. 2025. Вип. 74. С. 106–113. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-74-15> (дата звернення: 15.03.2026).
27. Єфремова К. В. Технології цифрової економіки та фінансова безпека // *Право та інновації*. 2023. № 2 (42). С. 7–13. DOI: [https://doi.org/10.37772/2518-1718-2023-2\(42\)-1](https://doi.org/10.37772/2518-1718-2023-2(42)-1) (дата звернення: 15.03.2026).
28. Першин В. Суб'єктний склад первинного фінансового моніторингу: правовий аналіз // *Публічне право*. 2019. № 4 (36). С. 47–53. DOI: <https://doi.org/10.37374/2019-36-05>. URL: https://www.publichne-pravo.com.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=145:pp-2019-36-05&catid=92&Itemid=483&lang=uk (дата звернення: 15.03.2026).
29. Про Держфінмоніторинг // Державна служба фінансового моніторингу України. URL: <https://fiu.gov.ua/pages/pro-sluzhbu/zagalni-vidomosti/pro-derzhfinmonitoring.html> (дата звернення: 15.03.2026).
30. Законодавча історія // Державна служба фінансового моніторингу України. URL: <https://fiu.gov.ua/pages/zakonodavstvo/akti-visczih-organiv-vladi/zakonodavcha-istoriya.html> (дата звернення: 15.03.2026).
31. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму : Закон України від 28.11.2002 № 249-IV // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/249-15> (дата звернення: 15.03.2026).
32. Про утворення Державного департаменту фінансового моніторингу : Постанова Кабінету Міністрів України від 10.01.2002 № 35 // База даних

«Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/35-2002-%D0%BF> (дата звернення: 15.03.2026).

33. Про внесення змін до Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом» : Закон України від 18.05.2010 № 2258-VI // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2258-17> (дата звернення: 15.03.2026).

34. Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади : Указ Президента України від 09.12.2010 № 1085/2010 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1085/2010> (дата звернення: 15.03.2026).

35. Про Положення про Державну службу фінансового моніторингу України : Указ Президента України від 13.04.2011 № 466/2011 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/466/2011> (дата звернення: 15.03.2026).

36. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення : Закон України від 14.10.2014 № 1702-VII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1702-18> (дата звернення: 15.03.2026).

37. Про затвердження Положення про Державну службу фінансового моніторингу України : Постанова Кабінету Міністрів України від 29.07.2015 № 537 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/537-2015-%D0%BF> (дата звернення: 15.03.2026).

38. Уткіна М. С. *Адміністративно-правові засади здійснення фінансового моніторингу в Україні* : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07. Суми, 2024. 433 с.

39. Уткіна М. С. Ретроспективний аналіз розвитку інституту фінансового моніторингу в Україні // *Наукові інновації та передові технології*. 2023. № 13 (27). С. 377–387. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-5274-2023-13\(27\)-377-387](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2023-13(27)-377-387).
40. Мельник О. П., Божук І. І. Тенденції розвитку фінансового моніторингу в Україні та світова практика // *Правові новели*. 2020. № 10. С. 199–204. DOI: <https://doi.org/10.32847/ln.2020.10.28>.
41. Dmytryk O., Voronova O., Makukh O., Parashchenko O. Current Problems of Implementation of Authorities by Subjects of Primary Financial Monitoring (on the Example of Advocacy Activities) // *Financial and Credit Activity: Problems of Theory and Practice*. 2023. Vol. 5, No. 52. P. 494–503. DOI: <https://doi.org/10.55643/fcaptp.5.52.2023.4176>. URL: <https://doi.org/10.55643/fcaptp.5.52.2023.4176> (дата звернення: 15.03.2026).
42. Забаштанська Т. В., Чередниченко І. С. Фінансовий моніторинг як інструмент протидії новітнім загрозам в умовах цифровізації // *Проблеми і перспективи економіки та управління*. 2024. № 2 (38). С. 211–219. DOI: [https://doi.org/10.25140/2411-5215-2024-2\(38\)-211-219](https://doi.org/10.25140/2411-5215-2024-2(38)-211-219).
43. Шевченко М. В. *Запобігання та протидія легалізації (відмиванню) корупційних доходів публічними діячами: адміністративно-правовий аспект* : дис. ... д-ра філософії : 081 Право. Запоріжжя, 2019.
44. Франковська С. А. *Фінансовий моніторинг політично значущих осіб як інструмент протидії корупції: правовий аспект* : дис. ... д-ра філософії : 081 Право. Запоріжжя, 2025. 191 с.
45. Про затвердження Положення про здійснення банками фінансового моніторингу : Постанова Правління Національного банку України від 19.05.2020 № 65 // *База даних «Законодавство України»* / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/v0065500-20> (дата звернення: 15.03.2026).
46. Про затвердження Положення про порядок організації та здійснення нагляду у сфері фінансового моніторингу, валютного нагляду, нагляду у сфері

реалізації спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій) : Постанова Правління Національного банку України від 30.06.2020 № 90 // *База даних «Законодавство України»* / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/v0090500-20> (дата звернення: 15.03.2026).

47. Ukraine – Committee of Experts on the Evaluation of Anti-Money Laundering Measures and the Financing of Terrorism / *Council of Europe MONEYVAL*. URL: <https://www.coe.int/en/web/moneyval/jurisdictions/ukraine> (дата звернення: 15.03.2026).

48. Directive (EU) 2024/1640 of the European Parliament and of the Council of 31 May 2024 on the mechanisms to be put in place by the Member States for the prevention of the use of the financial system for the purposes of money laundering or terrorist financing, amending Directive (EU) 2019/1937, and amending and repealing Directive (EU) 2015/849 // EUR-Lex. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2024/1640/oj/eng> (дата звернення: 15.03.2026).

49. *Сучасні економіко-правові ризик-орієнтовані засоби регулювання розвитку ринку фінансових послуг* : монографія / за ред. Н. М. Внукової, С. В. Глібка. Харків : НДІ правового забезпечення інноваційного розвитку НАПрН України, 2020. URL: https://ndipzir.org.ua/wp-content/uploads/2021/01/monografiya_finuslugi_2020.pdf (дата звернення: 15.03.2026).

50. Judgment of the Court of Justice of the European Union of 26 June 2007, *Ordre des barreaux francophones et germanophone and Others v Conseil des ministres*, Case C-305/05. CURIA. URL: <https://curia.europa.eu/juris/liste.jsf?num=C-305/05> (дата звернення: 15.03.2026).

51. FATF. *Guidance on Beneficial Ownership of Legal Persons*. 10 March 2023. URL: <https://www.fatf-gafi.org/en/publications/Fatfrecommendations/Guidance-Beneficial-Ownership-Legal-Persons.html> (дата звернення: 15.03.2026).

52. FATF. *Guidance on AML/CFT Measures and Financial Inclusion, with a Supplement on Customer Due Diligence*. 3 November 2017. URL: <https://www.fatf-gafi.org/en/publications/Fatfgeneral/Financial-inclusion-cdd-2017.html> (дата звернення: 15.03.2026).
53. FATF. *Guidance on Digital ID*. 6 March 2020. URL: <https://www.fatf-gafi.org/en/publications/Financialinclusionandnpoissues/Digital-identity-guidance.html> (дата звернення: 15.03.2026).
54. Пушак Я. Я., Трушкіна Н. В. Сутність поняття «фінансовий моніторинг» у контексті забезпечення національної безпеки // *Економічний вісник Донбасу*. 2021. № 2 (64). С. 197–203. DOI: [https://doi.org/10.37405/1729-7206.2021.2\(64\).197-203](https://doi.org/10.37405/1729-7206.2021.2(64).197-203). URL: [https://doi.org/10.37405/1729-7206.2021.2\(64\).197-203](https://doi.org/10.37405/1729-7206.2021.2(64).197-203) (дата звернення: 15.03.2026).
55. Тавлуй О. П. Фінансовий моніторинг як спосіб протидії легалізації незаконних доходів: теоретико-правове дослідження // *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 5. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-5/85>. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-5/85> (дата звернення: 15.03.2026).
56. Кодекс адміністративного судочинства України : Закон України від 06.07.2005 № 2747-IV // *База даних «Законодавство України»* / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text> (дата звернення: 15.03.2026).
57. Про банки і банківську діяльність : Закон України від 07.12.2000 № 2121-III // *База даних «Законодавство України»* / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14#Text> (дата звернення: 15.03.2026).
58. Постанова Верховного Суду від 28.02.2023 у справі № 640/9004/20. URL: https://supreme.court.gov.ua/supreme/pro_sud/rishennya_sud_palat/2023_03_14_640_9004_20 (дата звернення: 15.03.2026).

59. *Michaud v. France*, application no. 12323/11, judgment of 06.12.2012. HUDOC. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22appno%22:\[%2212323/11%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22appno%22:[%2212323/11%22]}) (дата звернення: 15.03.2026).
60. *Joined Cases C-37/20 and C-601/20, Luxembourg Business Registers and Sovim SA*, Judgment of the Court (Grand Chamber) of 22.11.2022. EUR-Lex. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:62020CJ0037> (дата звернення: 15.03.2026).
61. *K Ltd and another v National Westminster Bank Plc and others* [2006] EWCA Civ 1039. BAILII. URL: <https://www.bailii.org/ew/cases/EWCA/Civ/2006/1039.html> (дата звернення: 15.03.2026).
62. *Shah v HSBC Private Bank (UK) Ltd* [2012] EWCA Civ 1283. BAILII. URL: <https://www.bailii.org/ew/cases/EWCA/Civ/2012/1283.html> (дата звернення: 15.03.2026).
63. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 15.03.2026).
64. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення: 15.03.2026).
65. Комплексна адміністративна звітність у сфері запобігання та протидії легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення за 2025 рік / Державна служба фінансового моніторингу України. 2026. URL: https://fiu.gov.ua/pages/dijalnist/funkcional/statistika-ta-infografika/statistika/informatsiya_2025/6297-kompleksna-administrativna-zvitnist-u-sferi-zapobigannya-ta-protidiji-legalizacziyi-vidmivannyu-doxodiv-oderzhanix-zlochinnim-shlyaxom-finansuvannyu-terorizmu-ta-finansuvannyu-

[rozpovsyudzhennya-zbroji-masovogo-znishhennya-za-2025-rik.html](https://fiu.gov.ua/pages/dijalnist/masovogo-znishhennya-za-2025-rik.html)

(дата

звернення: 15.03.2026).

66. Інформація щодо оприлюднення Звіту про проведення Національної оцінки ризиків (2022 рік) / *Державна служба фінансового моніторингу України*. 2024. URL: <https://fiu.gov.ua/pages/dijalnist/nacionalni-riziki/naczionalna-oczinka-rizikiv/oprilyudnennya-zvitu-pro-provedennya-naczionalnoji-oczinki-rizikiv.html>

(дата звернення: 15.03.2026).

67. Егмонтська група підрозділів фінансової розвідки / *Державна служба фінансового моніторингу України*. 2019. URL: <https://fiu.gov.ua/pages/dijalnist/mizhnarodne-spivrobotnictvo/mizhnarodni-organizaci/egmontska-grupa-pidrozdiliv-finansovoji-rozvidki.html> (дата звернення:

15.03.2026).

68. Уткіна М. С. Виклики та перспективи міжнародної співпраці у сфері здійснення фінансового моніторингу // *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: *Право*. 2023. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2023.02.43>. URL: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2023.02.43> (дата звернення: 15.03.2026).

69. Франковська Н. М. *Кримінально-правова охорона встановленого порядку здійснення первинного фінансового моніторингу в Україні* : дис. ... д-ра філософії : 081 Право. 2025.

70. Гнаткович О. Д., Овчиннікова Т. В., Смолінська С. Д. Фінансовий моніторинг в Україні та напрями його покращення // *Економіка та суспільство*. 2022. Вип. 38. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-38-14> (дата звернення: 15.03.2026).

71. Brewczyńska M. Financial Intelligence Units: Reflections on the Applicable Data Protection Legal Framework. *Computer Law & Security Review*. 2021. Vol. 43. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.clsr.2021.105612> (дата звернення: 15.03.2026).

72. Deleanu I. The role of information for successful AML policy. *Research Handbook on Money Laundering*. Cheltenham : Edward Elgar Publishing, 2013. DOI: <https://doi.org/10.4337/9780857934000.00046> (дата звернення: 15.03.2026).
73. Effective Inter-Agency Co-operation in Fighting Tax Crimes and Other Financial Crimes. OECD, 2012. 75 p. URL: <http://www.oecd.org/ctp/exchangeofinformation/50559549.pdf> (дата звернення: 15.03.2026).
74. Egmont Group of Financial Intelligence Units. Official website. URL: <https://egmontgroup.org/> (дата звернення: 15.03.2026).
75. Financial Intelligence Units: an Overview. Washington, D.C. : International Monetary Fund ; World Bank, 2004.
76. From Suspicion to Action. Converting Financial Intelligence into Greater Operational Impact. Europol, 2017. URL: <https://www.europol.europa.eu/> (дата звернення: 15.03.2026).
77. Jayasekara S. D. Administrative Model of Financial Intelligence Units: an Analysis of Effectiveness of the AML/CFT Regime. *Journal of Money Laundering Control*. 2022. Vol. 25, No. 3.
78. Kirschenbaum J., Véron N. A Better European Union Architecture to Fight Money Laundering. *Policy Contribution*. 2018. No. 19. URL: <http://aei.pitt.edu/94663/>.
79. Marcus A. J. Financial Intelligence Units (FIUs): Effective Institutional Design, Mandate and Powers. Transparency International Anti-Corruption Helpdesk Answer. 2019.
80. Quintel T. Data Protection Rules Applicable to Financial Intelligence Units: Still no Clarity in Sight. *ERA Forum*. 2022. No. 23. P. 53–74. DOI: <https://doi.org/10.1007/s12027-021-00697-z> (дата звернення: 15.03.2026).
81. Reznik O. M., Bondarenko O. S., Utkina M. S. *Interaction of Law Enforcement Authorities with Financial Institutions* : monograph. Germany : LAP Lambert Academic Publishing, 2021.

82. Reznik O., Utkina M. Functions of the Financial Intelligence (Monitoring) System. *Journal of International Legal Communication*. 2022. Vol. 5, No. 2. P. 79–84. DOI: <http://dx.doi.org/10.32612/uw.27201643.2022.5> (дата звернення: 15.03.2026).
83. Reznik O., Utkina M., Bondarenko O. Financial Intelligence as an Effective Way in the Field of Combating Money Laundering. *Journal of Money Laundering Control*. 2023. Vol. 26, No. 1. P. 94–105. DOI: <https://doi.org/10.1108/JMLC-09-2021-0102> (дата звернення: 15.03.2026).
84. Reznik O., Utkina M., Bondarenko O. Financial Intelligence (Monitoring) as an Effective Way in the Field of Combating Money Laundering. *Journal of Money Laundering Control*. 2023. Vol. 26, No. 1. P. 94–105. DOI: <https://doi.org/10.1108/JMLC-09-2021-0102> (дата звернення: 15.03.2026).
85. Reznik O., Getmanets O., Kovalchuk A., Nastyuk V., Andriichenko N. Financial Security of the State. *Journal of Security and Sustainability Issues*. 2020. No. 9 (3). P. 843–852.
86. Strauss K. The Situation of Financial Intelligence Units in Central and Eastern Europe and the Former Soviet Union. Basel Institute on Governance. Working Paper Series.
87. Thony J. F. Processing Financial Information in Money Laundering Matters: The Financial Intelligence Units. *European Journal of Crime, Criminal Law and Criminal Justice*. 1996. Vol. 4, No. 3.
88. Utkina M. S. Digital Identification and Financial Monitoring: New Technologies in the Fight against Crime. *Scientific Journal of Polonia University*. 2023. Issue 58, No. 3. P. 303–308. DOI: <https://doi.org/10.23856/5842> (дата звернення: 15.03.2026).
89. Utkina M. S. Foreign Experience of Organising State Financial Monitoring. *Держава та регіони. Серія: Право*. 2023. № 3 (81). С. 99–104. DOI: <https://doi.org/10.32782/1813-338X-2023.3.15> (дата звернення: 15.03.2026).
90. Utkina M. S. Functioning of the Financial System of Ukraine : monograph. Germany : LAP Lambert Academic Publishing, 2020. 148 p.

91. Utkina M. S. The Role of International Organisations in the Development of the Financial Monitoring System. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2023. No. 2. P. 162–166.
92. Utkina M. S. Cooperation between Financial Intelligence Units, Supervisors and “Third” Countries: Main Points and Challenges. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Юридичні науки*. 2023. Т. 34 (73), № 3. С. 67–71. DOI: <https://doi.org/10.32782/TNU-2707-0581/2023.3/12> (дата звернення: 15.03.2026).
93. Utkina M. S., Reznik O. M., Bondarenko O. S. The Place and the Role of Financial Monitoring in Anti-Money Laundering. *Eduvest – Journal of Universal Studies*. 2023. Vol. 3, No. 5. P. 1019–1027. DOI: <https://doi.org/10.59188/eduvest.v3i5.821> (дата звернення: 15.03.2026).
94. Utkina M., Reznik O., Pavlenko L. Financial Intelligence (Monitoring) during the Martial Law: Main Challenges and Key Points. *Journal of Money Laundering Control*. DOI: <https://doi.org/10.1108/JMLC-06-2022-0093> (дата звернення: 15.03.2026).
95. Utkina M., Samsin R., Pochtovy M. Financial Intelligence (Monitoring) of the Transactions with Virtual Assets: New Legislation and Best Practices of Foreign Countries. *Journal of Money Laundering Control*. 2023. Vol. 26, No. 2. P. 349–360. DOI: <https://doi.org/10.1108/JMLC-12-2021-0136> (дата звернення: 15.03.2026).
96. Utkina M. S. International Organisations in the System of Supranational Level of the Financial Monitoring Entities. *European Socio-Legal & Humanitarian Studies*. 2023. No. 1. P. 129–135.
97. Акімова О. В. Методологія розвитку підсистеми фінансового моніторингу в системі державного фінансового контролю : автореф. дис. ... д-ра екон. наук : 08.00.08. Чернігів, 2017.
98. Балануца О. О. Особливості формування системи фінансового моніторингу в Україні. *Інвестиції: практика та досвід*. 2011. № 6. С. 38–40.

99. Баранов Р. О. Формування та реалізація державної політики запобігання та протидії легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом : дис. ... канд. наук з держ. упр. : 25.00.02. Київ, 2013.
100. Барановський О. І. *Фінансова безпека в Україні: методологія оцінки та механізми забезпечення* : монографія. Київ : Київський національний торговельно-економічний університет, 2004.
101. Берізко В. М. Щодо питання понятійного апарату «фінансовий моніторинг». *Право України*. 2006. № 12. С. 52–53.
102. Бисага К. В. Місце та роль фінансової розвідки у структурі органів фінансового моніторингу у Великобританії. *Університетські наукові записки*. 2014. № 4 (52). С. 223–229.
103. Бисага К. В. Державне управління у сфері протидії легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом: європейський досвід для України : дис. ... канд. наук з держ. упр. : 25.00.01. Івано-Франківськ, 2015.
104. Борець М. В. Адміністративно-правовий статус державних регуляторів у сфері запобігання та протидії легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2014.
105. Борець М. В. Етапи формування національної системи протидії легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом. *Підприємство, господарство і право*. 2013. № 5.
106. Борець М. В. Поняття, сутність державного регулювання та нагляду у сфері запобігання та протидії легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму. *Вісник Національного технічного університету України «КПІ». Серія: Політологія. Соціологія. Право*. 2013.
107. Борисенкова А. В. Системи державного фінансового моніторингу: зарубіжний досвід. *Вісник НАДУ*. 2011.

108. Борисенкова А. В. Фінансовий моніторинг як інститут державного фінансового контролю. *Ефективність державного управління*. 2013. Вип. 36. С. 182–188.
109. Бугаєць К. Оцінка ризиків відмивання коштів у діяльності підрозділів фінансової розвідки. *Право і суспільство*. 2012. № 5. С. 32–37.
110. Бурдонова О. Ю. Деякі питання щодо організації діяльності суб'єктів первинного фінансового моніторингу. *Правові реформи в Україні: проблеми та перспективи* : матеріали V Всеукраїнської науково-теоретичної конференції. Київ, 2013.
111. Бурдонова О. Ю. Фінансовий моніторинг як інститут фінансового права. *Актуальні проблеми сучасної науки в дослідженнях молодих учених* : матеріали науково-практичної конференції. Харків : ХНУВС, 2013. С. 13–19.
112. Буткевич С. Досвід США щодо запобігання та протидії легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом. *Вчені записки Кримського університету імені В. І. Вернадського. Юридичні науки*. 2008. Т. 21 (60), № 1. С. 68–74.
113. Буткевич С. А. Форми та методи діяльності Держфінмоніторингу України: адміністративно-правовий аспект. *Право і Безпека*. 2008. Т. 7, № 2. С. 110–115.
114. Буткевич С., Коломієць І. Організаційно-правові засади діяльності Державного комітету фінансового моніторингу України. *Вчені записки Кримського університету імені В. І. Вернадського. Юридичні науки*. 2010. № 1.
115. Бухтіарова А. Г., Духно Ю. О., Доброгорська В. П. Національна система фінансового моніторингу України. *Економіка і суспільство*. 2019. Вип. 20. С. 610–619. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2019-20-79> (дата звернення: 15.03.2026).
116. Васюк М. Роль фінансового моніторингу для забезпечення фінансової безпеки України. *Економіст*. 2015. № 5. С. 51–53.
117. Вовчак О., Єндоренко Л. Інституційно-правові аспекти становлення і розвитку системи фінансового моніторингу в Україні. *Socio-Economic Relations*

in the Digital Society. 2021. № 1 (40). С. 19–24. DOI: [https://doi.org/10.18371/2221-755X1\(40\)2021237574](https://doi.org/10.18371/2221-755X1(40)2021237574) (дата звернення: 15.03.2026).

118. Гаєвський І. М. Фінансовий моніторинг як адміністративно-правовий засіб запобігання та протидії легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом. *Університетські наукові записки*. 2010. № 3 (35). С. 142–146.

119. Гаєвський І. М. Аналіз і характеристика міжнародно-правових документів у сфері фінансового моніторингу. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2018. № 4 (109). С. 373–384.

120. Гайворонська Я. В. Адміністративно-правовий примус у системі фінансового моніторингу : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Одеса, 2016.

121. Гедзюк О. В. Деякі питання проведення фінансового моніторингу. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2018. Вип. 51, т. 1. С. 174–177.

122. Глущенко О. О., Семеген І. Б. *Антилегалізаційний фінансовий моніторинг: ризик-орієнтований підхід* : монографія. Київ : УБС НБУ, 2014.

123. Гніданик А. Міжнародні стандарти у сфері протидії легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/23061/1/75-78.pdf> (дата звернення: 15.03.2026).

124. Голодна А. С., Бухтіарова А. Г. Правові основи фінансового моніторингу в Україні. *Гроші, фінанси і кредит*. 2019. Вип. 29. С. 439–443.

125. Грабчук О., Супрунова І. Фінансовий моніторинг як умова забезпечення державної безпеки країни: поняття, складові, етапи розвитку. *Аспекти публічного управління*. 2020. Т. 8, № 4. С. 75–83.

126. Грудзевич Я. В., Яцковець А. В. Міжнародний досвід формування органу фінансової розвідки. *Регіональна економіка*. 2009. № 2. С. 166–172.

127. Гуржій С. Г., Ключке С. М., Кірсанов В. М. *Протидія легалізації злочинних доходів і фінансуванню тероризму*. Київ : Такі справи, 2008.

128. Декларація про запобігання злочинного використання банківської системи з метою відмивання грошових коштів від 1988 р. URL: <https://fiu.gov.ua/pages/dijalnist/mizhnarodne-spivrobotnictvo/mizhnarodni-standarti.html> (дата звернення: 15.03.2026).
129. Дзьобань О. П., Яроцький В. Л. Герменевтичний метод у сучасних цивілістичних дослідженнях: до питання про доцільність застосування. *Інформація і право*. 2017. № 2 (21). С. 5–12.
130. Дзюнь О. Б. Світовий досвід створення мегарегулятора на ринку фінансових послуг. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2014. № 3. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=695> (дата звернення: 15.03.2026).
131. Дикий А. П., Барановська Т. В. Міжнародна співпраця у сфері запобігання та протидії економічній злочинності. *Наукові інновації та передові технології*. 2023.
132. Директива Європейського парламенту і Ради (ЄС) 2018/843 від 30 травня 2018 р. про внесення змін до Директиви (ЄС) 2015/849 щодо запобігання використанню фінансової системи для цілей відмивання грошей або фінансування тероризму. URL: <https://eur-lex.europa.eu/> (дата звернення: 15.03.2026).
133. Діденко С. В. Оптимізація управління ризиками в системі фінансового моніторингу банку. *Вісник Університету банківської справи Національного банку України*. 2008. № 3. С. 128–131.
134. Дмитренко Е. С. Роль фінансового моніторингу у мінімізації латентності злочинів, передбачених статтями 209 та 209-1 Кримінального кодексу України. *Науковий часопис Національної академії прокуратури*. 2014. № 1. С. 43–50.
135. Дмитренко М. Г. *Легалізація кримінальних доходів та фінансування тероризму: сучасні економічні аспекти і вплив на розвиток банків* : монографія. Київ : УАБС НБУ, 2014.

136. Качка Т. Боротьба з відмиванням грошей: комплексний порівняльно-правовий аналіз відповідності законодавства України асquis Європейського Союзу у сфері боротьби та запобігання легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом. Київ, 2004.
137. Кірсанов В. В. Фінансовий моніторинг як засіб протидії відмиванню доходів, одержаних злочинним шляхом. *ЕАІ Бюлетень*. № 1 (7).
138. Клименко А. О. Організаційно-правові засади діяльності банків у системі заходів протидії легалізації доходів, здобутих злочинним шляхом : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2004.
139. Коваленко В. В. Методичні підходи до реалізації етапів фінансового моніторингу. *Сталий розвиток економіки*. 2012. № 7 (17). С. 356–361.
140. Коваленко В. В., Дмитров С. О., Єжов А. В. *Міжнародний досвід у сфері запобігання та протидії відмиванню доходів, одержаних злочинним шляхом, та фінансуванню тероризму* : монографія. Суми : УАБС НБУ, 2007.
141. Коваленко В. В., Шиян Д. В. Організація системи фінансового моніторингу в пострадянських країнах. *Актуальні проблеми економіки*. 2012. № 5. С. 41–49.
142. Козлова Ю. С. Адміністративно-правовий статус Національного банку України як суб'єкта державного фінансового моніторингу : дис. ... д-ра філософії : 081. Київ, 2023.
143. Колдовський М. В. Світовий досвід боротьби з відмиванням грошей банківського сектора в сучасних умовах глобалізації фінансових ринків. *Європейський вектор економічного розвитку*. 2008. № 1 (4). С. 26–32.
144. Коломоець О. К. Взаємодія Державної служби фінансового моніторингу України з суб'єктами первинного фінансового моніторингу. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія: право, публічне управління та адміністрування*. 2021. № 1. С. 15–20.

145. Комісаров О. Г., Скрипка О. Ю., Собакарь А. О. *Первинний фінансовий моніторинг у сфері запобігання та протидії легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, і фінансуванню тероризму* : монографія. Дніпро, 2015.
146. Копиця І. М., Смагло О. В. Зарубіжний досвід організації системи запобігання та протидії легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом. *Вісник ЖДТУ. Серія: Економічні науки*. 2013. № 2 (64). С. 240–245.
147. Користін О. Є. *Відмивання коштів: теоретико-правові засади протидії та запобігання в Україні* : монографія. Київ : Поліграфкнига, 2007.
148. Костюченко Я. М. Загальнотеоретичні підходи до міжнародно-правових форм співробітництва Європейського Союзу з третіми країнами. *Альманах міжнародного права*. 2016. Вип. 12. С. 13–21.
149. Краліч В. Р. Фінансовий моніторинг у забезпеченні функціонування системи економічної безпеки банківських установ в Україні : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 21.04.02. Київ, 2010. 20 с.
150. Куришко О. О. Аналіз світового досвіду у сфері протидії легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом, у контексті можливості його використання в Україні. *Фінансовий простір*. 2013. № 2 (10). С. 8–15.
151. Кушнір Н. Б., Войтович Д. С. Інституційне забезпечення фінансового моніторингу підприємницької діяльності. *Ефективна економіка*. 2017. № 8. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5727> (дата звернення: 15.03.2026).
152. Лелюк С. В. Інформаційно-комунікаційне забезпечення моніторингу фінансової безпеки підприємства. *Економіка і суспільство*. 2018. Вип. 19. С. 1093–1098.
153. Лепський С. І. Зарубіжний досвід використання фінансових розслідувань у правоохоронній діяльності. *Право і суспільство*. 2014. № 2. С. 189–194.
154. Леонов С. В., Бойко А. О., Миненко С. В. Систематизація та характеристика існуючих схем легалізації доходів, отриманих незаконним шляхом. *Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі*. 2019. № 1 (92). С. 35–45.

155. Леонов С., Бойко А., Боженко В., Лучко І. Роль та значення національної системи протидії легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, у сучасних умовах розвитку фінансового ринку України. *Проблеми і перспективи економіки та управління*. 2020.
156. Лугіна Н. А., Левчишина В. В. Фінансовий моніторинг як спосіб протидії легалізації злочинних доходів. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 2. С. 288–290.
157. Малашко О. Є. Порядок інформаційного обміну між суб'єктами єдиної інформаційної системи. *Study of Modern Problems of Civilizations : Abstracts of V International Scientific and Practical Conference*. Oslo, 2020. P. 171–173.
158. Методологія з оцінки технічної відповідності рекомендаціям FATF та ефективності систем протидії відмиванню коштів і боротьби з фінансуванням тероризму. FATF, 2013, оновлено 2023. URL: <https://www.fatf-gafi.org/> (дата звернення: 15.03.2026).
159. Міжнародна конвенція про боротьбу з фінансуванням тероризму від 09.12.1999. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_518#Text (дата звернення: 15.03.2026).
160. Мілімко Л. В., Крейцман Д. В. Суб'єкти первинного фінансового моніторингу: господарсько-правовий аспект. *Юридичний вісник*. 2020. № 4 (57). С. 143–149.
161. Москаленко Н. В. Світовий досвід побудови системи запобігання та протидії легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом, і фінансування тероризму. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Економіка і управління*. 2020. Т. 31 (70), № 2.
162. Москаленко Н. В. Соціально-економічне і політичне значення фінансового моніторингу. *Актуальні проблеми економіки*. 2010. № 6 (108). С. 235–238.

163. Мякота Є. В. Міжнародні стандарти у сфері запобігання та протидії легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2014. № 4. С. 52–55.
164. Павліченко Є. В. Класифікація суб'єктів фінансового моніторингу. *Форум права*. 2007. № 3. С. 190–194.
165. Павлов Д. М. Протидія відмиванню коштів та фінансуванню тероризму як фактор забезпечення економічної безпеки держави та протидії корупції: теоретико-правовий аспект. *Публічне право*. 2017. № 1. С. 33–40.
166. Патюта І. М. Державний фінансовий моніторинг у контексті регулювання банківського сектору. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2014. Вип. 4. С. 48–51.
167. Передерій О. С. Реформування системи протидії легалізації коштів, здобутих незаконним шляхом, в аспекті активізації європейської інтеграції України: теоретико-правовий аспект. *Нове українське право*. 2022. Вип. 6, т. 2. С. 98–103. DOI: <https://doi.org/10.51989/NUL.2022.6.2.15> (дата звернення: 15.03.2026).
168. Перепелиця М. О. Проблеми правового регулювання структури національної системи фінансового моніторингу в контексті міжнародних правил та положень. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. 2021. № 49. С. 26–30.
169. Першин В. Державний фінансовий моніторинг: загальні правові характеристики. *Публічне право*. 2019. № 2 (34). С. 70–74.
170. Першин В. Стандарти міжнародної фінансової спільноти у сфері протидії легалізації злочинних доходів та фінансуванню тероризму. *Публічне право*. 2018. № 2 (29). С. 60–67.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Трикоза Т. В. Актуальні аспекти реалізації положень законодавства у сфері фінансового моніторингу. *Правові новели*. №14. С. DOI: <https://doi.org/10.32782/ln.2021.14.029> URL: https://www.legalnovels.in.ua/journal/14_2021/31.pdf

2. Трикоза Т. В. Реалізація заходів протидії відмиванню коштів та фінансування тероризму та інших заходів системи фінансового моніторингу. *Науковий юридичний журнал «Правові новели»*. №15. 2021. С. DOI: <https://doi.org/10.32782/ln.2021.15.37> URL: https://www.legalnovels.in.ua/journal/15_2021/39.pdf

3. Трикоза Т. В. Щодо порушень законодавства з питань фінансового моніторингу та заходів його посилення. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. №1.2024. С. 236-241. DOI: <https://doi.org/10.32782/2408-9257-2024-1-43> URL: https://apnl.dnu.in.ua/1_2024/45.pdf

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

4. Трикоза Т. В. Фінансовий моніторинг та заходи його посилення. Сучасний стан і перспективи розвитку держави і права. *Матеріали XV Міжнародної наукової конференції студентів, аспірантів та молодих вчених (10 листопада 2024 року) / За заг. ред. С.І. Оковитий та О.Л. Соколенко*. Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара. м. Дніпро, 2024. С. 76-78. URL: <https://repository.dnu.dp.ua/document-details/5575>

5. Трикоза Т. В. *Матеріали 3-ї Міжнародної науково-практичної конференції «Current Challenges in Scientific Research» (01-03.06.2026; м. Вроцлав, Польща)*. С. 296-301. URL: https://www.eoss-conf.com/wp-content/uploads/2026/06/Wroclaw_Poland_01.06.26.pdf
6. Трикоза Т. В. Якими були наслідки порушень законодавства з питань фінмоніторингу. *Юридична практика*. 28.12.2023. URL: <https://pravo.ua/iakymy-buly-naslidky-porushen-zakonodavstva-z-pytan-finmonitorynhy/>
7. Трикоза Т. В. Нюанси сингулярного правонаступництва у справах про банкрутство. *Юридична практика*. 31.03.2023. URL: <https://pravo.ua/niuansy-synhuliarnoho-pravonastupnytstva-u-spravakh-pro-bankrutstvo/>

ДОДАТОК Б

ПОГОДЖЕНО

Проректор
з наукової роботи Дніпровського
національного університету імені
Олеся Гончара

 Олег МАРЕНКОВ
" 04 " 06 2026 р.

ЗАТВЕРДЖЕНО

В.о. проректора з науково-педагогічної
роботи Дніпровського національного
університету імені Олеся Гончара

 Наталія ГУК
" 06 " 06 2026 р.

А к т

" 04 " 06 2026 р.

№ 01

впровадження у освітній процес Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара результатів дисертаційного дослідження Трикози Тетяни Вікторівни на тему «Напрями вирішення проблеми неефективності первинного фінансового моніторингу в просторі національного законодавства»

Комісія у складі:

Голови комісії:
Корнякова Т. В.

професор кафедри адміністративного і кримінального права Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара, д.ю.н., професор

Членів комісії:

Патерило І.В.

голова методичної ради, професор кафедри цивільного, трудового та господарського права юридичного факультету Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара, д.ю.н., професор

Алксесенко І.Г.

завідувач кафедри цивільного, трудового та господарського права Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара, д.політ.н., к.ю.н. професор

склала цей акт про те, що основні результати дисертаційного дослідження аспірантки Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара Трикози Тетяни

Вікторівни з теми «Напрями вирішення проблеми неефективності первинного фінансового моніторингу в просторі національного законодавства», використовуються у навчальному процесі Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара, зокрема при підготовці навчально-методичного комплексу дисциплін «Виконавче провадження», «Цивільний процес», «Господарський процес», «Адвокат в адміністративному і кримінальному судочинстві», «Адміністративне право», «Адміністративне судочинство» та при розробці навчальних посібників, підручників, тощо. Результати дисертаційного дослідження використовувались при підготовці до семінарських занять.

Крім того здобувачам вищої освіти рекомендовано у процесі підготовки до семінарських занять використовувати як джерела літератури наукові публікації Трикози Т.В., в яких відображено результати дисертаційного дослідження на тему «Напрями вирішення проблеми неефективності первинного фінансового моніторингу в просторі національного законодавства».

Зокрема, в межах теми були опубліковані наступні наукові статті та тези доповідей Трикози Т.В.:

1. Трикоза Т.В. Визначення суб'єкта кримінального правопорушення в законах про кримінальну відповідальність України та країн Західної Європи: порівняльно-правовий аспект. Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції. 2024. № 1. С. 270-275. DOI: <https://doi.org/10.32782/2408-9257-2024-1-49>. URL: https://apnl.dnu.in.ua/1_2024/51.pdf.
2. Трикоза Т.В. Суб'єкти кримінальних правопорушень в умовах глобалізації: виклики та нові підходи. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. 2025. Вип. 88, ч. 3. С. 136–141. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.88.3.20>. URL: <https://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/330601/320038>.
3. Трикоза Т.В. Суб'єкт кримінального правопорушення в умовах воєнного стану: європейські стандарти та українська практика. Юридичний науковий електронний журнал. 2026. № 3. С. 295-298. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2026-3/63>. URL: https://lsej.org.ua/3_2026/65.pdf.
4. Трикоза Т.В. The impact of globalization on the nature and scope of criminal offenses. Modern Scientific and Technical Research in the Context of Linguistic Space (in English) : Conference materials of the III All-Ukrainian scientific and practical conference of young scholars and students. Dnipro. May 2, 2024. Dnipro : Publisher Bila K. O., 2024. 355 p. ISBN 978-617-645-518-9. с. 183-185. URL: http://confcontact.com/2024-suchasni-ntd/conference_materials_suchasni_ntd_in_english_2024.pdf.
5. Трикоза Т.В. Правова ідентифікація суб'єкта кримінального правопорушення. Сучасний стан і перспективи розвитку держави і права. Матеріали XV Міжнародної наукової

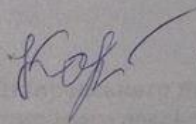
конференції студентів, аспірантів та молодих вчених (10 листопада 2024 року) / За заг. ред. С.І. Оковитий та О.Л. Соколенко. Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара– м. Дніпро, 2024. – 263с. С. 229-231.

6. Трикоза Т.В. Трансформація підходів до визначення суб'єкта кримінального правопорушення. Матеріалами XI Міжнародної наукової конференції «Проблеми та перспективи реалізації та впровадження міждисциплінарних наукових досягнень» (29.05.2026; м. Кам'янець-Подільський, Україна). С. 180-183. URL: <https://archives.mcnd.org.ua/index.php/conference-proceeding/issue/view/29.05.2026/96>

7. Трикоза Т.В. Запозичення євроінтеграційного досвіду щодо суб'єкта кримінального правопорушення. Матеріали 3-ї Міжнародної науково-практичної конференції «Current Challenges in Scientific Research» (01-03.06.2026; м. Вроцлав, Польща). С. 264-268 URL: https://www.eoss-conf.com/wp-content/uploads/2026/06/Wroclaw_Poland_01.06.26.pdf

Голова комісії:

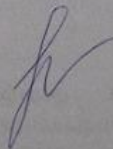
Професор кафедри адміністративного і кримінального права Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара, д.ю.н., професор

Тетяна КОРНЯКОВА

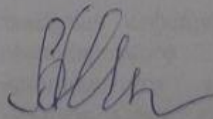
Члени комісії:

голова методичної ради, професор кафедри цивільного, трудового та господарського права юридичного факультету Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара, д.ю.н., професор

Ірина ПАТЕРИЛО

завідувач кафедри цивільного, трудового та господарського права Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара, д.політ.н., к.ю.н. професор

Ігор АЛЕКСЄЄНКО

ДАТОК В

ПОГОДЖЕНО

ЗАТВЕРДЖЕНО

Проректор
з наукової роботи Дніпровського
національного університету імені

В.о. проректора з науково-педагогічної
роботи Дніпровського національного
університету імені Олеся Гончара

Олеся Гончара

Олег МАРЕНКОВ

" 01 " 06 2026 р.

Таталія ГУК

2026 р.

А к т

" 01 " 06 2026 р.

№ 02

впровадження у науково-дослідну роботу Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара результатів дисертаційного дослідження Трикози Тетяни Вікторівни на тему «Напрями вирішення проблеми неефективності первинного фінансового моніторингу в просторі національного законодавства» на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право»

Комісія у складі:

Голови комісії:
Корнякова Т. В.

професор кафедри адміністративного і
кримінального права Дніпровського
національного університету імені Олеся
Гончара, д.ю.н., професор

Членів комісії:

Алексєєнко І.Г.

завідувач кафедри цивільного, трудового та
господарського права Дніпровського
національного університету імені Олеся
Гончара, д.політ.н., к.ю.н. професор

Патерило І.В.

голова методичної ради, професор кафедри
цивільного, трудового та господарського права
юридичного факультету Дніпровського
національного університету імені Олеся
Гончара, д.ю.н., професор

склала цей акт про те, що основні результати дисертаційного дослідження аспірантки
Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара Трикози Тетяни

Вікторівни з теми «Напрями вирішення проблеми неефективності первинного фінансового моніторингу в просторі національного законодавства», використовуються у науково-дослідній діяльності Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара, а саме у процесі наукового дослідження за науково-дослідною темою кафедри цивільного, трудового та господарського права «Виявлення особливостей та удосконалення нормативних парадигм у сфері регулювання цивільно-правових відносин та господарської діяльності в Україні в умовах євроінтеграції» (номер державної реєстрації 0122U001411) було подано для ознайомлення та подальшого використання матеріалів, в яких викладено основні положення дисертації Трикози Т.В.:

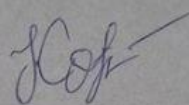
1. Трикоза Т.В.Визначення суб'єкта кримінального правопорушення в законах про кримінальну відповідальність України та країн Західної Європи: порівняльно-правовий аспект. Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції. 2024. № 1. С. 270-275. DOI: <https://doi.org/10.32782/2408-9257-2024-1-49>. URL: https://apnl.dnu.in.ua/1_2024/51.pdf.
2. Трикоза Т.В.Суб'єкти кримінальних правопорушень в умовах глобалізації: виклики та нові підходи. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. 2025. Вип. 88, ч. 3. С. 136–141. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.88.3.20>. URL: <https://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/330601/320038>.
3. Трикоза Т.В.Суб'єкт кримінального правопорушення в умовах воєнного стану: європейські стандарти та українська практика. Юридичний науковий електронний журнал. 2026. № 3. С. 295-298. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2026-3/63>. URL: https://lsei.org.ua/3_2026/65.pdf.
4. Трикоза Т.В.The impact of globalization on the nature and scope of criminal offenses. Modern Scientific and Technical Research in the Context of Linguistic Space (in English) : Conference materials of the III All-Ukrainian scientific and practical conference of young scholars and students. Dnipro. May 2, 2024. Dnipro : Publisher Bila K. O., 2024. 355 p. ISBN 978-617-645-518-9. с. 183-185. URL: http://confcontact.com/2024-suchasni-ntd/conference_materials_suchasni_ntd_in_english_2024.pdf.
5. Трикоза Т.В.Правова ідентифікація суб'єкта кримінального правопорушення. Сучасний стан і перспективи розвитку держави і права. Матеріали XV Міжнародної наукової конференції студентів, аспірантів та молодих вчених (10 листопада 2024 року) / За заг. ред. С.І. Оковитий та О.Л. Соколенко. Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара– м. Дніпро, 2024. – 263с. С. 229-231.
6. Трикоза Т.В.Трансформація підходів до визначення суб'єкта кримінального правопорушення. Матеріалами XI Міжнародної наукової конференції «Проблеми та перспективи реалізації та впровадження міждисциплінарних наукових досягнень»

(29.05.2026; м. Кам'янець-Подільський, Україна). С. 180-183. URL:
<https://archives.mcnd.org.ua/index.php/conference-proceeding/issue/view/29.05.2026/96>

7. Трикоза Т.В. Запозичення євроінтеграційного досвіду щодо суб'єкта кримінального правопорушення. Матеріали 3-ї Міжнародної науково-практичної конференції «Current Challenges in Scientific Research» (01-03.06.2026; м. Вроцлав, Польща). С. 264-268 URL: https://www.eoss-conf.com/wp-content/uploads/2026/06/Wroclaw_Poland_01.06.26.pdf

Голова комісії:

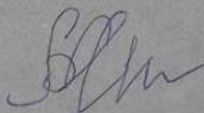
професор кафедри адміністративного і кримінального права Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара, д.ю.н., професор

Тетяна КОРНЯКОВА

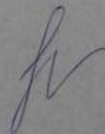
Члени комісії:

Завідувач кафедри цивільного, трудового та господарського права Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара, д.політ.н., к.ю.н. професор

Ігор АЛЕКСЕЄНКО

Голова методичної ради, професор кафедри цивільного, трудового та господарського права юридичного факультету Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара, д.ю.н., професор

Ірина ПАТЕРИЛО